

Steinar Haugen

Likestilte menns maskulinitet

**Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier
med spesialisering i kultur- og kjønnsstudier
Institutt for tverrfaglige kulturstudier
Senter for kjønnsforskning
NTNU
Trondheim 2011**

Det er ni som e dom konstiga

det är jag som e normal

Joakim Thåström

Forord

Masteroppgava du sitter med i hånda (eller leser på nett), setter punktum for et spennende utdanningsløp ved Institutt for Tverrfaglige kulturstudier. Da jeg erkjente at jeg hadde lyst til å bygge ny kompetanse, falt valget på tverrfaglighet med fordypning i kjønnsstudier. Dette var ikke et unaturlig valg, da det å se ulike felt i sammenheng har vært en del av min tidligere utdanning, samtidig som det er sentralt i min nåværende jobb. Og hele mitt voksne liv har jeg hatt interesse for forskjeller og likheter mellom kjønnene. At oppgava i så stor grad ble kjønnsfokuset, og i mindre grad rettet mot det kulturområdet jeg har erfaring fra tidligere, skyldes at jeg ønsket å utvide egen kompetanse innenfor rammene av det studieløpet jeg hadde startet.

Masteroppgava omhandler likestilte menns forhold til likestilling og de samme mennenes forhold til egen og andres maskulinitet. Dette er emner som i liten grad er belyst tidligere, og jeg håper oppgava bringer ny kunnskap. Arbeidet har vært inspirerende, og jeg takker mine 6 informanter for at de stilte villig opp. Uten dem, ingen ny innsikt. Takk skal også veilederne ha. Merete Lie har vært med meg gjennom hele prosessen, fra våren 2010. Gode råd basert på sterk faglighet har vært tråden gjennom alle våre møter. Takk også til Malin Noem Ravn, som kom med i arbeidet mot slutten, for verdifulle tilbakemeldinger.

Takk også til de fire jeg bor sammen med – til Sigrid, Halvor og Kari for at de er noen av verdens flotteste og klokeste barn, og for at de har vært tålmodige med en pappa som har brukt helger og kvelder på studier. Og takk til Randi for at ho har et godt språkøye, for at ho ønsker å leve i et likestilt forhold – og for mye annet.

Trondheim, november 2011

Steinar Haugen

Sammendrag:

Likestilte menns maskulinitet

– en studie av likestilte menns forhold til likestilling, og deres forhold til maskulinitet

I denne oppgava har jeg ønsket å se nærmere på likestillingen og likestillingsforståelsen hos likestilte menn. Sammen med dette har jeg ønsket å studere disse mennenes forhold til maskulinitet, og sin egen mannlighet. Oppgavas empiri er hentet fra kvalitative intervju med 6 menn. Alle mennene lever i parforhold og alle har barn, 2 eller 3. Når jeg rekrutterte informanter, var det vesentlig at de skulle regne seg som likestilte, alternativt at de ble regnet som likestilte av andre. Flere av mennene har tatt ut mer enn fedrekvoten i forbindelse med barselpermisjonen.

Oppgava er bygd opp av to empirikapittel. I tillegg er det innledning, teori og metode, og et oppsummerende kapittel. Empirikapitlene er delt mellom et med hovedvekt på likestilling, og et som fokuserer på maskulinitet. Sentralt for arbeidet med oppgava står kjønns historiker Joan W. Scott. Hun anbefaler og analyser kjønne områder med utgangspunkt i normer, symboler og sosial identitet. Disse begrepene er bakteppe for oppgava og analysene.

Sammen med analyseområdene over er også dikotomien *likhet – forskjellighet* sentral, og jeg bruker derfor til å synliggjøre likheter og forskjeller, i holdninger og handlinger, i likestillingshjemmet. *Dikotomien* er også relevant når en spør hvordan og i hvilken grad om menn ser seg som like eller forskjellige fra kvinner. Motpolen *mannlig – umannlig*, og er også brukt i drøftingene.

På likestillingsområdet drøftes blant annet kjønnsarbeidsdelingen eller en oppheving av den, omsorgens posisjon og hvilke egenskaper mennene legger til egen omsorgsutøvelse. Et viktig punkt i likestillingskapitlet er drøftingen rundt mitt eget begrep, *familiens ankerfeste*. På maskulinitetsområdet drøftes det i hvilken grad de verdene og ferdighetene som mennene legger til en verdsatt mannlighet, har innvirkning på deres forståelse av det maskuline.

Oppgavas problemstilling er følgende:

Hvilken oppfatning av likestilling har menn som regner seg som likestilte, og hvordan forvalter og forstår de sin maskulinitet i en likestilt hverdag?

Innhold

Innhold	1-ix
1. Innledning	1-1
1.1. Likestilling i Norge i dag	1-2
1.2. Problemstilling	1-2
1.3. Informantene	1-3
1.4. Litteratur og teori	1-4
1.5. Oppgavas oppbygning	1-4
2. Teori og tidligere forskning	5
2.1. Begrepsavklaringer	6
2.2. Likestilling og likestillingsteori	7
2.2.1. Forskjell – likhet	9
2.2.2. Kjønnskonnotering av oppgaver	11
2.2.3. Tidslighet – en forståelse av likestilling	12
2.2.4. Familieorientering – barneorientering	13
2.2.5. Kjønnskoding og avkoding av arbeid i likestillingshjemmet	14
2.2.6. Tregheten på kjønnsområdet	15
2.3. Parforholdet – arena for en ny intimitet?	16
2.3.1. Seksualiteten – der maskuliniteter opprettholdes eller der likestillingen styrkes?	17
2.4. Teorier om maskuliniteter og menns handlinger	18
2.4.1. Om mannsforskning	19
2.4.2. Hegemonisk maskulinitet	19
2.4.3. Kritikk av en ”for enkel” maskulinitetsforståelse	21
2.5. Språket – en begrensende faktor for likestilte menn	22
3. Metode – likestilte menns fortellinger om mannlighet	25
3.1. Begrunnelse for metodevalg	25
3.2. Intervjuets oppbygging	27
3.3. Intervjuets gjennomføring – likestilte menns fortellinger om mannlighet	27
3.4. Transkribering	28
3.5. Analysen	29
3.6. Egen situering	31
4. Likestillingsforståelse og likestillingspraksis hos likestilte menn.	32
4.1. Forståelser av likestilling	33
4.2. Likestilling i likestilte hjem.	35

4.3.	Likebelastning eller oppheving av kjønnsarbeidsdelingen	37
4.4.	Individ – fellesskap – likestilling	42
4.5.	Intimitet og fellesskap	44
4.6.	Omsorg – en sentral del av en likestilt maskulinitet	46
4.7.	Middagen – der omsorg blir viktigere enn næring.....	48
4.8.	<i>Ankerfeste</i> – der den likestilte mannen er likestilt.....	52
4.9.	Hvordan skapes likestilling i det samtidige hjem? En oppsummering	55
5.	Mot nye maskuliniteter	58
5.1.	Den maskuline mannen – gamle sanger om igjen?.....	58
5.2.	Den likestilte mannens maskuliniteter	61
5.3.	Statlige initiativ for økt pappapermisjon	62
5.4.	En barneorientert maskulinitet	62
5.5.	Maskulinitet og omsorg	65
5.6.	Maskulinitet, parforhold og intimitet.....	65
5.7.	Likhet versus forskjellighet, mandig versus umandig.....	68
5.8.	Helhet i likestillinga – trygghet i maskuliniteten	71
5.8.1	Maskuliniteter – en oppsummering	73
6.	Likestilling og maskuliniteter blant likestilte – noen konklusjoner.....	75
6.1.	Hvordan likestilling etableres i privatsfæren	75
6.2.	Likhet versus forskjellighet	76
6.3.	<i>Ankerfeste</i>	77
6.4.	En likestilt maskulinitet.....	78
6.5.	Språkets begrensinger for en moderne maskulinitet.....	79
6.6.	Avslutningskommentar.....	80
	Vedlegg 1 – Informasjon om informantene	81
	Vedlegg 2 – Forespørsel om å bidra som informant.....	84
	Vedlegg 3 – Intervjuguide	86
	Litteratur	90

1. Innledning

Det har blitt hevdet innenfor kjønnsforskningsmiljøer at likestillingen ligger langt fram i tid, og at privatsfæren er området der likestilling synes vanskeligst å realisere. Ja, av enkelte blir slik likestilling sett på som nær utopisk. Dette stemmer dårlig med mine egne oppfatninger av hvordan likestilling praktiseres i familier der begge de voksne er i fullt arbeid. Jeg mener det mer nærliggende å omtale en hverdag der ansvaret for hjemmet og familiemedlemmenes felles velvære er fordelt likt mellom de voksne i familien. I mange familier er tilrettelegging for begge partenes yrkesmessige og sosiale utvikling viktig for både mann og kvinne, og i dag kan tradisjonelle inndelinger av hvem som gjør hva, og hvem som har hvilke roller i parforholdet, være mer sammensatt enn de generelle normene på området tilsier. En slik praktisering av belastningen mellom partene bryter med en rekke tradisjoner og normer på kjønns- og familieområdet. Det finns lite forskning som har presentert en slik familiehverdag, sett fra mennenes ståsted.

I denne masteroppgava ønsket jeg å forske på slike likestilte familier. Jeg ønsket å finne menn i parforhold og familiehverdager der likestillingen er reell, eller blir presentert som reell. Jeg ønsket også å finne familier der likestillingen er *ønskelig*, både i måten partene forholder seg til hverandre på og måtene man innretter hverdagen på – fra å hente i barnehage til å lage middag eller være hjemme med syke barn. Jeg ville finne menn som praktiserer likestilling, som regner seg som likestilte og som ser seg sjøl som bærere av en ”moderne mannlighet”. Jeg ønsket å ta del i disse mennenes tanker om likestilling, og jeg ønsket å finne ut hvilke forståelser de har av maskulinitet generelt og sin egen maskulinitet spesielt.¹

Ideen til denne oppgava fikk jeg i desember 2009, da jeg jobbet med eksamen i Kult 3305 – Kultur- og kjønnsstudier I. Eksamensteksten var *Diskuter maskulinitet og spørsmål om makt med utgangspunkt i minst to pensumtekster*. Jeg gikk inn i dette arbeidet med en målsetning om å se på maskulinitet slik den utspiller seg i familien og i parforholdet. Men jeg ønsket samtidig å se om jeg kunne finne grunnlag for å si at det var ”nye” maskuliniteter på vei, og om eventuelle endrede livsformer blant menn har en form der faktorer som makt og dominans ikke inngår.

Jeg har i arbeidet med denne oppgava ønsket å drøfte hvor vidt endringer i samfunnet gjør at såkalte definerte sannheter rundt forståelsen av det maskuline må redefineres. Det er et mål å nyansere maskulinitetene og å studere hvordan

¹ I denne oppgava bruker jeg begrepene mannlig og maskulint synonymt. Nærmere avklaring av disse begrepene følger i teorikapitlet.

dagens *likestilte* maskuliniteter, hvis det finnes slike, finner sin plass innenfor tradisjonell maskulinitetsteori.

1.1. Likestilling i Norge i dag

Likestilling et overordnet mål i samfunnet, men dette målet er i liten grad konkretisert eller forklart. I Norge og Norden blir likestillinga ofte omtalt i lys av *den doble likestillingsmodellen*, en modell som ikke bare omfatter likestilling i arbeidslivet, men også i familien.² De senere år har kampen for eller mot kontantstøtte og endringer i fars andel av barselpermisjonen vært sentrale områder for likestillingspolitikken. Sjøl om økt andel av barselpermisjonen til far også er et tiltak for å styrke likestillingen og likelønna i arbeidslivet, er dette et tiltak som i det vesentligste retter seg mot økt likestilling i hjemmet. Det er også slik det blir forstått, og debatten rundt fars andel av barselpermisjon dreier seg i stor grad om far som omsorgsperson og fars forhold til barnet. Jeg ønsker å se om det politiske engasjementet for likestilling i hjemmet medfører endringer i normene på området, eller om gamle kjønnsrollemønster holdes ved lag til tross for statlige initiativ. Flere teoretikere, som Marjorie DeVault (1994) og Jorun Solheim (2004), mener at det er vanskelig å få til endringer i privatsfæren, blant annet ved at normer på familieområdet er svært vanskelig å bryte.

Jeg ønsker å se om det fins endringer i menns holdninger til likestilling på hjemmeområdet, og om det således oppstår forskyvninger av likestillingens utviklingsvilkår? Kan det være slik at det er i hjemmet at enkeltindividet i størst grad kan endre praksisen for normene mellom kjønnene? Kan det være slik at likestillingen i privatsfæren, som en følge av dette, har kommet lenger enn hva som er tilfellet i samfunnet for øvrig, og at endringene på likestillingsområdet kan starte i hjemmet?

Hvis spørsmålene over besvares med et ja, hva mener informantene er grunnen til at hjemmet er kjønnsbalansert? Og hvordan påvirker eventuelt en likestillingsorientert hverdag mannens bilde av seg sjøl som mann?

Kjønn som kategori er i stor grad er bygd opp av sosiale normer og holdninger. Denne oppgava vil i hovedsak forholde seg til skillene, og likhetene, mellom kvinner og menn innenfor område sosialt kjønn. Det er i forskjellene og likhetene jeg mener samfunnets handlinger og holdninger i størst grad legger føringer for individets muligheter til å utforme sin kjønnede identitet.

1.2. Problemstilling

I lys av det ovenstående kom jeg fram til følgende problemstilling:

² Helene Aarseth (2011:24) skriver at den doble likestillingsmodellen er rettet mot to-inntekts- og to-omsorgsfamilier. Den blir også omtalt som den nordiske likestillingsmodellen. Denne modellen ønsker økt deltakelse fra kvinnene i arbeidslivet, balansert med mennenes økte deltakelse i hjemmet. Se også Haavind (2008:58ff), Ellingsæter og Leira (2006:24) og Klinth og Johansson (2010: 197).

Hvilken oppfatning av likestilling har menn som regner seg som likestilte, og hvordan forvalter og forstår de sin maskulinitet i en likestilt hverdag?

I arbeidet med problemstillingen vil jeg ta utgangspunkt i egen empiri om menns maskulinitetsforståelse, og i eldre og nyere maskulinitetsteorier. Videre vil jeg drøfte om og hvordan materialet kan åpne for nye tolkninger av hvordan likestilte menn forholder seg til egen og andre menns maskulinitet. Det er også svært interessant å studere hvilke likestillingsforståelser som presenteres, og om disse har særpregede uttrykk hos den likestilte mannen.

Jeg har med meg noen forskningsspørsmål inn i analysearbeidet. Noen besvares tydeligere enn andre, men alle spørsmålene er med i prosessen:

- Hva er det i hverdagen som gjør at mennene føler seg likestilte?
- Er det menns innsats som medfører likestilling i parforholdet? Og hvordan utformes eventuelt denne innsatsen?
- Hvilken type maskulinitet gir best vekstforhold for parforholdet hos de likestilte mennene?
- Knytter mennene holdninger og handlinger fra det de oppfatter som likestilling til deres mannlige identitet?

1.3. Informantene

Jeg har hentet empiri fra intervju med 6 menn. Da jeg skulle finne informanter, satte jeg opp fire kriterier: Det var ønskelig at mennene hadde tatt ut mer enn ”pålagt” andel av pappapermisjonen. De skulle være i et parforhold, alternativt nylig ha avsluttet et. De skulle ha mer enn et barn. Og til sist: De skulle regne seg sjøl som likestilte, alternativt bli vurdert som likestilte av andre. Ikke alle informantene faller inn under alle kriteriene, men alle står støtt innenfor det siste punktet. Jeg har skaffet informantene gjennom eget nettverk, gjennom kontakter på Institutt for Tverrfaglige kulturstudier og ved hjelp fra flere barnehager.

Masteroppgava er basert på kvalitative forskningsintervju. I analysen av materialet ser jeg på hvordan forståelsen av likestilling er med på å si noe om mansrollen. Et annet sentralt spørsmål er forståelsen av egen maskulinitet, og hvordan maskuliniteten presenteres overfor partneren, familien og omverden. Hvordan maskuliniteten påvirker likestillingsforståelsen, er også interessant.

Det er viktig å presisere at jeg bare har informasjon fra den ene parten i informantenes forhold. Jeg har intervjuet mennene, og har således fått tilgang til *deres* forståelse av likestillingen i forholdet og arbeidsdelingen mellom partnerne. På disse og flere andre områder ville jeg fått andre eller utdypende svar hvis jeg hadde spurt informantenes partner. Det er likevel ikke sikkert det ville gitt andre forståelser.

1.4. Litteratur og teori

Dette er et arbeid der jeg ønsker å se nærmere på endringer i samfunnsordningen. Med et slikt teoretisk utgangspunkt vil bruken av feministisk teori/ kjønnteori være sentral og styrende. Jeg vil også bruke maskulinitetsteori og maktperspektiv, noe som gir en annen inngang til problematikken. Her vil jeg ta utgangspunkt i norske og nordiske forskere som har jobbet på området, da det er den nordiske hverdagen som er utgangspunktet for studien. Jeg vil også trekke inn angloamerikanske maskulinitetsteorier og drøfte hvordan de lar seg koble med likestilte norske menns forståelse av maskulinitet.

1.5. Oppgavas oppbygning

Oppgava består, foruten innledningen, av kapittel 2 om teori og kapittel 3 om metode. Empiri og analyser blir omtalt i kapitlene 4 og 5. I kapittel 4, *Likestillingsforståelse og likestillingspraksis hos likestilte menn*, ønsker jeg å se på hvordan likestillingen forstås av informantene. Her gjennomgår jeg en historisk utvikling av arbeidet i hjemmet og med barna, før jeg kommer fram til en likestilling slik mine informanter ser den, forstår den og lever den ut i sine familier. Kapitlet omhandler også omsorg. Et eget underkapittel drøfter menns involvering i arbeidet med mat, og hvor vidt deres engasjement her kan ses i forbindelse med en styrket likestillingsnorm. I kapittel 5, *Mot nye maskuliniteter*, drøfter jeg mine informanters beskrivelser av egen mannlighet, veien mot deres maskulinitetsforståelse og hvilke valg de har tatt i etableringen av sin egen mannlige identitet.

Det oppsummerende kapittel 6 sammenfatter sentrale erfaringer. Her kobles også maskulinitet og likestilling. Jeg ser på hvilke områder som går i retning et endret syn på maskulinitet. Jeg sammenstiller også funnene av hvordan likestillingen i parforholdet ses i henholdsvis likhets- eller forskjellighetssyn mellom kjønnene.

2. Teori og tidligere forskning

Jeg ønsker å belyse dagens situasjon på likestillingsområdet og drøfte likestilte menns forhold til maskulinitet i lys av tradisjonelle oppfatninger av disse områdene. Menns måter å forholde seg til realiseringen av en ny og mer reell likestilling i familiene på, kan medføre endring i normene og strukturene på familiefeltet. Den nye familiesituasjonen kan også medføre endring i hvordan mannen forholder seg til maskulinitet og identitetsutvikling.

I mitt arbeid har kvinnehistoriker Joan Wallach Scotts (1999) teoretisering av begrepet *sosialt kjønn* lagt føringer for analyse arbeidet. Hun analyserer kjønnete områder med utgangspunkt i *normer, symboler og sosial identitet. Strukturer*, som er Scotts fjerde anbefalte analyseområde(1999:43), har jeg lagt mindre vekt på, da det vil føre for langt i denne sammenhengen. Jeg vil i analysen komme inn på mennenes forståelse av og forhold til egen maskulinitet gjennom bruk av kjønnsteori. Når jeg bruker Scotts inngang til materialet, velger jeg å bruke en teori som i utgangspunktet er feministisk fundert, og som er utviklet for bruk i historisk forskning. Jeg mener at Scott, gjennom sin bruk av kjønn som kategori, åpner for å se på ulike forskningsfelt på en måte som gjør at en kommer tett inn på også usagte og uformelle sider ved et materiale. Hennes teoretisering omkring dikotomier synliggjør motpoler, også der de ikke så lett synes. Scott har laget en ny tolkning av dikotomien likhet – forskjellighet, noe jeg kommer tilbake til i teorikapitlet. I denne oppgava gjelder dikotomiseringa også likestillingsområdet. Det er ikke sjølsagt at en dikotomisering, slik den brukes på kjønnsområdet, skal kunne overføres til drøftinger av likestilling, da det sistnevnte ikke nødvendigvis har den samme polariseringa. Dikotomiseringa, som blant annet Scott synliggjør, er med på å tydeliggjøre aktuelle teoretiske områder i denne oppgava.

Scott har utviklet sin teori for å styrke historiefaget ved å framheve kvinnens rolle i historiske kontekster, der det maskuline og menns handlinger har vært rådende. Når jeg velger å bruke Scott sine teorier her, blant annet i arbeid med familie, hjem og omsorg, er det på områder der det er de kvinnelige normene som har en hegemonisk plass (Johansson 2003, Øverlid 1996). Jeg erfarer at Scotts teorier egner seg for å utforske disse likestillings- og kjønnsområdene, da de gir muligheter til å se helheter og til å stille spørsmål ved det etablerte. Scotts teoretisk-metodiske tilnærming har lagt rammer for denne oppgava, men de er gjennom prosessen og analysen dempet noe ned.

Teorikapitlet er delt i fem: Del 1 inneholder noen sentrale begrepsavklaringer, mens del 2 omhandler likestilling, slik feltet blant annet blir framstilt av nordiske teoretikere. Del 3 omhandler parforholdet. Denne delen bygger på Anthony Giddens' tanker om en ny intimitet og endringer i retning en bedret parforholdsforståelse. Del 4, som omhandler maskulinitet, har innspill fra

sentrale angloamerikanske teoretikere som Raewyn Connell, Jeff Hearn og Steven Whitehead. Teorikapitlet avsluttes med en drøfting av hvordan likestillingslitteraturen og teoretiseringen rundt en ny mannsrolle kan ha et manglende utviklet språk.

Tidligere forskning er ikke gitt et eget kapittel. Jeg har valgt å presentere relevant forskning på de ulike områdene sammen med de aktuelle teoriene.

2.1. Begrepsavklaringer

For å klargjøre faglige ståsteder og faglig innhold i analysene, vil jeg her presisere noen av oppgavas sentrale begreper:

Maskulinitet (og femininitet) er dels en kulturell forstilling og dels et analytisk begrep om kjønn, mens *mann* er en faktisk størrelse (Lorentzen 2006:121). Maskulinitet er motpol til femininitet, og maskuliniteten kan vanskelig forstås uten at den kan spille opp mot det feminine (Whitehead og Barrett 2001:23, Connell 2005:68).

I henhold til Connell kan ikke maskulinitet opptre uavhengig av det samfunnet det er en del av. Hun tydeliggjør også relasjonen til kjønnssystemet: ”No masculinity can arise except in a system of gender relations” (2005:71).

Maskulinitet kan ikke alene forstås som noe som knyttes til mannlighet; det kan også omtale sider ved kvinners adferd. Når jeg i det følgende bruker maskulinitet som begrep, vil det, der annet ikke er presisert, rette seg mot menns handlinger, og det som forstås som ”mannlig”.

Mannlig er beskrivelser av ulike sider ved menn. Mannlig og mannlighet brukes synonymt med maskulinitet. Maskulinitet er et noe mer teoretisk begrep enn mannlig, og det var et bevisst valg i intervjuene å bruke mannlig og mannlighet synonymt med maskulinitet. George L. Mosse bruker i sine teoretiseringer om menn betegnelsene *manly – unmanly* (1996:13), sammen med maskulinitet.

Symboler viser til noe ut over seg selv. De overfører mening fra et område til et annet, og peker således ut over sin primære referanse.

Solheim sier om symboler at de ”kondenserer mening, de samler ulike meningsdannelser som lyset i et prisme, de sprer også mening, kaster betydninger tilbake som et speil, får dem til å spille i ulike farger og nyanser.” (Solheim 2004:26). Scott (1999:43) framhever at symboler er kulturelt tilgjengelige, og at de er synlige, sammensatte og ofte motsetningsfylte representasjoner.

Normer ser jeg i denne sammenhengen som allment kjente og aksepterte regler for hva som er akseptert, foretrukket eller påkrevd adferd. Det kan også handle om å være ærlig, rettferdig eller høflig. Lars Løvlie (1989:63) peker på at ”siden normer umiddelbart inneholder et *bør*, er de ikke [...] i egentlig forstand fakta

som kan beskrives og forklares, men krav som forutsetter en mulig begrunnelse. Normer stikker ut fra det moralske feltet av ja og nei, de har motiverende kraft og styrer våre anstrengelser.” De fleste normer er uformelle, i den forstand at de ikke er nedskrevet.

I henhold til Scott er normene et viktig analytisk område innen kjønnsforskning, da de opptrer på måter som tydeliggjør symbolene, gir handlingsrom og setter grenser for enkeltmenneskets handlinger:

[T]hese concepts are expressed in religious, educational, scientific, legal and political doctrines and typical take the form of a fixed binary opposition, categorically and unequivocally asserting the meaning of male and female, masculine and feminine. In fact, these normative statements depend on the refusal of repression of alternative possibilities (1999:43).

Connell omtaler normene på maskulinitetsområdet som en standard. Hun ser maskulinitet i seg sjøl som en norm som definerer hva ”men ought to be” (2005:70).

Identitet forstås forskjellig avhengig av faglig ståsted. Sosiologien legger vekt på at identiteten gir individet en plass i samfunnet, og knytter det til sosiale strukturer, posisjoner og institusjoner (Hammaren og Johansson 2010:27). Innen psykologien er en mer opptatt av individets utvikling og prosessene som bidrar til å forme det.

Det er et stort mangfold av begreper som brukes for å omtale individet, f. eks *selv*, *jeg*, *personlighet* og *subjekt*. Det finnes også flere varianter av identitetsbegrepet, som *selvidentitet*, *sosial identitet* og *kulturell identitet* (op.cit.:10), uten at jeg tar disse i bruk. *Subjektiv identitet* er et av Scotts fire anbefalte analyseområder. Hun omtaler identitet som ”individuals as they are enculturated” (1999:44). I denne oppgava bruker jeg begrepet identitet i en mer overordna betydning, parallelt med *sjølførståelse*. Jeg går ikke inn i nyanserte betydningsforskjeller eller teorier om identitet og identitetsskaping.

Begrepet *rolle* brukes ofte synonymt med identitet. Erving Goffmann ser roller som noe vi blir ”tildelt”, og som vi ”spiller”. Rollene har handlingsrom innenfor visse grenser (Hammaren og Johansson 2010:27). Jeg snakker bl.a. om *mannsroller* og *farsroller* i en slik forståelse av begrepet.

Begrepet **likestilling** blir definert og diskutert i det følgende kapitlet.

2.2. Likestilling og likestillingsteori

I 1962 presenterte Eva Moberg begrepet ”jamställdhet”. Hun ønsket en omfordeling av oppgavene i hjemmet, og hevdet at det først er når *både* menn og kvinner ”axlar dubla roller” at en substansiell forandring kan skje (Klinth og Johansson 2010:46). Moberg kritiserte også de representantene for kvinners

rettigheter som mente at kvinnen først skulle delta i yrkeslivet når perioden med småbarn var forbi. Hennes tanker fikk tidlig fotfeste i Norden, og hennes likestillingsbegrep er en grunn til at forhold som omhandler sosialt kjønn, ikke alene forholder seg til et kvinneperspektiv. Dette gjelder både hjemlige forhold og innenfor yrkesliv i de nordiske landene. Noe av likestillingsbegrepets styrke ligger i at det er klasseoverbyggende, og at det ikke viser til det ene kjønn framfor det andre. Christina Florin og Bengt Nilsson skriver om begrepet:

Det uttryckte inga maktrelationer och det var okroppsligt – det hade inga seksuella undertoner – könen skulle bara ställas sida vid sida som to abstrakta varelser, symboler och idealtyper (etter Klinth og Johansson 2010:48).

Tankene Eva Moberg var en av talskvinnene for, er fortsatt svært sentrale i den nordiske likestillingspolitikken og likestillingsdebatten. Der målet om et arbeidsmarked som verdsetter kvinner og menn likt, og der menn og kvinners vilje til å likebelaste partene i familien er reell, har likestillingen gode kår. Denne koblingen mellom hjem og yrkesliv, omtalt som den tosidige likestillingsmodellen, har sammen med reproduksjonspolitikken vært sentral i likestillingsarbeidet i Norden. Det har vært, og er fremdeles, et mål at omsorgen for små barn skal likestilles og likefordeles (bedre) mellom far og mor. En slik prioritering av likestilling på området barneomsorg har også vært begrunnet i ønsket om et mer likestilt arbeidsmarked.³

Helga Hernes⁴ definerte på 80-tallet tre ulike former for argumentasjon for å få kvinner i samfunnslivet og i politisk arbeid. I hennes avklaringer ligger det et skille mellom å argumentere for likhet mellom kjønnene på den ene siden, og å argumentere for forskjeller på den andre. ”De kategoriene som Hernes introduserer, handler ikke nødvendigvis om hva kjønn er, men vel så mye om hvilke forestillinger om kjønn som brukes i argumentasjonen for ’rett’ politisk ståsted” (Skjeie og Teigen 2003:194).

Hernes’ tre hovedkategorier er følgende:

- *Rettferdighetsargumentet* – Kvinner har krav på å få være med. Her brukes deltakelse som en rettighet. Argumentasjonen er prinsipiell, og likhet og likedeling er underforståtte mål.
- *Ressursargumentet* – Samfunnet går glipp av kvinners erfaringsgrunnlag, som er forskjellig fra menns. Her er det to varierende begrunnelser, enten at både kvinner og menn bør delta, fordi det utvider kompetanseomfanget

³ Barne- likestillings- og inkluderingsminister Audun Lysbakken uttalte følgende i forbindelse med at pappapermisjonen ble utvidet fra 10 til 12 uker: ”Før fedrekvoten ble innført i 1992 tok bare 900 fedre ut lønnet permisjon i året. I fjor var det ca. 45 000 fedre som var hjemme med barna sine. Samtidig har vi sett at stadig flere tar ut mer permisjon enn kvoten. Utvidelse av fedrekvoten betyr jevnere fordeling av foreldrepermisjonen mellom mor og far og bidrar til at vi får mer likestilling i arbeids- og familieliv” (Nyhet, www.regjeringa.no (BLD 30.05.2011))

⁴ Helga Hernes regnes som opphavskvinne til begrepet *statsfeminisme*. Statsfeminismen flyttet fokus fra reproduksjon av herredømme og makt, til at det ble mulig å skape forandring (Skjeie og Teigen 2003:34).

– altså en likhetsargumentasjon. Kvinner og menn bør dessuten delta fordi de har ulik kompetanse – en forskjellighetsforklaring.

- *Interesseargumentet* – Kvinner og menn har forskjellige og ofte motstridende interesser, og kvinneinteressene er ofte fraværende i samfunnet. Her argumenteres det med at interessene hos kvinner og menn er ulike, og at kvinners vurderinger gir økt innsikt. Alternativt vil kvinners syn og interesser kunne bli undertrykt (op.cit.:194 ff.).

I kategoriene er argumentasjonen for likestilling dels fremmet gjennom en forståelse av at kvinner og menn er forskjellige, dels gjennom likhet mellom kjønnene. I ressursargumentasjon framstår både likhet og forskjellighet som viktig. Diskusjonen om kjønnenes forskjellighet, eller likheten mellom dem, danner grunnlaget for nesten all kjønns- og likestillingsteori.

2.2.1 Forskjell – likhet

Joan W. Scott har problematisert likhetsønsket og forskjellighetsforståelsen på kjønnsområdet, med en nyskriving av begrepsparet som mål. Hun mener at likhet og forskjellighet ikke utgjør en dikotomi, men at disse begrepene inngår i ulike begrepspar. Hun ser likhet som er et motsvar til ulikhet (*equality – inequality*) og forskjellighet som en motsetning til ensartethet (*difference – sameness*). Scotts konklusjon blir at ”mens likhet sikter mot å behandle kvinners posisjoner, rettigheter og muligheter, sikter forskjellighet mot å beskrive kvinners egenskaper og funksjoner”(Melby 1995:56). Denne presiseringen av forskjellighet og likhet mener jeg kan overføres til sosialt kjønn mer generelt, og den således være nyttig i analysen av menns involvering i hjemmet og deres motivasjoner for likestilling. Det kan likevel presiseres at den debatten som har fulgt begrepene forskjellighet og likhet i USA, ikke har vært like polarisert i Norden (op.cit.:54).⁵

Ved drøfting av dikotomien forskjellighet – likhet inkluderes ulike forhold, også uavhengig av om vi følger Scott sin oppdeling av dikotomien i to nye begrepspar, eller om vi bevarer motsetningen slik den tradisjonelt blir behandlet. Dels handler dette om kjønnenes *egenskaper*, dels om en oppdeling i *posisjoner* og dels om *funksjoner* (Melby 1995, Scott 1999).

Når likhet og forskjellighet, eller likhet og egenart, knyttes til ulike egenskaper, blir det interessant å se hva som gjør at menn oppfattes likt som kvinner, eller hvilken forskjellighet eller egenart som fører til at menn blir

⁵ Merete Lie og Kristin Spilker (2007:330 ff) problematiserer dikotomien forskjellighet – likhet og de utfordringene som oppstår ved å overføre denne til en norsk kontekst. Ved en oppdeling som den Scott framhever, vil en oversettelse til norsk medføre at både *equality* og *sameness* oversettes til det samme ordet – lik, og *difference* og *inequality* – forskjellighet og ulikhet, brukes om hverandre. Motsetningsparene som Scott trekker fram, er relevante for en norsk forståelse, all den tid likhet (*equality*) er et område som nordmenn er svært opptatt av. Samtidig viser de til at feminismen i Norge i liten grad har vært basert på forskjellighet (*difference*).

vurdert annerledes enn kvinner. Når begrepsparet skal kobles mot hvilke posisjoner menn skal ha i et parforhold eller i en familiesetting, kan en spørre om posisjonene skal være like eller forskjellige, eller med Scotts oppdeling: Skal det være "equality" eller "inequality" i kvinnens eller mannens posisjoner? En posisjoneringstankegang har et rettighetsperspektiv. Den kan eksempelvis kobles til fordeling av omsorgspermisjonen, eller til hvem som skal ha rettigheter til en posisjon som omsorgsgiver. En slik oppdeling av posisjoner eller funksjoner i det enkelte parforholdet, eller i samfunnet som helhet, overfører likhets- og forskjellighetstankegangen til oppgaveløsning og – fordeling: Skal mannen ha like oppgaver som kvinnen, eller skal hans oppgaver utfylle hennes i et komplementært syn på oppgavefordelingen?

Alle disse områdene trekker informantene inn i sin beskrivelse av hverdagen i et likestilt hjem. Likhet og ulikhet mellom kjønnene blir omtalt og forstått forskjellig. Tilsvarende gjelder forskjellighet og ensartethet. Begrepene informantene bruker, varierer. Det varierer også hvor vidt de ser forskjellene som ledd i en posisjonering der egenskaper eller funksjoner inngår.

Likhets- og forskjellighetsdiskusjonen har tradisjonelt vært reist av kvinner, og den har handlet om hvor vidt kvinner bør arbeide for å bli mer like menn, eller om de bør vise seg som forskjellige fra menn (Scott 1999, Melby 1995 mfl.). I denne oppgava er det interessant å snu denne inngangen og i stedet diskutere om det er slik at menn må bli mer som kvinner og ta opp i seg deres egenskaper på veien mot en likeverdig posisjon i familiehverdagen. Når jeg reiser dette spørsmålet, er det fordi det gir interessante teoretiske perspektiv på hvem som skal fylle hvilke posisjoner og funksjoner på veien mot en likestilt hverdag. Skal mannen bli mer lik kvinnen i utførelsen av sine omsorgsoppgaver, og i sin *hjemskaperutføring* (Aarseth 2008), eller skal menns handlinger i større grad være komplementære i forhold til kvinners involvering.⁶

Alison M. Jagger bringer inn en annen viktig avklaring i diskusjonen om likhet – ulikhet og ensartethet – forskjellighet. Hun har en dynamisk tolkning av forskjellighet, og viser til at kjønnsforskjellighet ikke bare er en årsak til ulikhet mellom menn og kvinner, men at det også er et resultat. Dette forklares med at den underordninga kvinner har opplevd gjennom historien, er medvirkende til å opprettholde forskjeller (Melby 1995:401).

I slutten av teorikapittelet vil jeg diskutere viktigheten av et *språk* for å beskrive likestilling generelt, og for å omtale og forstå en mer likestilt maskulinitet. Kari Melby (1995:391) beskriver viktigheten av et språk i forskjellsfeminismens tid, og hun framhever uttrykk for *det kvinnelige*. Inspirert av Gerd Brantenberg og Geir Gulliksen⁷, velger jeg å omskrive Melbys

⁶ For mange oppgaver i hjemmet er det den kvinnelige utførelsen og den kvinnelige normen som er rådende for hva som oppfattes som rett (Døving og Klepp 2010, Solheim 2004).

⁷ Gerd Brantenberg skrev i 1977 romanen *Egalias døtre*. Boken snur om på kjønnsbegrep, innarbeidede normer og kjønnsforståelser. Hovedpersonen, som bor i kvinnedømme Egalia, drømmer eksempelvis om å bli *mannlig froskekvinne*. Geir Gulliksen bruker en setning fra Ali Smiths roman *Jente møter gutt* for å belyse utfordringene

beskrivelse ved å bytte ut det kvinnelige med det *mannlige*. Slik ønsker jeg å framheve en tilsvarende mangel:

Å uttrykke det *mannlige*, det som gjør *menn* forskjellige fra *kvinner*, forutsetter språk og begreper for å uttrykke hva *menn* har felles, og hva som gjør dem annerledes.

2.2.2 Kjønnskonnotering av oppgaver

Ved å skille mellom en *lystorientering* og en *pliktorientering* kan man differensiere mellom ulike typer motivasjon for involvering i familien. Denne differensieringa kan brukes om flere av familieoppgavene. Enkelte, som Aarseth (2008) og Bekkengen (2002), hevder at kvinnen ikke kan velge i hvilken grad hun involverer seg i barns oppvekst, ei heller velge å ta ut fødselspermisjon. Sammen med en slik pliktorientering kan hun ha en lyst knyttet til omsorgsoppgavene, men lystorienteringa trenger ikke være den sentrale (op.cit.). Aarseths begrep på denne involveringa er *investeringsvilje* (2008).

Mannen har derimot flere valg, for eksempel i forbindelse med omsorgspermisjon. Den delen av permisjonen som er avsatt til far, er det nærmest en plikt å ta ut, noe som er både økonomisk og moralsk fundert. Men ut over disse ukene kan mannen velge om han ønsker en større andel av permisjonen. Han har en valgfrihet basert på lyst eller på om det ”passer”. Skillet mellom en plikt- og en lystorientering kan også overføres til andre oppgaver. Menns deltakelse i klesvask eller husvask blir presentert som pliktorienterte oppgaver (Bekkengen 2002:104 ff).

Jeg mener det er mulig å snu denne plikt- og lystorienteringsteorien, og bruke den om kvinners motivasjon for deltakelse i oppgaver som tradisjonelt er utført av menn. Individets vurdering av oppgaveløsningen som pliktorientert eller lystmotivert vil ha innvirkning på hvordan og i hvilken grad denne aktiviteten kobles til selvets identitetsforståelse. Dersom en oppgave forstås som kvinnelig konnotert, som f. eks klesvask, kleskjøp og husvask (Døving og Klepp 2010), er det mer krevende å se den som identitetsbyggende for mannen (Aarseth 2008, Klinth og Johansson 2010). Flere oppgaver som tradisjonelt er mannlig konnoterte, er ikke i samme grad problematiske for kvinnen å ta del i. Det kan f.eks. gjelde arbeid med bil eller vedlikehold av hus. Kvinners deltakelse på slike områder kan i større grad bli forstått som positiv, og den kan styrke deres identitet og sjølførførelse som (moderne) kvinner. Det kan synes som om likestilling gjennom oppheving av kjønnsarbeidsdelingen har kommet noe i bakgrunn for en diskusjon om etablering av tidslighet og fordeling av fødselspermisjon (Bekkengen 2002, Klinth og Johansson 2010).

Oppgaver og interesser blir sett på som medvirkende for etablering av identitet, og for en kjønnsidentitet (Scott 1999). Hvis oppgaver i mindre grad

i forståelsen av kjønn: ”Hun var den vakreste gutten jeg hadde sett i mitt liv”. Men Gulliksen snur setningen og skriver ”Han var den vakreste jenta jeg har sett i mitt liv”. Gulliksen mener sin egen setning er mindre produktiv og mer velkjent (Gulliksen 2010:4).

enn tidligere er med å etablere sosiale identiteter, hva har dette å si for dem som bygger identitetsforståelsen på et annet grunnlag? Hvilke normer og hvilket verdensbilde bygges da en slik moderne kjønnsidentitet på? I kapitlet om maskulinitet vil disse spørsmålene danne et bakteppe for analysen.

2.2.3 Tidslighet – en forståelse av likestilling

Tidslighet har vært likestillingens viktigste målebegrep i Norden i mer enn 20 år (Klinth og Johansson 2010, Stortingsproposisjon nr. 1 2010). I begrepet tidslighet ligger det at mann og kvinne skal bruke like mange timer på hus- og familiarbeid. En slik forståelse har også vært den dominerende normen for hva som "er likestilling". Det å oppnå tidslighet, noe mange ser som "reell" likestilling, har vært presentert som nær utopisk (Solheim 2004). Når tidsligheten har fått en så sterk posisjon i likestillingsforståelsen, har det sammenheng med tidslighetens kobling mot ønsket endring av arbeidsdelingen i hjemmet. Forståelsen og vurderingen av tidslighet har gjennom årene vært styrt av tidsbruksundersøkelsene til Statistisk sentralbyrå og tilsvarende undersøkelser i de nordiske landene. Disse undersøkelsene har også vært brukt som eksempel på at situasjonen "er bedre og likestillingen har kommet lengre" i de nordiske land enn i den vestlige verden forøvrig. Tidsbruksundersøkelsene har også vist til stadig endring mot det "bedre", forstått som større involvering fra menns side og en tilsvarende reduksjon av kvinners tid brukt i hjemmet.⁸

Mulighetene for likestilling i hjemmet blir sett som urealistiske der ansvarsområdene i familien følger en tradisjonell deling, og der det finns en kjønnet forståelse av hvilke oppgaver det er naturlig at den ene parten utfører. Uten endringer i normene for kjønnsarbeidsdelinga, slik denne blant annet knyttes til husmorrolla (Melby 1995), til en familiesentrering (Holter og Aarseth 1993) og til den kvinnelige hjemskaperen (Aarseth 2008), vil likestilling vanskelig kunne skape varig endring i privatsfæren.

Ved siden av å være måleredskap for likestillingsgjennomføringa i familien, er tid også sentralt i teoretisering om omsorg. Tid og tilstedeværelse er viktige elementer i en omsorgsforståelse, enten utgangspunktet er profesjonelt eller privat. På samme vis som mange av oppgavene i hjemmet forbindes med kvinnearbeid, knyttes også omsorg og omsorgsrasjonalitet til det kvinnelige. Men omsorg er ikke et område som kan reserveres for kvinnelig eller mannlig kompetanse (Brandth og Kvande 2003:103). Tid og tilstedeværelse må, som ledd i omsorgsforståelsen, ses i sammenheng med tidslighet og endring av

⁸ I Stortingsproposisjon nr. 1, Statsbudsjettet for 2010, står det følgende: "Det skal gjennomføres en ny tidsbruksundersøkelse i 2010. Det ble gjennomført slike undersøkelser i 1971, 1980, 1990, og 2000. Tidsbruksundersøkelsene gir viktig kunnskap om endringer i befolkningens dagligliv. Undersøkelsene gjør det mulig å se ulike typer aktiviteter i sammenheng og er den viktigste datakilden for å studere tid brukt til ubetalt arbeid" (ssb.no, 01.10.2011).

tidsbruk i likestilte familier. Ingólfur V. Gislason omtaler menns involvering på omsorgsarenaen slik:

Idéer om mannlighet eller maskulinitet som iboende egenskaper hos män är inget hinder för deras inträde i barnomsorg och hemmets sfär. Sociala regler och strukturer är det derimot (2007:114).

Jeg mener å se at normen for god omsorg kobler kvalitetene i den tradisjonelle husmorrolla, der mor var tilstedeværende, med bruk av tid, slik viktigheten av (nok) tid til omsorg formidles fra ansatte i omsorgssektoren. Slik blir *den gode omsorgen* avhengig av tid og tilstedeværelse. Måten omsorgen og omsorgsrolla utformes på er essensielle for hvordan en forstår likestilling, og for likestillingsoppnåelsen, i nordiske familier. Delt ansvar for omsorg er således en del av den overordna normen for likestilling i hjemmet (Klinth og Johansson 2010:43). Omsorgsbegrepet blir drøfta i analysekapitelene, både under informantenes involvering i arbeidet med matlaging, i sammenheng med likestillingsanalysen og under maskulin identitet.

2.2.4 Familieorientering – barneorientering

Ved å snakke om familieorientering kontra barneorientering kan man skille mellom ulike motivasjoner for deltakelse i hjemmet og ulike likestillingsholdninger. Dette teoretiske skillet rommer også forholdet mellom lystorientering og pliktorientering. Både hos menn og kvinner er en barneorientering presentert som mer lystorientert enn familieorienterte elementer. Blant de familieorienterte områdene inngår et overordna felleskapsansvar. Dette innebefatter f.eks. husvask og klesvask, det å være hjemme med syke barn, vedlikehold av hus, hagearbeid, mat og kjøkkenansvar. Dette blir forstått som mer pliktorienterte oppgaver.

Lisbeth Bekkengen ser familieorientering som en motpol til barneorientering (2003:194). Når hun kommer fram til en slik konklusjon, tar hun blant annet utgangspunkt i strukturene og de statlige argumentene for pappapermisjonen. Hun peker på at viktigheten av kontakten mellom far og barn framheves, og at dette brukes som motivasjon for at far skal ta størst mulig andel av permisjonen. Hos mennene som inngår i hennes studie⁹, finner Bekkengen et ønske om å delta sammen med barna, både i fritiden og i nærmiljøet. Hun mener at diskursen om en barnesentrering i større grad enn likestillingsdiskursen er en norm som står uimotsagt, og at det er lettere å velge barnesentrering (2002:144 ff). Slik Bekkengen tolker familieorienteringer, rommer den deler av et

⁹ Bekkengen disputerte i 2002 med avhandlingen *Man får välja*. Her ser hun bl.a. på fedrekvoten som en statlig ordning for å styrke likestillingen, og på hvilke vurderinger mennene gjør for å velge kort (minimum) eller større andel av "pappapermisjonen". En av Bekkengens konklusjoner er at fedrekvoten ikke ensidig støtter en likestillingsforståelse.

helhetsansvar som menn gjerne velger seg bort fra.¹⁰ Bekkengen legger også ansvaret for å drive og utvikle parrelasjonen inn i begrepet familieorientering. Blant mennene i sin undersøkelse finner hun ikke vilje til å ta dette ansvaret. Med begrepet barneorientering setter hun barnet i sentrum for foreldrenes involvering i familien, blant annet ved en sterk interesse for deres fritid. Hun spør om det i større grad er en barneorientert maskulinitet vi ser i dagens samfunn, og ikke menn som ønsker en likestillingsinvolvering. Et viktig poeng hos Bekkengen er at menn som velger en barneorientering, vanskelig kan angripes av partneren: ”Skulle ikke partneren ønske at mennene fikk en best mulig kontakt med sine barn?”

Motsatte svar finner Gislason (2007) når han analyserer menns motivasjon for deltakelse i hjemmet. Han finner at menn er motiverte for deltakelse, og at de muligheter pappaperollen og farspermisjonen gir, åpner for ny nærhet og nye sosiale muligheter. Menns endrede holdninger og handlinger kobler han til en oppløsning av forsørgerrollen og en sterk endring av morsrollen. Han mener også at de endringer som finner sted på strukturelt og normmessig nivå, endrer den tidligere rådende arbeidsdeling i hjemmet. Gislason ser foreldrepermisjonen, les pappapermisjonen, som medvirkende i etableringa av en likestilt familiehverdag. Han presiserer at han *ikke* har empiri fra likestillingens fronttropper.

Slik jeg forstår Bekkengen, finner hun at familiehverdagen opprettholder tradisjonelle normer for hvordan oppgaver utføres og hvem som utfører dem. Hun er også tydelig på at noen oppgaver er mer verdsatte. Gislason, og også Klinth og Johanssons analyser (2010), åpner i større grad for en normendring på familieområdet. En endring av forsørgernormen er f.eks. et resultat av økning i antall *toinntekts-familier*. Den doble likestillingsmodellen, og det å leve opp til dens norm, må også kunne forstås som argument for at menns barne- og familieorientering er i utvikling mot en ny normforståelse.

2.2.5 Kjønnskoding og avkoding av arbeid i likestillingshjemmet

Endringer i retning større barneorientering hos menn, men uten økt involvering i hele familiehverdagen, representerer en treghet innenfor likestillingsområdet. En slik kjønnstregghet blir av Bekkengen (2002) omtalt som motvilje eller avstandstaking hos menn når det gjelder utvidet familieorientering. Solheim omtaler denne tregheten som en ”intim sammenkobling” av kvinnelighet og de oppgavene som skal og må utføres i huset, samtidig som endringen mot den forventede likestillinga skjer svært langsomt (2004:30 ff).

Helene Aarseth mener å se en endring mot mer likestilling på hjemmebane, og at kjønnstreggheten er under omforming. Dermed er oppgavene

¹⁰ Klinth og Johansson mener motsetningen *likestilling – barneorientering* er mer dekkende. Blant sine informanter ser de at barne- og familieorientering kommer til syne som motsatt til likestillingsorientering (2010:190).

som binder kjønnene til de enkelte aktivitetene, underveis mot å bli avkjønnet.¹¹ Denne avkjønningen er en ny måte å analysere endringer i familiebelastningen på. Aarseth trekker både inn en ny forståelse for hva som er ”familieoppgaver”, og hun omtaler den likestillingsinvolveringen hun ser, ved å utvide og ”likestille” språket hun omtaler det med. Roger Klinth ser en lignende avkjønning som Aarseth – ”en ny genuspolitisk ordning” (2003:42). Han ser at dette gjør husarbeid og ansvar for familieoppgaver mindre problemfokuseret. Den avkjønningen Aarseth og Klinth omtaler, knytter seg til hjemmet. En lignende avkjønning finner ikke entydig støtte i yrkeslivets praksiser. Norge har et av de mest kjønnsdelte arbeidsmarkedet i Europa (Lunde og Sandnes 2010).¹²

Solheim kommer til andre konklusjoner, i det hun ser hjemmet og familien som en arena der endringer er vanskelig å oppnå. Hun omtaler kvinnen (kjønnet) som symbolsk tilknyttet kjøkkenet, senga og barnerommet (2004:24) og peker på kulturelle koder som opprettholder slike koblinger.¹³

Et skille mellom ulike likestillingsforståelser går mellom *en relasjonell* og *en organisatorisk* likestilling. De som primært ønsker likestilling i privatsfæren, har en relasjonell forståelse. Likestillingen knyttes til forholdet til partner og barn, og den plasseres således i relasjonene mellom partene i familien. Den organisatoriske likestillingen, derimot, dekker områder av mer samfunnsmessig karakter, som i arbeidslivet og statlige forordninger. Den organisatoriske likestillingen kan åpne for relasjonelle likestillingsholdninger, noe som igjen kan åpne for likestilte valg og likestilte muligheter (Gislason og Holter 2007:44 ff, Klinth og Johansson 2010:189 ff). Der likestillingssynet hos menn i størst grad er organisatorisk og i liten grad relasjonelt, mener jeg det kan sammenlignes med det Lars Jalmert omtaler som ”i princip-mannen”. I dette begrepet legger han gapet mellom mannens holdninger til likestilling på den ene siden, og hans arbeid i hjemmet og faktiske handlinger på den andre siden (op.cit.: 81).

2.2.6 Tregheten på kjønnsområdet

I en teoretisering om likestilling blir forhold som hindrer eller begrenser mulighetene for likestillingsoppnåelse viktige. En slik manglende endring, omtalt som ”kjønnsarbeidsdelingens treghet”, eller ”seiglivetheten i endring av normene på likestillingsområdet”, blir analysert og vurdert ulikt av forskjellige teoretikere. Tregheten blir presentert som så innarbeidet at den blir et argument for at endring ikke er mulig, eller svært vanskelig, blant av annet Haavind (1982), Solheim (2004) og DeVault (1998). De samme teoretikerne mener at de symbolske koblingene mellom kvinner og familiearbeid er så sterke at endring

¹¹ For Aarseths funn er det relevant at hun har et noe begrenset utvalg informanter. Hun studerer tokarrierepar som legger sterk vekt på likestilling.

¹² Solheim gir i artikkelen *Kjønn som analytisk nøkkel til kultur* en analyse av hvorfor arbeidsmarkedet i Norge i så stor grad er kjønnsdelt (2004:33 ff).

¹³ Her må man imidlertid ta forbehold om at deler av Solheims empiri er fra 1984/1985, hentet fra familier med far som langtidspendler offshore og i sjøfart.

er vanskelig. Haavind trekker også inn hvordan maktordninger og et hierarki i ekteskapet er med på å bekrefte og opprettholde kulturelt kjønnede posisjoner. Hun ser at dette skjer i den nærheten og omsorgen partene viser hverandre. Også seksualiteten er medvirkende i hierarkiseringen av det moderne parforholdet. Haavind mener kvinnens handlinger i parforholdet er med på å opprettholde hennes underordnede posisjon (1982).¹⁴ Også Aarseth ser at endringer går seint, noe hun beskriver som ”hjemskapingens kjønnsstregghet” (2008:129). Det er likevel funn i hennes avhandling som peker mot at arbeidet og oppgavene i hjemmet avkjønnes, og at dette fører til endring. Denne avkjønningen av oppgaver vil jeg i analysekapitlene drøfte i lys av egen empiri.

2.3. Parforholdet - arena for en ny intimitet?

Du går fram til mi inste grind
Og eg går fram til di
(Haldis Moren Vesaas: *Ord over grind*, 1955)

Giddens ser den nye intimiteten i parforholdet som en utvikling mot nye måter å leve på som par. Han omtaler dette som *det rene forhold*. I det legger han ”en del av en generell restrukturering af intimiteten” (1994:63). Han mener at et samtidig likestilt forhold ikke bare har i seg et ønske om å treffe *den rette*, det har også i seg ønsker om å være *det rette forholdet*. Samtidig er parforholdet en forsterkning av kjærligheten og intimiteten og av kjernefamilien som organisasjon. Dette er nytt mot hva en tidligere la inn i parforholdet. Giddens peker på at et parforholdet som består av to likeverdige parter med lik utdanning, lik bakgrunn og lik lønn, gir nye vilkår for utvikling av forholdet.

Giddens mener også at en ny omsorgsrasjonalitet og en ny likestillingsmotivasjon bryter med tregheten og motviljen mot endringer i familiehverdagen. Han finner at det er det moderne parforholdet, ”det rene forhold”, som i størst grad fører til nye relasjoner i familiehverdagen og til en ny likestilling i kjærlighetsforholdet (1994:55, 1996:108).

Begrepet intimitet, slik Giddens forstår det, rommer egenskaper som åpenhet, sårbarhet, tillit og lydhørhet. Bevissthet om egne grenser og innbyrdes respekt for disse grensene, ligger også til denne forståelsen. Sammen med den enkeltes grenser må det være en kommunikasjon som styrker respekten for individet. Intimiteten trenger også en maktbalanse i forholdet, og Giddens mener at kvinners frigjøring er medvirkende og nødvendig for intimiteten (1994:97).

Det rene forhold blir sett som en motpol til det tradisjonelle ekteskapet, der formelle bånd og økonomisk avhengighet binder partene sammen. Giddens ser at dagens ekteskap i større grad beveger seg mot det rene forhold. Et brudd

¹⁴ Haavinds artikkel er gammel, men jeg mener likevel den har relevans for å tolke likestillingsmotivasjon hos menn av i dag. Hennes argumenterer for at menn handler for å opprettholde egne fordeler og en hegemonisk posisjon overfor andre, herunder ektefelle/ samboer, sier fortsatt noe om fordeling av roller i parforholdet.

med ekteskapets tradisjonelle rammer er også en forutsetning for dette. Intimiteten mellom partene, og den stabiliteten denne gir, er for Giddens svært sentral. Tillit og bygging av individets egen identitet er andre områder Giddens legger til grunn for sin forståelse av det rene forhold.

Det er interessant å se det samtidige parforholdet både som en organisering av familiehverdagen (Klinth og Johansson 2010), en arena for intimitet og nærhet (Giddens 1994, Andersen 2011) og som en organisering av rammene hvor seksuelt begjær leves ut og praktiseres (Giddens 1994, Johansson 2003, Søndergaard 2006). Jeg mener å se at Giddens, gjennom sin omtale av de intimitetsrelasjoner som det moderne parforholdet bygger på, setter ord på hvordan kjærlighet både er et resultat av og en forutsetning for moderne parrelasjoner. Men den nye intimiteten, eller ”det nye limet”, mellom likeverdige parter, består også av en tiltagende vennskskapsrelasjon. Denne finner plass både i en likestilt seksualitet og som del av en større intimitet mellom alle medlemmene i familien (Andersen 2011).

Scott omtaler i liten grad likestillingens muligheter innenfor parforholdet. Men måten hun leter etter symboler, normer, identiteter og strukturer på, har sammenlignbare trekk med Giddens’ teori. Giddens ser også endringer i normer og strukturer, og han forklarer disse som skritt på veien mot en likestilt identitets- og parforholdsforståelse. Scott ser disse endringene som avhengige av at nye kulturelle symboler vokser fram, og viser hvordan dette kan påvirke en nytolkning eller nyskriving av forholdet mellom kjønnene (Scott 1999:49).

Det samtidige parforholdet, noe av det samme som Giddens omtaler som ”det rene forhold”, rommer et mangfold av normer. Det er i skjæringspunkt mellom gamle tradisjoner og nye prioriteringer parforholdet skal leves.

2.3.1 Seksualiteten – der maskuliniteter opprettholdes eller der likestillingen styrkes?

Seksualiteten og parforholdets seksuelle rammer er omtalt som en arena for opprettholdelse av hierarkiseringa mellom kjønnene, og av maskulint hegemoni eller maskulin dominans. Både Haavind (1982) og Pierre Bourdieu (2000) viser til seksualiteten som argument for at maktforholdet i parforholdet opprettholdes. På samme vis mener Dorte Marie Søndergaard at ”posisjonene i det seksuelle møtet” har med seg kulturelle referanser og kulturelle posisjoner som er med på å opprettholde en dynamisk og dominerende maskulin rolle (2006:133 ff). Haavind argumenterer for at mannens posisjon i forholdet er bærer av makt, men at en slik rolle ikke er initiert fra mannens side. Makt i Haavinds betydning må ses som et relasjonelt begrep som beskriver forhold mellom ektefellene. ”Maskulin dominans preger forholdet, men det kalles ofte ikke det fordi makten ikke ’stammer fra’ et ønske om å dominere” (1982:144). Selv om partene har forskjellige roller som bidrar til opprettholdelse av kjønnshierarkiet, legitimeres dominansen gjennom kjærligheten mellom partene. I begrunnelsen for sin tolkning viser Haavind blant annet til de normene et ekteskap er bygd opp rundt,

og at mannen og kvinnen i ekteskapet har forskjellige sett med normer å forholde seg til (op.cit.:148). Hun begrunner også hvorfor menn er interesserte i å ta vare på egne rettigheter. Dette gjøres vanligvis ved å opprettholde den maktordningen som finnes i ekteskapet (op.cit.:162). Hvor vidt det i mine informanters parforhold finnes slike dominante posisjoner, vil jeg se på i empirikapitlene.

Giddens omtaler den nye intimiteten som noe både menn og kvinner trakter etter i like stor grad. Han ser riktignok at mennene har brukt noe lenger tid på å innse at de faktisk ønsker en slik intimitet (1992:64). Giddens skiller mellom en romantisk kjærlighet og en *sammensmeltende* kjærlighet.¹⁵ Han ser den romantiske kjærligheten som ”gammeldags”. Den er basert på ekteskapet, på den eneste ene og ”for tid og evighet”(op.cit.:67). Den sammensmeltende kjærligheten ser han som en aktiv og betinget kjærlighet, som ”forutsetter ligestilling med hensyn til følelsesmæssig given og tagen” (ibid). Giddens ser at det i denne type parforhold er viktig at seksualiteten er likestilt, og at gjensidig seksuell nytelse er et kjernepunkt. Det er også viktig at en kan finne tilfredsstillelse både ved å gi og få (op.cit.:68). Han ser likestillingen i seksualiteten som en del av samfunnets åpenhet på området. Giddens kobler nye normer for seksualitetsområdet til endring av normene og mulighetene i det likestilte parforholdet. Giddens’ teori om ”det rene forhold” har en annen inngang enn Haavinds. Hun ser seksualiteten som et område der patriarkatet opprettholdes. Også Søndergaard ser, med basis i empiri, at seksualiteten er et felt som brukes for å underbygge etablerte normer.

Når parforholdet ses på nye måter, noe som inkluderer en (delvis) oppheving av kjønnsarbeidsdelinga (Aarseth 2008, Klinth og Johansson 2010), gir dette også nye rom for analyse. Normene er i endring og individets sjølførståelse endrer seg. Om denne endringen ikke er allestedsnærværende, opptrer den innen avgrensede sosiale miljø, og den kan medvirke til normendring. Scott sier at ”changes in the organization of social relationships always correspond to changes in representation of power” (1999:42).

Scotts sammenhenger mellom endringer er interessante sett i lys av diskusjoner om hvordan statlige strukturendringer, som innføring av fedrekvote og full barnehagedekning, har påvirket måten kvinner og menn innretter sine samliv på. Hvilke posisjoner partene inntar overfor den andre, kan også endres som følge av dette.

2.4. Teorier om maskuliniteter og menns handlinger

Maskulinitet, maskuliniteter, menns handlinger og ulike mannsroller er i økende grad tema for forskning. Dette omtales både som mannsforskning og som forskning om menn. Feminismen omtalte tidligere all samfunnsforskning som mannsforskning, da den hevdet at ”denne forskinga vart styrt av menns

¹⁵ Min oversettelse, den danske oversettelsen opererer med begrepet ”konfluerende kjærlighet”.

interesser for mannlege tema” (Øverlid 1999: 97). I dag brukes betegnelsen mannsforskning oftest på den forskningen som omhandler menn som menn. Hearn kaller dette ”men’s practices” eller ”beliefs about men” (1996:214).

2.4.1 Om mannsforskning

Bjarne Øverlid skriver at mannsforskningen befinner seg ”mellom morsbinding og morsopprør” (1999:104). Den bygger i stor grad på tradisjonene til den tidlige kvinne- og kjønnsforskningen. Fra disse tradisjonene har forskningen på menn og maskuliniteter med seg et forståelsesgrunnlag som bygger på at menn og kvinner lever i et kjønnsdelt samfunn, og at de derfor har ulike muligheter og ulike erfaringer. Med tradisjonene fra tidligere kjønnsforskning har også mannsforskningen med seg en problemfokusering rundt det maskuline og menns handlinger. Her ligger en forståelse av at det maskuline kan undertrykke kvinner, og at det er med på å bygge destruktive roller.¹⁶ Mannsforskningen har også med seg tradisjoner som sier at en positiv utvikling av mannlige egenskaper og mannlig atferd må bygge på det som betegnes som kvinnelige normer og kvinnelige egenskaper (ibid).

Mannsforskningen i dag står i et dobbeltsidig forhold til kvinne og kjønnsforskningen. Øverlid (op.cit.:106) omtaler denne tosidigheten slik:

På den eine sida finn vi mange døme på at mannsforskninga syner til framveksten av ein ny maskulinitet, ein likestillingsorientert omsorgsman som vil vere noko anna for barna sine enn faren hans var. På den andre sida vert maskuliniteten i dei fleste tilfelle berre positiv om han endrar seg i kvinneleg retning.

Øverlid skriver også at det mangler mannsforskning som fokuserer på menns forhold til seg sjøl og andre menn, og forskning som ikke har den kvinnelige normen som utgangspunkt (op.cit.:107).

Det er viktig å være bevisst på at polariseringen mellom femininitet og maskulinitet ikke er sjølsagt. Skillene mellom menn og kvinner er ikke entydige kategoriske, og en polarisert oppdeling i kjønnsforskningssammenheng gir ikke alltid de ønskede svarene (Scott 1999, Øverlid 1999). Det er en glidende overgang mellom hva som betegnes som maskulint og hva som betegnes som feminint, og denne oppdelingen blir ikke minst utfordrende i likestillingsdebatten.

2.4.2 Hegemonisk maskulinitet

I arbeidet med likestilte menns forhold til egen maskulinitet ønsker jeg å koble teori om likestilling med historiebasert kjønns- og maskulinitetsforskning. Connells teorier om maskuliniteter har vært styrende for forskningen om maskulinitet, siden Connell og kollegaene Tim Carrigan og John Lee skrev

¹⁶ Se også Lorentzen (2006) og Johansson og Kuosmanen (2007).

artikkelen *Towards a new sociology of masculinity* i 1985.¹⁷ Begrepet *hegemonisk maskulinitet* er Connells, avledet av Antoni Gramscis bruk av begrepet i klasserelasjoner (Connell 2005:77). Connell presiseres at det ikke snakkes om maskulinitet i entall. Ved siden av hegemonisk maskulinitet opererer hun med begrepene *underordnet*, *marginalisert* og *medvirkende* (også omtalt som *delaktig*) når hun omtaler kategorier som er egnet for bruk i analyse av maskuliniteter (op.cit.:76 ff). Hun mener at all mannlig aktivitet kan finnes innefor disse rammene. Videre peker hun på at maskulinitetsforståelsen i like stor grad skapes i interaksjon mellom menn som mellom kvinner og menn.

Connell presiserer at samspillet mellom individer av samme kjønn eller ulike kjønn gir mangfoldige rammer for forståelse. Når det gjelder maskulinitet, understreker hun at det er mange maskuliniteter, og at disse spilles opp mot hverandre og er relaterte til hverandre. Begrepet *hegemonisk maskulinitet* er en beskrivelse av den maskuline overordnethet, der makt både fra kulturelle og institusjonelle områder samles. Dette er ikke så ulikt Bourdieus forståelse av symbolsk makt (1996), som beskriver en opphopning av makt hos enkelte aktører. Begrepet hegemonisk maskulinitet vil også gi mening innenfor større eller mindre grupperinger av menn, og sier noe om rollefordeling. Ikke minst er hegemonisk maskulinitet sentralt i vårt bilde av en kollektiv forståelse av det maskuline. Connell presiserer at hegemonisk maskulinitet er foranderlig. I dette henseende er hun på linje med Bourdieus tanker om endringsmuligheter innenfor maktordningen på kjønnsområdet (2000:70). I analysekapitlet vil jeg drøfte om den mannsrolla og de mennene som har elementer av mer likestillingspregede handlingsmønstre, også er bærere av en hegemonisk maskulinitet. I min analyse bruker jeg *verdsatt* synonymt med hegemonisk. Jeg mener at dette begrepet bedre dekker mitt felt, samtidig som det er mindre kategorisk.

Connell bruker også begrepene *underordnet*, *marginalisert* og *medvirkende* som kategorier for maskulin plassering i ulike hierarkier. Med *medvirkende maskulinitet* ser Connell for seg en gruppe menn som ikke ”når opp”, og som heller ikke ser seg sjøl som deltakere i den hegemoniske ordningen. Dette er menn som støtter opp under rådende samfunnsordning, og som ser at de tjener på at strukturene opprettholdes. Det er i forbindelse med gruppen av medvirkende maskuliniteter at Connell trekker inn begrepet *patriarkalsk dividend* (2005:79). I begrepet legger han at hovedvekten av menn tjener på plasseringen av det patriarkalske som en verdi, og menn gjennom dette, også uten innsats, vil kunne trekke ut fordeler kun ved det å være mann.

Connells teorier bygger på en problemfokuseret mannsforskningstradisjon. Det er lite som handler om likestilling og kjønnsegalitet, og *klasse* er sterkt vektlagt: ”The making of working-class masculinity on the factory floor has different dynamics from the making of middle-class masculinity in the air-

¹⁷ Connell har senere blant annet skrevet *Gender and power* (1987) og *Masculinities* (1995/2005).

conditioned office” (2005:36). Har så Connells teorier overføringsverdi til nordiske forhold? Dette er dels et spørsmål om hvor vidt det maskuline hegemoniet er universelt, og om teoriene rundt det maskuline har universell gyldighet. Connell finner en slik gyldighet. Bourdieu (2000) støtter en slik forståelse i omtalen av den maskuline dominans. Men Connell mener også at nye maskulinitetsforståelser vil etableres på globalt nivå (2005:243).

En lignende forståelse av en enhetlig maskulin dominans har også Mosse (1996). Hans dikotomisering av maskuliniteter er basert på en sterk polarisering. Den stereotype mannen, og normer for den rette og overordnede mannligheten, presenteres og ses som motpol til det umandige. Mosse er opptatt av hvordan en ”rett” maskulinitet er med på å etablere symboler, som igjen definerer maskuliniteten(e). Blant disse er *kroppen* et viktig symbol. Det er den fysiske sterke, den kjempende, den aktive og gjerne den militære mannen som er bærer av det dominante synet på maskulinitet. Det er denne mannen som produserer forestillingene om hvordan mannen skal være. Mottypen – ”the countertype” (op.cit.: 56) er de som faller utenfor, som ikke besitter de rette holdninger og normer, og som ses som utskudd. Mosse bruker 1. og 2. verdenskrig som bakteppe for sine teorier. Han finner av dette at det er jøder, homofile og de ikke stridsdyktige som må forstås som utgruppene.

Overført til et nordisk perspektiv kan maskulinitetsteoriene brukes til å stille flere interessante spørsmål om det dominante maskulinitetsbildet, og om motgruppene. Norden er samfunn der likhet mellom klassene, de siste 40 årene også likhet mellom kjønnene, har vært en norm. Fra et nordisk ståsted kan man spørre hvilke verdier som legges til den verdsatte mannligheten i dag.¹⁸

2.4.3 Kritikk av en ”for enkel” maskulinitetsforståelse

Identitetsutviklinga hos likestilte menn i dag bygger på et mangfold av maskulinitetsforståelser. Kjønnforståelsen til menn vil bære med seg andre kjønnede normer enn hva som var tilfellet noen tiår tilbake i tid. Whitehead (2001) skriver i *Man: The invisible gendered subject?* om hvordan menn kan ha vansker med å finne sin kjønnede identitet, all den tid kjønn (gender) er noe som gjerne forbindes med kvinner. Han hevder at mannen er individ mer enn mann, og at mannen kan ha vondt for å se seg sjøl som mann: ”Who am I as man?” (op cit.:357). Thomas Johansson stiller spørsmålet litt annerledes, men ser at mannen har begrenset handlingsrom og identitetsmangfold å bygge sin kjønnede identitet på. Han mener mannen i mange henseender skal være den som spiller opp til og er ”feminismens andre”¹⁹ når det gjelder kjønn og seksuell

¹⁸ Se også Elisabeth S. Korens presentasjon av Mosse, hvor hun drøfter en mulig overføringsverdi av hans teorier til andre land enn de han har hentet empiri i fra (2008:297 ff).

¹⁹ Med ”feminismens andre” henspiller Johansson på at kvinnen blir ”den andre” i samfunnet, og at kvinnen defineres i forhold til mannen. Derimot blir mannen ”den andre” i mange kjønnsteoretiske tekster. Han spør hvilke menn som virkelig billedliggjør den sterke, maktsyke og selvsikre mannen. Med ”feminismens andre” lager Johansson også et motstykke til Simone De Beauvoirs *Det annet kjønn* (Johansson 2003:237 ff).

identitetsskaping (2003:237 ff). Johansson forneker ikke mannligheten eller mannens muligheter til å etablere kjønnede identiteter. Men han ser at det er områder, som f. eks en sterk angst for det homoseksuelle og for manglende normutvikling innenfor menns intimitetsrasjonalitet, som gjør etableringen av og bevisstheten rundt nye maskuliniteter vanskelig. At mange også knytter mannlighet til dominans og lignende stereotypiseringer, gjør identitetsutviklingen for den samtidige mannen krevende.

Hearn stiller også spørsmålsteget ved det maskuline, og ved det maskuline som begrep. I artikkelen *Is masculinity dead? A Critique of the concept of masculinity/ masculinities* (1996), spør han om maskulinitet er et godt begrep i en samtid som i økende grad fremmer individualiteten. Han viser også til at man i forskning, media og samfunnet for øvrig finner en tydelig dikotomisering som skiller mellom maskulinitet og femininitet. En lignende utvikling ser han i økende grad også på statlig nivå. Når Hearn problematiserer begrepene maskulinitet og maskuliniteter, begrunner han det med den store variasjonen i bruken av begrepene og i den unøyaktigheten bruken medfører. Hearn mener blant annet at maskulinitetsbegrepet blir brukt som en snarvei for å beskrive et stort spekter av sosiale fenomen som i hovedsak er forbundet med menn og mannlighet, men som egentlig er relatert til individet (op.cit.). Han ønsker derfor en overgang fra bruk av begreper som maskulinitet/ maskuliniteter til å beskrive menns handlinger, eller en omtale som beskriver og dekker menns tanker. Man kan også snakke om menns sosiale relasjoner.

Jeg ser at både Whitehead, Johansson og Hearn kommer med innvendinger mot en for snever bruk av maskulinitetsbegrepet. Disse betenkningene vil jeg bringe inn i mitt analysearbeid. Deres kritiske holdninger bidrar til å gjøre analysen av endring, brudd eller videreføring av normer og symboler på områder som omhandler menn, mindre kategorisk. Samtidig er deres oppfordring om ryddighet til hvordan menn omtales, svært relevant.

2.5. Språket – en begrensende faktor for likestilte menn

Forfatter Geir Gulliksen skriver at det ikke er utviklet et språk for å omtale en likestilt og intim mannlighet:

[J]eg ville skrive fram en annen måte å være mann på. Det føltes nødvendig, jeg mente at det fantes et større emosjonelt register og en dypere innlevelse og en rikere intimitet hos menn enn det som viste seg i dagligspråket. Altså måtte det et nytt språk til, mer intimt, sensualisert. [...] senere satt jeg igjen og skrev på en roman om kjønn, hvor utgangspunktet var en følelse av at det å være mann, i hvert fall for meg, er noe helt annet enn det jeg hadde språk for (2010:6).

Gulliksen setter her ord på noe som også er relevant i mine informanternes fortellinger: Hva om det ikke er utviklet et språk med de nødvendige nyanser som (den nye) mannligheten og de likestilte manssrollene kan uttrykkes og forstås igjennom? Gulliksen trekker også inn språkets forenklinger og språkets

vilje til å sortere verden i ”kvinnelig” eller ”mannlig”.²⁰ Han beskriver mannligheten som en tvangstrøye, og språket som skal fylle mannligheten oppfatter han som gammeldags og konformt. Han er her på linje med Hearn og Whitehead, ved at han er imot en polarisering og forenkling av maskuliniteten.

Scott omtaler språkets begrensinger og utfordringer i sammenheng med historisk forskning i artikkelen *On Language, Gender and Working-Class History* (1999). Hun understreker at det er viktig å se sammenhengen mellom studier av språk og studier av sosialt kjønn, og hvordan disse er med på å forklare historien på en mer utfyllende måte. Scott presiserer at hun med språk ikke kun mener *ord*, men også hvordan språket er med på å forme meninger (op.cit.:55). Scott er opptatt av at vi må være bevisste om dette, dersom vi skal kunne avdekke de meningene språkets oppbygning og form er med på å etablere. Hun ser at språket har utallige systemer for meningsdannelse og kunnskap. For å se kjønnets plassering på forskjellige områder og nivå, er det viktig å avklare hvordan språket er med på å etablere disse kjønnede posisjonene, og samtidig videreføre etablerte og normgivende kjønnede posisjoner.

Norman Fairclough er en av dem som har tydeliggjort viktigheten av språk for å kunne forstå maktrelasjoner i samfunnet. Han regnes som en grunnlegger av kritisk diskursanalyse, som ser språklige ytringer i lys av kontekst og overordna strukturelle sammenhenger. Måten vi bruker språket på og vår framstilling av verden, kan altså danne grunnlag for å fortolke den virkeligheten vi lever i (2007:17). Fairclough sier at språket konstruerer vår sosiale bevissthet, og at det er språket som formidler denne videre. Han er også opptatt av hvordan språket indikerer en asymmetri mellom kvinner og menn (op.cit.:69).

Fairclough viser bl.a. til intertekstualitet (op.cit.:43) – en teksts evne til å henvise direkte eller indirekte til andre tekster – når han beskriver hvordan språket både kan opprettholde og endre tidligere forståelser. Sjangre og språklige konvensjoner kan avgrense vår forståelse, men de kan også bidra til å se sammenhenger. Fairclough ser ”sosial praksis” som et område der makt og hegemoni kan være med på å styre graden av opprettholdelse og endring (op.cit.:21 ff).

Videreføringen av etablerte normer og strukturer gjennom språkets oppbygging og innebygde symbolske funksjoner kan, slik jeg forstår både Scott og Fairclough, bidra både til å fremme og bremse endringsprosesser, og eventuelt til å opprettholde status quo. I denne sammenhengen kan man stille spørsmål om hvor vidt språklige konvensjoner knyttet til en tradisjonell kjønnsdeling gjør framstillingen av en likestilt maskulinitet vanskelig. Har

²⁰ Ellen Andenæs (1995:152) framhever språkets betydning i konstruksjon av kjønn.

språket et mangfold og et vokabular som formidler en ny likestillingsorientering blant menn, og som er preget av positivt ladede symboler og verdsatte normer?

3. Metode – likestilte menns fortellinger om mannlighet

”Metode” betyr veien mot målet.

I dette kapittelet presenterer jeg min metodiske tilnærming samt de erfaringer og utfordringer jeg har møtt i prosessen fram mot den ferdige oppgava.

Kvalitative forskningstradisjoner og metoder ligger til grunn for dette arbeidet. Jeg begrunner dette valget med oppgavas tema, og hva jeg ønsket å lete etter. Metodene jeg har brukt, har med seg tradisjoner fra kjønnsforskning (Røthing og Aarseth 2006, Teigen 2006) og kjønnsforskningens påvirkning fra poststrukturalismen (Bondevik og Rustad 2006:51 ff). Også generelle føringer for koblingen mellom kulturanalyse og metode har styrt arbeidet (Sørensen et. al. 2008:90). Det er gjennom hele oppgava en sterk forbindelse mellom teori og analyse, noe som kjennetegner de nye kulturstudiene (op.cit.:105).

3.1. Begrunnelse for metodevalg

Problemstillingen og området jeg ønsket å undersøke, bestemte tidlig forskningsdesignet (Thagaard 2008:48). Med bakgrunn i ønsket om å undersøke likestilte menns forståelse av og forhold til maskuliniteter, valgte jeg intervju som metode. Det gir ny og egen empiri, og innsikt i hvordan norske likestilte menn selv skaper mening om temaet.

”Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonenes side. Å få fram betydningen av folks erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskaplige forklaringer, er et mål” (Kvale og Brinkmann 2009:21).

Her presenteres forskningsintervjuet som en form for empiriinnsamling der informantens egen opplevelse og forståelse av det som skal undersøkes, er det sentrale. Dette synet har vært styrende for mitt valg av intervju i kunnskapsinnhenting om maskuliniteter og likestilling. Jeg ønsket å si noe om mennens forståelse av og forhold til mannlighet og maskulinitet i en likestilt privatsfære, og om deres likestillingsforståelse. Med dette som utgangspunkt ble det riktig å velge kvalitative forskningsintervju som forskningsmetode.

For å få bedre forståelse av hva jeg var på utkikk etter, gjennomførte jeg et prøveintervju. Dette ga meg mange nyttige tilbakemeldinger og klarhet i hva jeg ønsket å studere. Gjennom prøveintervjuet erfarte jeg at jeg måtte åpne spørsmålene i større grad. Jeg endret også intervjuguiden noe, ved å legge mindre vekt på familie, og økt vekt på maskulinitetsfeltet.

Som det framgår av informasjonsskrivet jeg lagde til mulige informanter og personer som kunne bistå i å rekruttere informanter (vedlegg 2), etterlyste jeg menn som regnet seg som likestilte, eller som ble regnet som likestilte av andre.

Det var også ønskelig at informantene skulle være i en ”familiesituasjon”. For å få tak i disse likestilte mennene, kontaktet jeg barnehager og en helsestasjon. Jeg brukte og eget nettverk og nettverk ved NTNU, og ba andre om å viderebringe informasjon om prosjektet. Jeg gjorde også utspill mot arenaer jeg trodde kunne være hjelpelige i å rekruttere informanter. Tre av informantene ble rekruttert via barnehager, de tre andre ble hentet inn via eget nettverk eller via tips. Dette vil si at fire av informantene meldte seg etter å ha blitt oppfordret av barnehageansatte eller lest om prosjektet på annet hold, mens jeg kontaktet de to siste etter anbefaling. En slik måte å skaffe informanter på omtales som et *tilgjengelighetsutvalg* (Thagaard 2008:56).

Thagaard (2008) problematiserer at et tilgjengelighetsutvalg ofte kan bestå av høyt utdannede personer. Også informantene i mitt intervjumateriale har høyere utdanning, 4 år eller mer. Mennenes bakgrunn og utdanningsnivå er ikke problematisert. Det at de mener noe om temaet likestilling er det som vurderes som relevant. Dette kan kanskje knyttes til utdanningsnivået. Når det gjelder utvalgets størrelse (op.cit.:59), var jeg tidlig klar over at jeg ønsket et begrenset utvalg. ”Intervju så mange personer som trengs for å finne ut det du trenger å vite” anbefaler Kvale og Brinkmann (2009:129). Jeg mener at det valgte antallet informanter gir bredde både i forståelsen av mannlighet og maskuliniteter, og i likestillingsforståelsen. Samtidig har informantene gitt dybde til de temaene jeg undersøker. Et begrenset utvalg gir en håndterlig mengde empiri for analyse. Jeg presiserer at det i liten grad har vært ønskelig å skaffe informanter som skulle sammenlignes med eller mot hverandre.

Jeg opplevde stort engasjement fra intervjupersonene, noe som kan skyldes at flertallet sjøl meldte seg som informanter. Temaet interesserte dem, og de ønsket å snakke om de emnene som ble presentert. Tre av intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidsplass, to tok jeg hjemme hos informantene. Det siste intervjuet ble av praktiske årsaker gjennomført hjemme hos meg.

Jeg har jobbet etter strenge kriterier for at informantenes identitet skal være konfidensiell. Jeg presenterer mennene og deres partnere med fiktive navn, og alder nevnes ikke. Alle informantene er imidlertid mellom 35 og 40 år. Når det gjelder yrke og barns kjønn og alder, er heller ikke dette presentert. En slik anonymitet er viktig for å sikre at private data og private anliggende ikke skal kunne kobles til informantene, og for at de skal kunne uttale seg åpent (op.cit.:90). Beskrivelser av informantene er likevel ikke forsøkt skjult i en slik grad at informantene ikke vil kunne kjenne seg igjen.

Når det gjelder overførbarhet fra mine resultater til likestillingsforståelse og maskuliniteter hos menn mer generelt, er ikke det en intensjon eller et mål med arbeidet. Mine resultater er analyse av 6 menns fortellinger. Samtidig viser analysene til typer av argumenter som er gyldige blant likestillingsorienterte menn. Mennenes kulturelt tilgjengelige måter å uttrykke sine holdninger og praksiser på synes ikke å være spesielle for mitt utvalg av informanter.

Det finns en stadig pågående diskusjon om hvordan og i hvilken grad kasusstudier er generaliserbare. Innen samfunnsvitenskapen blir et begrenset utvalg i dag sett som en kvalitativt god vei inn i kunnskapsinnhenting (op.cit.: 264 ff). Et begrenset utvalg vil kunne si noe om hva en kan forvente å finne i andre relevante og sammenlignbare situasjoner. Gjennom analytisk generalisering blir en overføringsverdi av funnene diskutert, og det skilles mellom en forskerbasert og en leserbasert generalisering. For den forskerbaserte versjonen kan forskeren argumentere for overføringsverdien i sine resultater, mens det for den leserbaserte generaliseringen blir opp til mottakeren å vurdere om resultatene kan overføres til nye situasjoner (ibid).

3.2. Intervjuets oppbygging

Jeg forsøkte under alle intervjuene å skape en god og avslappende atmosfære, som skulle gi rom for god dialog. Jeg følte at dette fungerte bra, og informantene ga uttrykk for trygghet i intervjusituasjonen. Min egen situering som mann, far og likestilt, og således med nokså lik bakgrunn som informantene, tror jeg var medvirkende til dette.

Intervjuet var strukturert rundt 6 temaområder samt en oppsummering som relaterte mennenes refleksjoner om likestilling og mannlighet til et mer overordnet samfunnsnivå. De seks områdene var *Familien, Mann og far, Forsørgerrollen, Mannsrollen og identiteten* og *Mannsrollen og parforholdet*. I tillegg hadde intervjuet en innledende del som inneholdt spørsmål om hva intervjuobjektet forsto med likestilling, hva han forsto med mannlighet eller maskulinitet og om hvorfor han betegnet seg som likestilt mann (se intervjumal, vedlegg 3).

Ved gjennomføringen av intervjuene ønsket jeg å stille åpne spørsmål (op.cit.:147), slik at informantene skulle få snakke mest mulig fritt og for å gi rom for å ta opp nye emner. Jeg mener jeg lyktes med dette, og at intervjuguiden først og fremst ble en rettesnor for emner det var ønskelig å belyse, uten at den ble til hinder for den frie og spontane dialogen.

3.3. Intervjuets gjennomføring – likestilte menns fortellinger om mannlighet

Det var et mål med intervjuene å løfte fram informantenes fortellinger om likestilling, likestillingsforståelse og maskuliniteter. Jeg var således ikke ute etter deres praktisering av likestilling. Videre ville jeg høre deres beskrivelser av egen sjølidetitet og deres vurdering av det mannlige. At intervjupersonene var motiverte og hadde et engasjement på området, mener jeg var med på å styrke kvaliteten i materialet. De sprudlet, de grunnet, de begrunnet og de ble svar skyldige, alt innenfor tema som opptok dem, og som de lever midt oppe i. Jeg

mener informantenes kompetanse på og posisjonering i feltet har vært medvirkende til kvaliteten i empiriinnsamlingen.

Jeg ser også at intervjuene, på tross av min begrensede intervjuerfaring, rommer flere av kvalitetskriteriene for et godt intervju (op.cit.:175), herunder korte spørsmål, oppfølging av svar, og at intervjuet er selvkommuniserende. Jeg var også bevisst på at informantene skulle bruke sine egne forståelser og gi sine egne definisjoner av sentrale områder. Et eksempel på at intervjuene utviklet seg fritt, og at nye emner ble omtalt, er alle tilbakemeldingene om mat. Mat var ikke et spesifikt tema i min intervjuguide og jeg hadde ingen spørsmål som rettet seg direkte mot kjøkkenet som arena. Men informantene trakk tidlig inn mat som emneområde, og svarene fra informantene ga gode muligheter for analyser av koblinger mellom mat, likestilling og mannlighet. I de siste intervjuene tok jeg derfor opp mat som tema dersom det ellers ikke kom på banen.

Et område der tilbakemeldingene i intervjuene gir noe begrensede svar, er innenfor seksualiteten. Når seksualitet er tematisert i intervjuene skyldes det ikke minst teori som viser til at seksualiteten brukes for å opprettholde maktforholdene (bl.a. Søndergaard 1996 og Haavind 1982). Jeg ønsket å få tak i informantenes forståelse av, og fortellinger om, likestillingens muligheter og maskulinitetens plass i den samtidige seksualiteten. Jeg fikk relevante svar også på dette området, men at intervjuet ikke i stor nok grad bygget opp mot dette personlige temaet, var nok medvirkende til at svarene ikke ble så utfyllende som ønskelig.

3.4. Transkribering

Jeg har fulltranskribert alle intervjuene. Dette var en tidkrevende prosess, men transkriberingsarbeidet ga også en dypere innsikt i hva som kom fram i intervjuene. Det tydeliggjorde og fikk fram momenter som jeg kunne bruke videre i analysearbeidet.

En transkribering er en overføring fra muntlig samtale til skriftlig formidling av innholdet i samtalen, men representerer samtidig en reduksjon av kommunikasjonssituasjonen. Det språklige er gitt plass i oppgava, spesielt i analysekapitlet som omhandler maskulinitet og et mulig mangelfullt vokabular for en moderne mannighet. Når man stiller spørsmål om hvor vidt språket er innholdsrikt nok til å beskrive informantenes mannlighet (Gulliksen 2010), blir det også viktig å være bevisst på overføring fra muntlig til skriftlig form. Det transkriberte materialet sier både noe om *hva* som sies og *hvordan* det uttrykkes.

I transkriberingen har jeg brukt en delvis dialektisk overføring til skriftlig språk, slik at ”jeg” er skrevet som ”æ” og ”e”, og ”ungene mine” er gjengitt som ”ungan min”. En slik transkribering mente jeg ga den beste formidlingen, gjennom en nærhet til informantenes fortellinger. Samtidig er det lagt vekt på at slik tillempingen ikke skal gå ut over lesbarheten.

3.5. Analysen

Kvale og Brinkmann foreslår at analysen starter med at en stiller seg spørsmålet: ”Hvordan analyserer jeg det intervjupersonene fortalte meg, på en måte som beriker og utdyper meningen med det de sa?” (2009:201). Det er intervjuene som gir grunnlaget for analysen, og en god analyse begynner med bevissthet i planleggingen av intervjuene. Forskningsintervjuet legger altså viktige føringer for god intervjuanalyse (op.cit.:174).

Jeg tar i analysen utgangspunkt i Scotts kjønnsteorier, slik hun blant annet presenterer disse i artikkelen ”Gender: A Useful Category of Historical Analysis” (1999). Scott har en metodisk tilnærming i sitt teoretiske arbeid og ser sammenhenger mellom teori og metode. I arbeidet med analyse av historiske forhold eller, for min del, likestilling og maskuliniteter, anbefaler hun å bruke sosialt kjønn som vei inn i analysen.

Jeg velger å analysere mitt materiale med utgangspunkt i Scotts innbyrdes avhengige elementer: *symboler*, *normer* og *sosial identitet*. I denne oppgava velger jeg, som omtalt tidligere, en noe forenklet forståelse av identitet, og ser identitet primært som sjølførståelse. For utfyllende informasjon om Scott, se forrige kapittel.

I arbeidet med materialet bruker jeg normer, symboler og sosial identitet som kategorier i analysen, og ser på hvordan disse relaterer seg til hverandre. Som forsker har jeg definert begrepene, men jeg legger vekt på at informantene sjøl, deres fortellinger og forståelser skal gi innhold i normene, symbolene og individenes sjølførståelse. Jeg registrerer og tar hensyn til at det spesielt på området likestilling finnes framstillinger av mer overordna normer. Disse er ikke minst knyttet til diskusjonen om fordeling av foreldrepermisjon.

Sammen med en analyse som ser på symboler, normer og identitet, utforsker jeg motsetningen mellom en forskjellstankegang og en likhetstankegang kjønnene imellom (Scott 1988, Melby 1995). Noen av informantene mener at menn og kvinner er vesentlig forskjellige. En kjønnsarbeidsdeling blir derfor sett som tjenelig, og noe som passer deres situasjon. For andre er likehetstankegangen inkludert i likestillingsforståelsen. Når jeg tar begrepene likhet og forskjellighet inn i analysen av maskulinitetsforståelsen til informantene, blir motsetningen tydeligere. Jeg mener denne måten å tolke informantenes forståelse av maskulinitet på er interessant, i det den både tar med seg feminismens lange diskusjon om forskjellighet og likhet (Melby 1995:49ff) og Scotts nyskriving av dikotomien (1988) inn i analysen av likestilte menns forståelse av seg sjøl som kjønne vesen.

Som nevnt i teorikapitlet er det samtidig slik at Scotts føringer for analysen la et bakteppe for arbeidet i den tidlige fasen, mens jeg i analysearbeidet har frigjort meg noe fra de føringene hennes metode legger opp til.

Analysene har tatt utgangspunkt i mennenes egne fortellinger. Jeg har analysert deres uttalelser i tråd med føringene som er gjengitt blant annet av Kvale og Brinkmann (2009). Jeg har forsøkt å se sammenhenger, ikke minst mellom oppgavas to hovedområder likestilling, og maskuliniteter. Samtidig har det vært viktig for meg å ta informantenes uttalelser på alvor. De mener eksempelvis at likestilling innenfor husets fire vegger er en realitet. Jeg har analysert deres fortellinger ut i fra et slikt utgangspunkt. Det er ellers viktig å presisere at jeg ved gjengivelse av sitater har forsøkt å samle essensen i fortellingene framfor spissformuleringer.

I mitt analysearbeid har jeg forsøkt å ta hensyn til at jeg jobber med et område i endring. Flere av informantene har en bevissthet om at de står midt i en samfunnsomveltning og at de er endringsaktører. Scott skriver om endringer:

If signification of gender and power construct one another, how do things change? The answer is in a general sense that change may be initiated in many places. Massive political upheavals that throw old orders into chaos and bring new ones into being may revise the terms (and so the organization) of gender in the search for new forms for legitimation (1999:49).

Thagaard skriver om noe av det samme, når hun viser til at en må analysere deler for å se helheten (2008:147). Men Scott ønsker også at delenes interaksjon i analysen skal føre fram mot helheten. Jeg har i arbeidet med analysen forsøkt å se på områder som sammen kan si noe om informantenes likestillingsforståelse. Hva sier de om de enkelte likestillingsområdene jeg analyserer? Og sier disse områdene til sammen noe om deres forståelse og erfaringer? På samme måte har jeg på maskulinitetsområdet forsøkt å se sammenhenger mellom analyseområdene, for å få innsikt i den likestilte mannens forståelse av seg sjøl og sine ”mannlige handlinger” (Hearn 1996:214). Scott (1999) mener at en på denne måten lettere vil oppdage endringer og forstå grunnen til endringene.

Hva skjer når det ikke finnes en etablert norm, eller det ikke er etablert et språk for innholdet i en ny norm? Dette er en stor metodisk og teoretisk utfordring, og i den sammenheng det her kommer fram, et viktig funn. De utfordringer språket gir med hensyn til definering av normer og forståelsen av en polarisert og kjønnsdelt hverdag, ble omtalt nærmere i teorikapittelet. I mitt analysearbeid har jeg vært opptatt av det språket som opprettholder normer og symboler, og hvordan språket fungerer strukturerende.

Med uttalelser fra 6 informanter blir den enkelte informants uttalelser viktige, og det blir sentralt å høre hver enkelts stemme. Dette omtales som en *personsentrering* (Thagaard 2008:147 ff). Samtidig er det informantenes fortellinger om de overordnede områdene likestilling og maskuliniteter som skal analyseres, noe som samtidig gir en *temasentrering* (op.cit.:171 ff). Jeg har med meg begge disse forståelsene når jeg analyserer mitt materiale.

3.6. Egen situering

Situert kunnskap framkommer, i følge Donna Haraway, ved at ”jeg kritisk refererer over min egen tilstedeværelse, min relasjon til andre medprodusenter, og mitt forhold til det jeg ønsker å tilegne meg kunnskap om”(etter Rustad 1998:125).

Ståsted og posisjonering i forhold til forskningsområdet blir ofte omtalt som *situering*. Slik jeg forstår begrepet, tar det opp i seg flere sider ved forskerens forhold til forskningsprosessen, slik som lokalisering, posisjonering, situasjonsbetingelser, faglige tradisjoner og metodiske føringer. Thagaard omtaler noe av det samme når hun hevder at det å studere egen kultur gir visse utfordringer (2008:79). En må være seg bevisst at ikke noe tas for gitt.

Ved å velge et tema som dette, studerer jeg en kultur jeg sjøl er en del av. Jeg er familiefar, jeg definerer meg sjøl som likestilt, og jeg kan ses som bærer av en ny maskulinitet – hvis en slik finnes. Samtidig står jeg i en heteronormativ hverdag og omgås for det meste andre i lignende familiekonstellasjoner. Jeg mener at innsikten i emnet jeg forsker på, har styrket oppgaven på flere områder. Eksempelvis har jeg under intervjuene hatt bedre grunnlag for å forstå svarene fra informantene, og jeg har lettere kunnet komme med oppfølgings spørsmål. Denne nærheten til temaet har også vært av stor viktighet for det analysearbeidet jeg har gjort.

Alt for tett kunnskap til stoffet kan, på den andre siden, føre til at historier blir utelatt og at felles forståelse tas for gitt. Hadde jeg hatt en mer utenforstående rolle, kunne jeg fått andre fortellinger og informantene kunne brukt andre ord (Thagaard 2009:103 ff). Også mennenes fortellinger om egen maskulinitet, og forståelsen av hva som er *mannlig* kunne blitt annerledes, dersom det ble formidlet til en kvinne eller til en intervju person som ikke var jevngammel.

4. Likestillingsforståelse og likestillingspraksis hos likestilte menn.

Dette kapittelet handler om likestillingsforståelse blant informantene og om hvilken inngang de har til praktisering av likestilling i egen familie. Det er i skjæringspunktet mellom holdninger til og handlinger for likestilling jeg mener å se hvordan disse mennene presenterer en likestillingsforståelse som kan kobles til en hverdag med likestilte praksiser. Jeg vil se nærmere på samsvaret mellom holdninger og handlinger på felt der normene som påvirker likestillingsfæren, er sentrale. I kapittelet som følger, ønsker jeg å se på områder i den likestilte og moderne familien der lik belastning og like muligheter uttrykkes og praktiseres.

Likebelastning forstått som tidslighet, er en form for likestillingsforståelse. Et mål om bunnlinjelikhet i *tid* gjør at det blir mindre viktig *hvem som gjør hva*. Kjønnsarbeidsdelingen, eller et brudd på en slik arbeidsdeling, er en annen inngang til (like-)belastning i hjemmet. Når man snakker om kjønnsarbeidsdeling, er en rekke normer og tradisjoner nedfelt i forståelsen av begrepet, og mange av oppgavene er symbolmettede. Hvilke oppgaver som forstår som kjønnsknoterte, vil kunne variere fra familie til familie.

I analysen av informantenes likestillingsforståelse og deres handlinger er det interessant hvordan de forstår og praktiserer *omsorg*. I underkapittelet om omsorg, er praktiseringen av farsrolla sentral. Her drøfter jeg også forståelsene av tid og det å skape en familieenhet. Gjennom analysen ønsker jeg å undersøke om det presenteres en maskulin omsorgsforståelse. Fellesskapstankegang og familie kontra enkeltindividets muligheter for sjølutvikling vil bli analysert som (mulige) motpoler i underkapitlet om individ versus fellesskap.

Intimiteten mellom partene i det likestilte parforholdet ser jeg som en videreføring av fellesskapstankegangen i familien. Det er informantenes presentasjon av en intimitet som synes likestilt og likeverdige som blir analysert i dette kapitlet. Intimiteten er både en inngang til og et resultat av at likestillingen har gode kår i parforholdet. Sentralt i analysen av likestilling er delkapitlet som omhandler det jeg definerer som *familiens ankerfeste*. Med dette forstår jeg et ansvar for alle oppgavene som inngår i det å skape en familie og drifte et hjem.

Oppsummeringa av kapitlet belyser *hvordan* likestillingen framtrer i familiene. Jeg forsøker å samle trådene for å finne hva som medvirker til at informantene oppnår likestilling. Og jeg vil se på hvordan en likefordeling av helhetsansvaret i familien omtales av mennene. Å se likestillinga fra mennenes ståsted, er sentralt i kapitlet som helhet. Det er deres forståelse av hvordan likestillingen utformes og etableres, som presenteres.

4.1. Forståelser av likestilling.

Blant mine informanter²¹ blir likestilling presentert på forskjellig vis, og med mange felles trekk. Som en følge av at intervjuets utgangspunkt, trekker informantene ofte inn familien når egen likestillingsforståelse presenteres. Likebelastning mellom kvinner og menn, og likestilling slik den praktiseres i privatsfæren, er sentralt. Fredrik svarte slik på det innledende spørsmålet om hva han forstår med *likestilling*:

Ja... Det er et ganske omfattende spørsmål, men e forstår det som at, ingen ting skal være sjølsagt tenker e på da. Og det har med valg å gjøre. At man skal kunne velge, og man skal kunne diskutere, og det er ikke sjølsagt hvem som skal gjøre hva. Både når det gjelder sånn i heimen og i forhold til jobb og sånn. Hvis alle føler at man har et reelt valg, så kan en kanskje kalle det likestilling, muligens? Trur e. Men det er nå avhengig av situasjon og sånt. Likestilling er sjølsagt ikke at alle gjør akkurat det samme. Men at alle kan gjøre det samme. Hvis de vil...

Fredrik framhever individenes valgmuligheter i sin forståelse av likestilling. Hvilke roller og funksjoner som tilfaller hvem, er ikke er ferdig definert. Han ser sammenhenger mellom likestillingsområdets strukturer, som åpner for valgmuligheter, og individenes vilje til reelt å praktisere innenfor de gitte rammene. Nils har en litt annen inngang når han besvarer spørsmålet:

Likestilling? Da tenker jeg først og fremst på at, ja, ... at de arbeidsoppgavene man har i hjemmet, først og fremst arbeidsoppgavene, tenker jeg, er frigjort da, på en måte, fra kjønn.

Roger bringer i sitt svar inn enda en tolkningsmulighet:

Da forstår jeg at mann og kona i et parforhold er likestilt med tanke på deltakelse i barns oppvekst, altså deltakelse i hjemmets sysler og gjøremål. Og så sjølsagt at det skal være likestilling mellom menn og kvinner i jobbmarkedet og så mer sånn generelt – likhet.

Informantene er ikke bedt om å definere likestilling, men omtale hva de forstår med likestilling. Det går igjen at likestillingen knyttes til oppgaver i hjemmet og til hvordan belastning og fordeling av arbeidet med å drifte familien gjennomføres. Ved siden av disse likhetene er det store variasjoner. Fredrik legger vekt på valg, og ser inngangen i likestillinga som en oppgave som kan nås når individet har like muligheter. Han presiserer at han snakker om *reell*, og ikke *juridisk* valgfrihet. Han er den av informantene som i størst grad ser likheter mellom hjem og storsamfunn, og som ser mulighetene for pappapermisjon som reell først når valgfriheten for individet er mer enn en *organisatorisk likestilling*.

²¹ Se vedlegg 1 for bakgrunnsinformasjon om informantene og portretter av tre av dem.

Nils' svar handler om å avkjønne arbeidsoppgavene. Han knytter likestillinga til de hjemlige oppgavene, og til en likestilling som baserer seg på likhet mellom kjønnene. Avkjønninga av oppgavene medfører at det blir uvesentlig hvem som utfører dem. Denne likhetstankegangen er, slik jeg tolker den, en motsats til en kjønnsarbeidsdeling. Nils lever i et parforhold hvor kjønnsarbeidsdelingen på mange områder ikke følger tradisjonelle linjer, men har likevel en forståelse av likestilling som er basert på likhet mellom kjønnene. Det er altså ikke kjønn som bestemmer hvem som er akslet for hvilke oppgaver, noe jeg kommer tilbake til i underkapitlet om mat og omsorg.

Rogers presentasjon av likestilling er mer basert på lik deltakelse. Han ønsker i liten grad å se handlinger som kjønne, men også han antyder at arbeidsområder er fordelt etter tradisjonelt mønster. Slik jeg forstår Roger, er det likhet i deltakelse som er målet og realiteten. Han mener det da er mindre behov for å avkjønne oppgavene. Rogers tanker om husarbeidet rommer en likeverdstanke som er individbasert. Han synes å se likeverdet som en norm han ønsker å leve etter. Således blir likeverdet hos Roger en samlivsholdning og en samlivs praksis som er overordna likestilling.

Også Harald forstår likestilling som lik belastning. Hans likestillingsperspektiv har utgangspunkt i privatsfæren, og han legger vekt på lik energibruk og lik fordeling av oppgavene i hjemmet:

Det forstår æ som, i første omgang, med hvordan en fordeler jobb i hjemmet, i henhold til hus og barn. Det er det første som slår meg. Nå er det jo slik at begge jobber like mye, og gjennom det også har lik inntekt, vi er også likt utdanna. Og med det har vi like mye energi til å gjøre jobb hjemme etter endt arbeid. Og med det har jo vi en bevisst fordeling av jobb og energi knytta til det å ta seg av unga, og husarbeid. Det er nå det første som slår meg når jeg tenker på likestilling.

Harald er altså opptatt av tidslighet i sin omtale. Han er ikke, som vi skal se senere, redd for at oppgavene i hjemmet er kjønnsdelt. Det er uproblematisk for han at noen oppgaver følger en tradisjonell involvering, og han er representant for en fordeling av oppgaver etter hva det er mest "naturlig" at kvinner eller menn utfører. Således er han talsmann for en forskjellstankegang. Harald begrunner dette med at menn og kvinner er interessert i forskjellige oppgaver, og har forskjellige fysiske forutsetninger. Oppgavene fordeles altså gjennom forskjellighet i ønsker og gjennom fysiologiske begrunnelser. Vi skal senere se at Harald gir eksempler som likevel bryter med en rent fram tradisjonell fordeling av oppgavene. I motsetning til Harald, representerer Nils menn som har en likhetsforståelse.

Likestilling er altså, slik den forstås av menn med relativt lik bakgrunn i utdanning, yrkesvei og familiesituasjon, et begrep som er omfangsrikt. Dette mangfoldet i likestillingssyn og likestillingspraksiser hos informantene blir med videre inn i analysen.

4.2. Likestilling i likestilte hjem.

Å gi likestillingen gode kår på hjemmearenaen, blir av informantene framholdt som et mål. Likestilling blir sett som et område preget av valg og muligheter framfor hinder. Hjemmearenaen er tradisjonelt forbundet med kvinnelighet, og de normer og handlingsmønstre som følger med oppgavene i hjemmet, forsterker dette preget (Brandth og Kvande 2003). I argumentasjonen for hvorfor likestillinga ikke er lett å innføre i hjemmet, blir blant annet en *treghet* i endringer i ansvarsfordelingen nevnt. Blant informantene blir denne tregheten sett som noe fremmed, all den tid de sjøl presenterer seg som likestilte. Når tregheten omtales, knyttes den til omtalen av ”de andre”. Her viser de først og fremst til tidligere generasjoner, men også innvandrere, arbeiderklassen og den rurale mannen blir fremmet som eksempler på ”de andre”, de som ikke fremmer likestilling. Frode omtaler likestillingen i eget parforhold slik:

Æ tror at den bare glir naturlig inn. For meg som mann så synes æ det er helt naturlig. Æ vet jo at det her ikke er noe som går av seg sjøl. Det krever jo noe, med lange arbeidsdager og få timer i døgnet, med service overfor unga, og mye som skjer, så mener æ rett og slett at det bare skulle mangle... Det er ikke noe som er forhandla, det er naturlig i forhold til hvordan en velger å ha det i parforholdet.

Det er interessant å merke seg at Frode her kobler likestilling i eget parforhold til det som er *naturlig*. Det som er naturlig i en familie eller for én mann, trenger imidlertid ikke være det for andre. Når Frode velger å trekke dette begrepet inn i likestillingsargumentasjonen, forstår jeg det som en del av normen for likestilling. Hos de likestilte står slike normer sterkt, og de er internaliserte. Jeg tolker det som at Frode også kunne byttet ”naturlig” med ”riktig”. At det argumenteres slik innenfor et felt der fordeling av arbeidsoppgaver tradisjonelt har vært koblet til hvilke ferdigheter som ligger til hvilke kjønn (Døving og Klepp 2010:368), gjør at jeg ser Frodes forståelse som internalisert og refleksiv. I hans øyne trenger ikke lik belastning forhandles fram, den er naturlig. Samtidig mener jeg at Frode her knytter sin parforholds- og likestillingsforståelse til flere av normene i det likestilte parforholdet. Normene om ”det likestilte” er lite entydige og ligger ikke fast, men jeg mener å se at Frode knytter sin forståelse til en middelklassenorm som ser likeverd og likevekt mellom kjønnene som et mål (Øverlid 1996). Frodes kone har nylig begynt i jobb som medfører dagpendling. Dette fører til mye fravær fra hjemmet, hvilket resulterer i at Frode både bringer og henter i barnehagen. Oftest er det også han som lager middag. Denne belastningen er for Frode uproblematisk, det er en del av det å stille opp for partneren. I beskrivelsen av seg sjøl som likestilt mann kommer likebelastningen fram:

Æ føler egentlig at æ tar del i den daglige driften av husholdningen, i AS Familien. Det er jo en logistikktest hele veien, og man må jo finne seg gode vaner. Og rutiner på ting, det er jo egentlig det det handler om. Og da må man, ja sånn som æ ser det, så er

vi ganske likestilte her i AS Familien. Æ mener det altså, til tider kan det jo bli litt skjevt, men sånn er det jo alltid i perioder, og så snur det og er skjevt andre veien. På grunn av jobb, eller andre ting... at en er nødt til å stille opp. Men sånn sett jevnt over, så trur æ det er ganske likt fordelt.

Frodes innsats i familien balanseres mellom en lyst- og en pliktorientering. Han ser ingen krav som gjør arbeidet til en plikt. Men det er mulig å se likheter og underliggende krav mellom en pliktorientert likestillingsforståelse på den ene siden og den rådende middelklassenormen om lik belastning og like muligheter for begge kjønn på den andre. Samtidig mener jeg å se at Frodes inngang i en sjølvalgt lystbasert likestillingsforståelse, er en del av en større samfunnsordning der egne valg er styrt av overordna trender. An-Magritt Jensen skriver at brudd med gamle mønstre ofte trekkes fram for å vise at man tar egne, nye valg. De fleste velger likevel likt, og de som mener de velger på sjølstendig grunnlag, følger samtidig gjerne mønstre i tiden. Følelsen av å velge fritt blir ofte omtalt som en side ved det moderne liv (2004:203). Normen om det likestilte, omtalt av Frode som ”det naturlige”, blir en ledesnor for egne valg og en del av hverdagens positive aktiviteter.

Et underspørsmål om hvordan likestillinga framstår i parforholdet, handler om hvor vidt likestillinga må jobbes fram, eller om den er noe som bare ”er der”. Hos Nils blir dette presentert som noe som er diskutert fram, og som er ønskelig fra begge parter. Ønsket om brudd med egen oppvekst er et viktig utgangspunkt for hvordan de ønsker å leve:

N: Æ trur vi har vært ganske tydelige begge to på det, at vi ikke vil ha det som foreldrene våres. Det trur jeg. Vi har både jobba med det og likestillinga har kommet, trur æ. Vi går begge og irriterer oss over en sånn tafatthet, dels over faren til Laila, og morsan sin samboer. De [damene] springer rundt og vasker for dem. Dem må jo for fan meg bidra de dere mennene i forholdene også. I stedet for bare å sitte og se på tv, og å male huset. Æ trur vi har vært veldig tydelige der begge to. Vi har diskutert dette veldig mye. Og selvfølgelig har vi også, ikke jobba, men jeg tror at det har vært nødvendig å ha hatt denne distinksjonen med våre foreldre.

S: Laila har også vokst opp i en veldig tydelig kjønnsdelt familie?

N: Ja ho og. Når æ sa at faren min var fraværende, så har jo mora mi hatt samboere. Og det var tydelig. Jeg husker at det irriterte meg ganske grenseløst på barneskolen, hvordan den her type rollefordeling var plutselig. Med mora mi og samboeren. Det var ganske tøft, når vi bodde sammen med mora mi, æ og broren min. Hvor vi så den sterke dama som styrte hus og hjem, som ga oss oppgaver og ikke stilte spørsmål ved om vi klarte oppgavene. Til det kom inn en *mainn*, som bestemte vi skulle sitt på linje ved bordet, og liksom skulle være sånn maskulin og disiplinerende. Æ husker at æ rasa rett og slett. Tror både æ og broren min var... i de periodene hvor vi var veldig uregjerlige, det var en reaksjon mot ei slik disiplinering. Når en *mainn* kom inn i forholdet og skulle begynne å sette standarden i husholdet! Det var ... (latter).
Stakkars morsan sier æ.

S: Ja, fordi at ho fikk en sånn mann, eller fordi at ho hadde barn som gjorde opprør?

N: Både og. Ho sa, hva var det egentlig ho sa når jeg reagerte på sånn ting da? Æ sa til ho ”når du har vært som du har vært i så mange år, og så skal du plutselig begynne å

legge deg flat for en fyr som kjæm inn her.” ”Ja men sånn er det, de her rollene, og sånn har det alltid vært”, var hennes svar på det da. Men æ så jo at det går ikke an å trives med noe sånt. Så jeg tror erfaringa av å ha hatt sånne opplevelser er veldig viktig.

Hos Nils og Laila blir den tradisjonelle kjønnsarbeidsdelinga som var en del av egen oppvekst, et argument for hvordan det ikke skal være hos dem. For Nils ser det ut til at oppveksten på 80-tallet har medført et verdisyn som gjør bruddet med et tradisjonelt kjønnsrollemønster, ikke bare til et valg, men til en del av egen sosial identitet.

De erfaringene og holdningene som Nils presenterer med rot i egen oppvekst, representerer det området der informantenes fortellinger har de tydeligste fellestrekkene. De har alle vokst opp i en familie der mor var hjemmeværende og dobbeltarbeidende, og der det var hun som var omsorgsgiveren. Det er vanskelig å se disse opplevelsene som styrende for de valgene informantene har gjort, men det er interessant at alle framhever kontrasten til egen oppvekst som medvirkende for utformingen av eget liv. Således blir kjønnsstreggheten i endring av kjønnsstrukturene i barndomshjemmet framhevet som forklaring og direkte årsak til egne brudd med den samme streggheten. Og jeg mener å se at dette påvirker utformingen av mennenes maskuline sjølførståelse.

Den tradisjonelle, patriarkalske mannen, som Nils gir uttrykk for å ha møtt på 80-, 90- og 2000-tallet, er bærer av en mannsrolle han sjøl tar avstand fra. Denne måten å forstå egne fedre på, der forsørgerrollen var framtrædende, mens de var fraværende i hjemmet og lite deltakende i omsorg og husarbeid, går igjen hos informantene. Bildet av mor som omsorgsperson er like tydelig. Selv ønsker informantene å være partnere og fedre som er tilstede, som er likestilte og som inngår i og etablerer en ny likestilt norm. Denne normen presenteres altså av informantene som styrt av brudd. Bruddet med egen oppvekst og andre mannsroller blir en synliggjøring av egne valg.²² Jeg mener å se at de også tillegger denne normen et innhold der tilstedeværelse for barna ikke bare er et mål, men et krav. Det kan se ut som om bruddet med egen oppvekst styrker denne delen av likestillingsnormen, inkludert en barneorientering. Gjennom en slik nyorientering fremmes også forståelsen av en ny maskulinitet.

4.3. Likebelastning eller oppheving av kjønnsarbeidsdelingen

Lik belastning for partene i et forhold er den overordnede malen for likestillingsarbeidet i Norden. Denne måten å se likestilling mellom partene på blir forstått som *likestilling = tidslighet*. Forståelsen av at likhet og likestilling oppnås gjennom lik timebruk, ser jeg som en dominerende og hegemonisk

²² Øverlid (1996), Brandth og Kvande (2003) og Aarseth (2011) viser til tilsvarende opposisjon til egne fedre.

likestillingsnorm. Litt spissformulert kan det uttrykkes som at først når timebruken er like for begge parter, oppnår en endelig og optimal likestilling.

Veien fram mot tidslighet har gått via endringer i oppgavefordelinga. Parallelt med dette har det pågått en dreining av den kjønne symbolikken som knyttes til disse. Den nye forståelsen av ”hvem som kan gjøre hva”, har ført til at kjønnsarbeidsdelingen i likestillingshjemmet oppfattes som ny. I sin beskrivelse av likestilling trekker Frode inn både tidslighet og endret oppgavefordeling:

Som mann og dame i et forhold, så må man rett og slett dele på arbeidsoppgavene. Noen arbeidsoppgaver er kanskje mer mannsrelatert, uten at det er noe diskriminering. Men når det kjæm til der det har vært ei skjevfordeling, innafor husets fire vegger, der damene har stått for det meste – klesvask, matlaging og vasking generelt. Der er vel kanskje noe av det æ definerer som likestilling, at en skal bidra litt likt [...] Likestilt er jo det at begge er ute i jobb, og da krever det like mye i heimen. Sånn ser æ det.

Frode forutsetter at arbeidsoppgavene blir fordelt mellom partene i forholdet. Hans forståelse er at begge må gjøre like mye, i motsetning til hva som var tilfellet i barndomshjemmet hans. Han presenterer i liten grad oppgavene i hjemmet som kjønnsknoterte. Frode gjør seg her til talsmann for et nullsumspill, samtidig som han ser arbeidsoppgavene som avkjønnet. I en sekvens sitert tidligere i kapitlet, sier han at det i perioder er skjevt hvem som gjør mest. Dette problematiseres likevel ikke. For Frode er det en del av likeverdigheten i det moderne parforholdet. Når han forstår sitt engasjement i hjemmet som familieoppgaver, og ikke oppgaver fordelt etter kjønn, er det mulig å se dette som en videreføring av hans sjølførståelse som mann. Han kobler i liten grad sin maskulinitet til oppgaver, verken mannlige eller kvinnelige. Når han beskriver en vanlig uke, starter han med oppgavene som handler om å få familien opp og ut:

Sånn generelt i uka, så reiser jo ho Siv tidlig, ettersom ho har blitt pendler. Så æ må stå opp, ta meg av treåringen, gjøre de daglige rutinene: bad, mat, påkledning, vask, hva skal med i barnehagen, levere i barnehage, og æ henter også hver dag. Det er mine oppgaver gjennom uka på det. Æ kjæm alltid først hjem. Er som regel den som lager middag, hvis ikke ho ber om å få lage middag, men da blir det sen middag.

Familiesentreringa som Frode her presenterer, medfører at tidsligheten blir underordnet oppgavefordelingen. Oppgavene tilfaller den som har enklest for å gjøre dem. Tidslighet er noe underordnet, og kommer *etter* ansvaret for families velvære.

Oppnåelse av likestilling blir omtalt forskjellig av informantene. Tidslighet er en modell for gjennomføring og forståelse av likestilling. Når det er forskjeller i opplevd måloppnåelse, er dette gjerne en følge av forskjeller i hvordan en konstruerer og presenterer målet. Roger er representant for en likestillingsforståelse som har andre mål enn tidslighet. ”Nullsumspill” blir ikke presentert som viktig. Og sjøl om likevekt i fordelinga av oppgaver synes

overordnet, presenteres oppgaveløsningen som overordnet tidslikheten. Roger svarer slik på spørsmålet om det er avklart hvem som gjør hvilke oppgaver:

Æ synes det er veldig greit å kunne ta meg av klesvask og tørk, og golvrengjøring og sånne ting. Mens Wenche er veldig glad i å lage mat. Og vi ser veldig fort at den middagen som ho serverer er veldig, ja er mer næringsrik og... enn den æ lager. Og at æ er noen god kokk, det må æ bare innrømme at det er æ ikke. Men ellers, sånn som innkjøp av varer, så prøver vi å handle bare en gang i uka, for resten av uka. Vi har sett på Luksusfellen, og sett at det var litt smart, både for lommebok og planlegging. Så når det gjelder handling av varer, klær, ellers utstyr til ungan, så er det ikke noen deling, der kan begge ta oppgava. Og pakking av utstyr til ungan når vi skal bort, til neste barnehagedag, smøring av matpakke, der er det heller ingen avklarte oppgaver. Vi er begge veldig flinke til og sjå ka som må gjøres.

Også her tolker jeg utsagnene som om familiesentreringa og oppgavefordelinga verdsettes høyere enn en tidslighet. At oppgavene løses, er det primære. Det er mulig å se dette som at familiens ve og vel er avhengig av felles innsats, og at det da blir mindre viktig hvem som gjør hva. Jeg mener disse informantenes inngang i de tradisjonelt kjønne og mindre kjønne oppgavene i hjemmet kan tolkes som en moderne likestillingsforståelse. Både Roger, Frode og Nils presenterer, slik jeg ser det, ikke bare likestilling som en norm, men også et mål. De synes å ønske en hverdag der mer enn "timeregistreringa" avgjør om man har likestilling.

Gunnar fronter en annen likestillingsforståelse. Han har en sterk pliktorientering, og likestillinga er motivert gjennom lik belastning. Oppnår han tidslighet, tolkes det som at likestillingsmålet er nådd. På spørsmål om hvorfor han gjør en så stor innsats i hjemmet, svarer han:

Årsaken til at æ gjør det... Æ skulle jo på mange måter ikke hatt noe problem med å levd i et forhold hvor æ hadde sluppet og gjort noe som helst med det huslige. Æ vil veldig gjerne være der for unga mine, men akkurat det å lage middag, det å vaske hus, det å vaske klær, æ synes ikke det er noe gøy. Så hadde æ... et sånt femtitallekteskap, det hadde sikkert vært kjempefint. Det er ikke til å stikke under en stol. Det er dritkjedelig å drive og vaske klær. Det er ikke artig i det hele tatt. Men når du er i et parforhold, så ser æ jo det, det er jo essensielt. Hadde æ skulle prøvd og levd på den måten der så hadde ikke vi kommet til og vært sammen. Da hadde det kommet til og skjært seg. Det er en fordømt nødvendighet at begge to bidrar, hvis ikke så hadde det skapt så mye misnøye.

Gunnar presenterer her en pliktorientering, der målet er å nærme seg en 50/50 fordeling av oppgavene. At Gunnar også omtaler de tradisjonelt kvinnelige oppgavene som "dritkjedelig", er eksempler på at innsatsen ikke er lystbetont.²³ Han presenterer en *barneorientering*, noe Bekkengen (2003:195, se også teorikap. 2.2.4) ser som en motsats eller en underordning til en

²³ Gunnar og hans kone har vaskehjelp i huset hver 14. dag. Han er den eneste av informantene som har denne type kjøpte tjenester i hjemmet.

familieorientering. For Gunnar er det viktigst å være far, og at han ser sin inngang til likestilling gjennom likt fordelt foreldreansvar.

Jeg forstår det slik at Gunnars pliktorientering handler om hva som kreves for å nå målet om et godt samliv og reell deltakelse overfor barna. Hos han blandes målene, og jeg mener å se at *i prinsipp-mannen* blir overført til pliktorienteringsmannen. Han ønsker å leve opp til de prinsipper og holdninger han selv er bærer av. Gunnar følger således en norm der holdninger kobles til pliktorienteringa. Han gir følgende svar på spørsmålet om hvor vidt statens initiativ for likestilling har påvirket hans valg:

Ja, det trur æ. Æ hadde jo ikke kommet til og vært hjemme i ti uker nå, hvis ikke staten hadde sagt at æ skulle være hjemme i ti uker. Hadde det vært seks uker som med de to første, så hadde æ sikkert vært hjemme i seks uker. Så de valga dem gjør, det påvirker jo meg. Sjøl om æ kanskje egentlig ikke er enig i det da. For æ synes jo ti uker er fint, kanskje opp til 12 uker. Men det å si liksom at halve permisjon skal være forbeholdt far, det synes æ går på bekostning av mor. Fordi det er en... ungen er liten, og i hvert fall kona mi ho har jo fullamma i seks måneder. Og amma mye etterpå, opp til dem blir et år. Så æ synes det blir litt sånn... ”Hva ønsker vi å oppnå da?”, tenker æ. Æ veit ikke helt æ, æ er ikke helt der.

Gunnar utdyper her pliktorienteringa. Men han blir også talsmann for et *forskjellighets*syn. Kvinners fysiologi og amming brukes som argumentasjon for å opprettholde en permisjonsordning som favoriserer mor.²⁴ Han setter også ord på statens rolle som normsetter for likestillingen i samfunnet, og hvordan dette styrer hans valg. Det mener jeg er et bilde på at det er lettere å endre politikken enn å endre symbolene på kjønnsområdet.

Når Fredrik blir bedt om å svare på hva som gjør han til en likestilt mann, omtaler han oppgaver både i hjemmet og på jobb. Han er tydelig på at likestillingen verken begynner eller slutter innenfor hjemmets fire vegger:

[E er] bevisst på å ta den del av det fellesansvaret man har for å koke kaffe og tørke av bordet og alt det der, som det er veldig lett at det blir kvinnfolkene på en arbeidsplass som gjør da. Og det tenker e litt på. Men dette er jo ingen absolutthet, så e reflekterer ikke over dette hver dag, på jobb. Men e prøver å ha et bevisst forhold til sånne ting. Når e sier at e ikke nødvendigvis er likstilt, så har e en liten sånn kjepphest når vi diskuterer likestilling, som en del kan bli litt irritert på. Og det er at, det her gjelder da på hjemmebane, når det kommer opp sånne der ”e vasker mer enn deg-diskusjoner”, på fest og i sosiale lag, så er det dette her at vi menn og likestilte menn prøver så godt vi kan, hjemme. Og det er ikke sikkert at vi gjør nok og gjør så mye som vi skulle gjort. Men det er ingen arbeidsoppgaver som det er uaktuelt for meg å gjøre. Men det kan godt være arbeidsoppgaver e ikke gjør, eller som det blir ho Katrine som gjør oftest eller noe sånn. Og så er det e som gjør andre ting oftest og sånn. Så kan vi alltid diskutere om e gjør nok. Eller om mannen gjør nok, generelt. Men det er ingen arbeidsoppgaver e ikke kan gjøre. Men det er en god del arbeidsoppgaver som

²⁴ Lignende argumenter som Gunnar trekker fram, har i 2011 vært brukt av blant annet representanter for Høyre og Framskrittspartiet i deres kritikk av utvidede fedrekvoter og ”statsstyrt” likestilling i norske familier.

kvinnfolk ikke gjør, som det er uaktuelt at kvinner gjør. Og det kjenner e at er litt sånn ... at e blir litt irritert av. Det er ikke noe stort problem, men det er litt sånn prinsipielt interessant synes e da.

Fredrik viser her hvordan kjønnsarbeidsdelinga ikke snus i favør av mannen. Fordelinga av de tradisjonelt mannlige oppgavene mellom mann og kvinne praktiseres i liten grad, og Fredrik føler dermed at mennene blir sittende med svarteper. En lignende holdning presenteres av Nils, som ikke er tilfreds med å ta seg av bil, ved og søppel alene. Gjennom sin innsats på de tradisjonelt kvinnelige områdene får Fredrik en bekreftelse på at arbeidet i hjemmet har passert den tradisjonelle kjønnsarbeidsdelinga. Han mener han har hovedansvar på kjøkkenet, sjøl om han tror at kona lager noe mer mat enn han. Han er ikke sikker på hvem som gjør mest, men skulle gjerne visst dette, noe jeg tolker som at tidslighet er viktig. Tidslighet som fordelingsmekanisme kommer tydeligst fram når det gjelder minstebarnets stadige nattevåk. Her fordeles og forhandles nettene etter tidslighetsprinsippet. Levering og henting i barnehage foregår etter samme ordning. Fredrik er, slik jeg forstår han, i liten grad bærer av en pliktorientert likestilling. Hos han inngår likestilling og likeverd som sentrale deler av livsanskuelsen. Dette får innvirkning på alt fra språklig bevissthet i barneoppdragelsen til kjøp av kjønnsnøytrale leker. Han mener også at en bevissthet rundt kjønn som kategori ikke er så veldig ”interessant”.

Nils’ likestillingsforståelse er sterk *familiesentrert*. Han har ansvar for mange av oppgavene i hjemmet, og han framstiller fordelinga slik at han gjør brorparten av arbeidet. Nils er lite opptatt av tidslighet, men er desto mer opptatt av å presentere en familiesentrering basert på lyst. Han svarer slik på hvordan hverdagene er organisert, og oppgavene er fordelt gjennom uka:

Æ står opp om morgenen, først. Ordner mat til gutta, vekker dem, kler på dem, og sender dem på skolen. Mens ho Laila er en litt annen type enn meg. Ho er litt fjernere, og krever mye mer tid for seg sjøl om morgenen. Mens æ er mye mer sosial. Så da har det blitt min oppgave å sende av gårde unga til skolen, og kjøre til barnehage. Det har det vært hele tida, min oppgave å frakte til barnehage og skole. Kjøm hjem etter henting i barnehage, lage middag til familien, og så tar Laila og rydder og vasker mens jeg lager middag. Og henger opp klær, vasker klær og det med klær er det ho som gjør mens jeg ordner opp på kjøkkenet. Og så begynner aktivitetene da. Da er det æ som frakter dem på gitarkurs. Mens Laila frakter på hip-hop-dansing de dagene det er det.

Slik informantene presenterer arbeidet i hjemmet, ser jeg endringer fra en tradisjonell inndeling i retning en individbasert og mer lystorientert fordeling. Flere av mennene har også et uttalt ønske om likebelastning og oppheving av en tradisjonell oppgavefordeling. Når oppgavene inngår i en familieorientering, presenteres de som mer positive, kanskje også som noe mer lystbetonte enn hva realitetene skulle tilsi. Jeg velger å se det som et uttrykk for hverdagsrealisme og et ønske om et positivt syn på egen hverdag.

4.4. Individ - fellesskap - likestilling

”Ska familien betraktes som ett kollektiv eller som bestående av fria individer?” Dette spørsmålet ble stilt i en svensk artikkel om likestilling av folkeparti-politiker Olle Westerberg i 1975 (Klinth 2003:41). Spørsmålet kan i 2011 virke noe utdatert. Individet får stadig større plass, og familiefellesskapet mister mange symbol: Familiens hustelefon byttes ut med personlige mobiltelefoner, og postkassa byttes ut med egne e-postadresser og facebook-profiler. Parenes sosiale liv er også ofte individualisert, og gjennomføres som ”annen hver gang-aktiviteter”. Jeg mener likevel at Westerbergs spørsmål fortsatt har relevans, og åpner for en analyse av individualisme kontra fellesskap i familien.²⁵ Dette spørsmålet rommer tematikk som er aktuell i informantenes parforhold. Fredrik omtaler en flik av fenomenet slik: ”Og legger rutiner har vi også. Og det skjer på omtrent samme måte hver kveld. Og så drar som regel en av oss ut, trener eller et eller anna sånn.”

Når en skal se på likestilling slik den presenteres hos de ”sjølerklærte likestilte”, er det interessant å se hvordan informantene balanserer individets rolle og utviklingsmuligheter opp mot fellesskapet. Blir individualisme oppfattet som en motpol til en familiesentrering, eller finner disse mennene en annen vei? Velger de en middelvei eller både òg?

I skjæringspunktet mellom sjølrealisering og karriere på den ene sida og fellesskapet, familieorienteringa og ansvaret for andres utvikling på den andre møtes mange kulturer og tradisjoner. Informantene presenterer sitt eget arbeid som viktig. Ingen har eksempelvis noen gang hatt redusert stilling. Dette, sammen med hvilke typer jobber de har, gir grunner for å se jobb, karriere og egne ønsker om realisering kan være sterke. Velger disse menn å nedprioritere jobben, slik at det er mulig å finne en vilje til å prioritere fellesskapet og familien. Informantenes uttalelser kan tolkes vidt også her, men det er noen trekk som går igjen. Patriarkatet og den tradisjonelle forsørgernormen (Syltevik og Wærness 2004:100 ff) er passé, og ansvar for alles velvære blir omtalt som en del av fars-, partner- og familierolla. Frode trekker nettopp fram ansvaret for hverandre, når han skal forklare hvorfor han gjør en så stor innsats i familien:

Ingen har det bedre enn den som har det dårligst i familien. Og da må vi sørge for at alle har det bra, og da trur æ alle må bidra, like mye. Det er ingen ting som er selvfølgelig i en familie som vår, med to voksne og tre barn [fra barnehagealder til sent i tenårene]. Æ trur det er viktig at alle stiller opp, og at vi stiller som et lag.

Frode går her langt i å nedprioritere individet og seg sjøl, og å prioritere opp velværet til alle familiens medlemmer. Den lagtenkinga som beskrives sammen med ansvaret for hjemmet og familien, er områder som tradisjonelt er knytt til

²⁵ Individualisme kontra fellesskap forstås forskjellig klassene mellom, eksempelvis mellom arbeiderklasse og middelklasse. Aarseth viser til ”den nye middelklassen”, slik denne også omtales av Basil Bernstein (2011:26). Jeg legger i denne oppgava mindre vekt på klasse, men ser at jeg har informanter fra ”den nye middelklassen”.

husmorrolla (Melby 1995:352 ff), og senere den kvinnelige hjemskaperen (Aarseth 2007). Lagmetaforen fremmes også av Fredrik. Han snakker om *teamet* som viktig i strukturering og fordeling av oppgaver. Han trekker også inn viktigheten av at begge har egne områder som de utvikles og utfordres på. Fredrik ønsker at handling følger holdning. Han ser utvikling av paret, familien og individene som deler av ”byggverket familien”, og mener individets utvikling er en forutsetning for et velfungerende familieforhold.

Disse likestillingshjemmene har en sterk familiesentrering. Jeg ser sammenhenger mellom familiefellesskapet og en verdsetting av ansvaret for familiens utvikling. Dette ansvaret er en del av den framtreddende likestillingsnormen som flere informanter representerer. Roger sier noe om familien som en *enhet*; i hans familie er de gjerne samlet ved flere av de daglige gjøremålene. De ønsker eksempelvis å gå samlet fra leiligheta om morgenen og å spise middag sammen, og begge foreldrene er helst til stede når barna legger seg. Fredrik har mange av de samme holdningene til familie og fellesskap. Men ingen av partene ønsker å nedprioritere individet. Parforholdet presenteres som en symbiose der individene finner sine egne muligheter, men innenfor et familiebalansert og likestilt utgangspunkt. Fredrik omtaler individ kontra fellesskap slik:

For å ta vare på individet innenfor dette her teamet, det er kjempeviktig. At en er seg sjøl og har interesser. At en ikke bare er foreldre, at en ikke er nødvendigvis foreldre, men at en faktisk er Katrine og Fredrik og. Og det, litt tilbake til det, den rollen man skal leve opp til. For det synes jeg skjer med noen venner, så snart dem får unger, så blir dem *foreldre*. Og mister mye av seg sjøl. Slutter å drive med det en drev med, slutter å være opptatt av andre ting. Og alt man gjør, det dreier seg om å være foreldre. Og det trur e... sånn vil ikke e ha det i hvert fall! E trur at det er en viktig del av oppdragelsen til unga mine å vise dem at vi er faktisk individ som har interesser og meninger.

Fredrik trekker her linjer mellom individuell utvikling, og familien som fellesskap bestående av individer. Han gir uttrykk for at selvet ikke må komme i bakgrunnen, og presenterer en norm som ikke verdsetter en familiemann som nedprioriterer seg sjøl. Roger sier noe av det samme, for sjøl om han er familiemann til det ytterste, brukes flere kvelder i uka til jobb:

Når ungan er lagt, og vi er ferdig med det, så har æ som regel 2–3 jobbekvelder i uka hvor æ har med pc-en hjem, og har hjemmekontor. For å få tatt unna saker og ting, for å komme à jour, og for at æ kan stikke i fra den halvtimen før. For å gjøre slik at æ kan... altså det er mye mer jobb enn hundre prosent. Og æ prøver å... altså helgene skal vernes. Så da blir det 2–3 kvelder i uka hvor æ slår på pc-en i åttetida og setter meg og jobber. Og ofte så har jo ho Vibeke også jobbekvelder, og vi prøver å samkjøre disse jobbekveldene. Så da setter ho seg med de jobbtingene ho ikke vart ferdig med. Det er jo riktig så trivelig, da sitter vi med hver vår laptop. Side ved side og jobber.

Når normen om det likestilte familielivet skal balanseres mellom fellesskapet og individuell vekst, kan det se ut som om likestillinga lykkes der koblinga mellom individ og fellesskap er tydelig. Der hvert enkelt individ som trenger handlingsrom, får dette, gis det muligheter til individuell vekst både i yrkesliv og i fritid. Samtidig er fellesskapet et ansvar som de voksne i familien deler. En slik fordeling av ansvaret for alles velvære er en del av en *refamilisering* (Aarseth 2011:24). Det innebærer at nye oppgaver legges til familien, blant annet som et resultat av utvida permisjoner. I en slik refamilisering er også hjemskapingen sentral.

Slik jeg forstår Roger, balanseres dikotomien mellom individualisme og fellesskap. Dikotomien brukes ikke for å skape konflikt, men ses som en symbiose, som et moderne parforholds jing og jang. Denne koblingen kan først finne sted når partene er likeverdige, i det Giddens (1994) omtaler som ”det rene forhold”.

Nils viser til en likestilling der individet, og egenskaper hos den enkelte, er i sentrum når han omtaler funksjonsfordelingen i familien (se sitat i kapittel 4.3). Han ser at Laila er den som utfører noen oppgaver enklest eller best, grunnet personlige egenskaper. Nils mener eksempelvis at han representerer familien ”ute”, mens det er kona som er best til å skape en samlende familie ”hjemme”, og han berømmer hennes hjemskaping. Det Nils her omtaler, mener jeg er en likestilling som bygger på individenes forskjellighet – i motsetning til en fordeling der kjønnsforskjeller blir lagt til grunn.

4.5. Intimitet og fellesskap

Fredrik trekker inn en annen fellesskapstankegang når han knytter likebelastninga i hjemmet til kvaliteten på parforholdet. Også her bruker han teambegrepet, og han kobler dette til ansvarsfordelinga og oppfølginga av helheten i familien. På oppfølgingsspørsmålet bekrefter Fredrik dette:

Ja det vil e påstå. Og det tror e er viktig i forhold til hvordan det skal gå med parforholdet, og om det skal gå, og på hva slags måte det skal gå. Så trur e akkurat det der er viktig, at man er sammen da. E trur at der den ene har mye større ansvar enn den andre for å få familien til å henge i hop, så trur e at det er større sjanse for at man ikke henger i hop.

Fredrik sammenstiller likestilling i hjemmet med kvaliteten i parforholdet. Han setter her ord på noe av det som inngår i begrepet ”det rene forhold”, noe jeg kommer tilbake til nedenfor.

En likestilt hverdag blir ikke presentert som sjølsagt, men som *ønskelig* av informantene, og likestillingen ses tett forbundet med familien. Dette kommer dels som en følge av intervjuets tema og informantenes familiesituasjon, men samtidig presenterer mennene en nærhet som er viktig for familien. Alle informantene presenterer også samlivet med partneren som godt.

Når Roger snakker om intimiteten i familien, hvor han eksempelvis beskriver stundene med barna som dyrebare, er det en hverdag med nærhet som omtales. Slik Roger omtaler likestillingen, er det i familien den gis gode kår, grunnet båndene mellom familiemedlemmene.

Intimiteten i parforholdet må også kunne forstås som et brudd med en tradisjonell patriarkalsk parforholdsforståelse. Slike holdninger er fraværende, og parforholdet omtales som en arena for likhet, likeverd og tilrettelegging for hverandres individuelle muligheter. Koblingen mellom individualisme og partenes nærhet er sentral. Jeg mener det er mulig å se sammenhenger mellom intimitet og individuelle muligheter i Frodes fortellinger om Sivs dagpendling. Hun har valgt ny jobb som medfører 10-timersdager. Frodes formidling av den belastningen han pålegges som en følge av dette, omtales som riktig for hennes muligheter, og dermed for dem som par.

Roger bringer inn overskudd som en nødvendighet for et godt parforhold, og et godt parforhold som nødvendig for at familien skal fungere i en travel hverdag. Slik sett kan parforholdet ses som en spiral der det ene styrker det andre, og parets muligheter utvikles gjennom vekst for begge.

Giddens hevder at par av i dag har en ny parforholdsforståelse (se teorikap. 2.3). Også Aarseth mener å se noe av det samme. Hun omtaler den likestilte familien, og hun ser selvrealisering som en av partnernes viktigste målsetninger. En slik motivasjon for krysskobling mellom enkeltindividets muligheter og familiens vekst finnes i mitt materiale. Roger snakker f. eks. om fellesskapet i familien når han omtaler det de gjør sammen. Samtidig er det viktig med trening for både han og kona, og at begge har en fritid som inkluderer venner. Jeg mener dette er omtaler av en intimitet i parforholdet som favner hele familien, og som således er i samsvar med en moderne nordisk parforholdsforståelse – innenfor den strukturelt presenterte likestillingsmodellen (se teorikap. 2.2).

Det er mulig å se at framveksten av den senmoderne familieformen, med mer intimitet i parforholdet, også kan være et resultat av menns inntreden i hjemmet. Dette har igjen ført til at kvinnene i noen grad har sluppet, eller gitt fra seg, deler av sin ansvars- og maktrolle i familien. Hos informantene mine kan likestillingen i intimsfæren også kobles til holdninger hos kvinnen i parforholdene.²⁶ De vokste opp på 80- og 90-tallet, og ønsker selv å inngå allianser der likestillingen i større grad er reell.

²⁶ Monica Rudberg intervjuet 18 år gamle jenter på begynnelsen av 1990-tallet, som en del av et tre-generasjoners forskningsprosjekt. Disse jentene ble også intervjuet 10 år senere. De unge damene fra 90-tallet er fra generasjonen som nå er gift med mine informanter. Da de fortalte om den framtidige kjærligheten, var likestillingen en premiss. Likestillingen var en ryggmarksrefleks, om enn noe vag, og den er noe informantene har fått med seg gjennom oppdragelsen (2003:284 ff).

4.6. Omsorg – en sentral del av en likestilt maskulinitet

Lik fordeling av omsorgsoppgaver er en del av den overordna normen for likestilling i hjemmet, og et av målene med likestillingsarbeidet i Norden (Nordberg 2005:70 ff). Med en norm for likestilling der omsorgsutøvelse er sentralt, blir dette også viktig for å vurdere ”måloppnåelse” av likestilling. Noen områder blir spesielt interessante i studier av omsorg i likestillingshjemmene. Dels er det interessant å se mennenes forståelse av omsorg og egen deltakelse i omsorgen, og dels er det interessant å se om de mener at de i egenskap av menn har en *annen* måte å være omsorgutøver på, som skiller seg fra sin partners praksis.

Forsørgeransvar er omtalt som en mannlig motpol til et kvinnelig omsorgsansvar (Syltevik og Wærness 2006:100). En slik dikotomisk tilnærming vil ikke bli fulgt opp her, men den sier noe om hvilke forventninger og normer som har vært, og dels er, styrende for kjønnsrollefordelingen i hjemmet, også innenfor omsorgsområdet. Det har vært vanlig å vise til forskjeller i omsorgsevne og -rasjonalitet mellom menn og kvinner (Brandth og Kvande 2003:103).

Blant informantene kobles omsorg og omsorgsevne til måtene far utfører sin farsrolle på. Men det finnes også andre måter å se omsorgsutøvelse på, som her, når Roger blir spurt om sine sterke sider som omsorgsperson:

R: Æ føler jo det at ungan er veldig trygg på meg. Dem får masse kos, og vil ha masse kos.

S: Ja det er fint, det er godt.

R: Ja, veldig godt. Samtidig at det at æ er en trygg og konsekvent far, når æ har sagt at det skal vi gjør, det skal vi ikke gjør, så firer æ ikke på det. Uansett hvor mye dem sutrer og skriker og slikt.

S: Så det er stor grad av forutsigbarhet?

K: Ja, stor grad av forutsigbarhet. Det er jo så viktig. [...]

S: Er det her trekk du mener at du har med deg på andre områder også? Som mann, og som omsorgsperson?

R: Ja, æ vil absolutt si det. Sånn som i arbeidssammenheng blir æ sett på som en som tar vare på nyansatte, en som bryr meg hvis æ ser at en har en dårlig dag, og en som folk kan komme bort til og spørre om vi kan gå på stillekontoret for å ta en liten prat om et eller anna. Men det er klart at hvis æ bare hadde vært en sånn bajas som bare hadde forre rundt med store ord og lite handling, så hadde æ ikke vært den som folk vendte seg til... Så æ føler vel det.

Roger snakker altså om seg sjøl som en omsorgsperson også i jobbsammenheng, noe som kan sammenlignes med måten han ønsker å opptre på overfor barna. Han ser omsorg som forbundet med trygghet og nærhet, men også knyttet til forutsigbarhet og det å opptre konsekvent. Roger representerer således en moderne omsorgsrolle.

Sykepleier og filosof Kari Martinsen trekker fram tre elementer når hun omtaler omsorg:

- Omsorg er en *sosial relasjon*, dvs. at det har med fellesskap og solidaritet å gjøre.
- Omsorg har å gjøre med *forståelse for den andre*, en forståelse som en tilegner seg gjennom å gjøre ting for og sammen med den andre.
- Omsorgen må være *ekte*. Skal en oppnå dette må omsorgen forholde seg til den andre med en holdning som anerkjenner den andre ut i fra hans situasjon (etter Kvåle 1997:18).

Jeg mener Rogers omsorgsutøvelse fyller Martinsens forståelse av begrepet. Han er en omsorgsperson både i hjemmet og på jobben. Omsorgen presenteres som ekte, og han bruker andres vurdering av egen omsorgsevne som indikator. Omsorgen bærer også med seg en sterk forståelse for den andre. Roger skiller ikke mellom rollene når han er omsorgsutøver. Han har egne mål for hvordan han ønsker å opptre som far, mann, kollega og menneske, og han etterlever disse og omgjør dem til sin egen norm.

Normene for *god omsorg* bærer med seg mange av kvalitetene som tradisjonelt tillegges husmorrolla. Den samme normen har også med seg trekk fra god omsorg, slik den utføres i omsorgsykker. Det gjelder tid, tilstedeværelse og det å gi uten å kreve noe tilbake (Austgard 2002). Tid og tilstedeværelse presenteres også som sentralt i omsorgspraksisen i hjemmet (Brandth og Kvande 2003:106 ff). Det er en lignende forståelse av omsorg som presenteres av mine informanter når de omtaler seg sjøl som omsorgspersoner. Nils sier det slik:

Æ er ... veldig snill og glad i ungan min. Sier veldig ofte at æ er glad i dem. Og koser veldig mye med dem [...] men også veldig tydelig. Tydelig på ting æ ikke tolererer. Men veldig snill og tydelig. Æ trur æ ser ungan mine.

Nils omtaler seg her som snill og tydelig. Gunnar har en lignende ordbruk når han omtaler seg sjøl som omsorgsperson på denne måten: ”Trygg og tilstedeværende. Fast egentlig. Ungan mine vet hvor dem har meg.” Dette er trekk fra en tradisjonell omsorgstenkning. Det er således de sentrale forståelsene av omsorg som bringes til torgs når egen omsorgspraksis og egen omsorgsevne omtales. Jeg velger å se dette som at deltakelsen i barne- og familiehverdagen er mer basert på likhets- enn forskjellighetsforståelse. Dette støtter opp under en likhetstankegang, og mennene presenterer en praksis som er lik og i overensstemmelse med den kvinnelige og tradisjonelt verdsatte omsorgsnormen.

Informantene presenterer også ulike omsorgspraksiser basert på forskjellighet. Både Nils og Gunnar ser omsorgsutøvelse og oppdragelse som to sider av samme sak.²⁷ En slik sammenstilling tolker jeg som en *maskulin omsorgsrolle*. Denne rolla rommer også andre element enn tilstedeværelse, tid

²⁷ Michael Kimmel kaller dette ”The Genteel Patriarch”, der omsorg og autoritet forenes (Nordberg 2005:90).

og det å gi uten å kreve; den har også en veiledende funksjon. Jeg mener at Gunnar og Nils' beskrivelser av omsorgsutførelse som *fast, tydelig, konsekvent* og *trygg* består av maskulint konnoterte begreper. De omtaler her en omsorgspraksis som, bevisst eller ubevisst, er annerledes enn den kvinnelige.

Fredrik har et annet syn på forskjellighet. Han har ikke nødvendigvis en maskulin omsorgsrasjonalitet, men han framhever at kona har en annen rolle som omsorgsgiver:

F: Ja, e ser på meg sjøl som omsorgsperson, og som forelder så er vi begge omsorgspersoner, men e ser vel ikke at e skal ha en annen rolle enn ho Katrine da. Men e har det helt sikkert. Og det ser en jo etter hvordan unga forholder seg til oss etter hvert. Og for meg er det mer et mysterium det der at mamma er så mye sværere enn pappa, ofte. Men ka er det med mor, lurer e på da av og til? For e klarer ikke og sjå ka som har ført til det. Så der ligger det et eller anna. Så vi oppfører oss helt sikkert annerledes, og det kan hende at det er noen mer sånn biologiske ting som spiller inn, for alt e veit?

S: Føler du at mor er mye mer verdsatt i deres familie?

F: Ja, i en del sammenhenger, i en del situasjoner, så er det sånn at en vil heller sitte i fanget på mor enn hos far. Av og til, men som regel så er ikke det noe problem. E har et kjempegodt og nært forhold til ungan mine, og vi held på mye i lag. Og e trøster, og vi held på. Men det er enkelte situasjoner der det er kjøle sjelden at det er motsatt. Det er sjelden at dem insisterer på å sitte i fanget mitt. Og ka som gjør det, det har e lurt littegrann på. For e synes at det er vanskelig å spore det. Man er jo ulike... Men det virker som at det har noe med kjønn å gjøre, mer enn hvordan man er. Men nå vet e ikke om alle par opplever det sånn, men ja... Men ellers som omsorgsperson og far så er det viktig for meg å ta ansvar, både ansvar overfor unga, men og et ansvar i forhold til ho Katrine.

Fredrik presenterer her tanker om forskjellighet i utøving av omsorg, som begrunnes med forskjeller både i biologisk og sosialt kjønn. Det særegne hos Fredrik er at han trekker inn en resultatforskjell, der kona sin innsats verdsettes eller belønnes mer av barna – og av han sjøl. Slik han omtaler barnas prioritering av mor som omsorgsgiver, stiller han spørsmålstegn ved om mor har en annen omsorgspraksis. Denne forskjellstankegangen er krevende for Fredrik, som er en sterk tilhenger av likhet og like muligheter. Det synes som om Fredrik forsøker å forstå et av de områdene hvor likestillinga ikke samsvarer helt med biologiens svar. Fredrik kunne her knyttet barnas oppvurdering av mor til hennes personlighet, men han trekker ikke dette inn i sin vurdering.

4.7. Middagen – der omsorg blir viktigere enn næring

Når mannen trer over dørstokken til kjøkkenet og tar del i arbeidet med mat, beveger han seg inn på en symbolmettet arena med et mangfold av likestillingsnormer. Kjøkkenet er også en sentral arena for utøvelse av omsorg, og en arena der det skjer er endringer i praktiseringen av omsorgsutøvelsen. Slik jeg ser det, er ikke kjøkkenet kun et sted for mat, men en samlingsplass for

familien før avreise til jobb, skole og barnehage, og et felles møtepunkt etter endt arbeidsdag. Med omtale av *mat* i dette kapitlet mener jeg alle måltider, men jeg ser samtidig at middagen har en særstilling. Annechen B. Bugge sier om middagen og forberedelsene til den: ”Middagsbordet fungerer altså som en viktig møteplass for par og familier. Middagen skal ikke bare bidra til familiens fysiologiske velvære, men også til dens sosiale og følelsesmessige velvære” (2005:173). Hun mener også at middagen er viktig for å formidle verdier og opprettholde relasjoner i familien, og plasserer middagsbordet som et ”familiens alter”. Hvem som serverer og hvem som ”forretter” ved middagen blir således sentralt i en families hverdag.

Nils har et veldig bevisst forhold til mat. Han trives på kjøkkenet og har stor grad av lystorientering i sin innsats der. Når han får spørsmål om hva som gjør at han ser seg sjøl som likestilt mann, trekker han fram arbeidet med mat:

Æ stiller spørsmålstegn ved de maskuline oppgavan. Det er en av grunnene. For æ har ikke... Æ mener ikke de finnes... Det finnes ikke en grunn, ingen grunn til at æ skal, ja det er ingen oppgaver, ja selvfølgelig når æ må løfte et skap eller slikt, men da kan vi være to. Men det er ingen grunn til at æ skal gjøre de manneoppgavan da, når æ like godt gjør alle andre oppavene som tidligere var forbeholdt kvinner. Og da mener æ, da snakker æ om i hjemmet våres er det bare æ som lager middag, for eksempel. Æ lager alltid mat, ho lager aldri middag. Æ sørger for å smøre på brødskiva til ungan, sende dem på skolen er det æ som gjør hver eneste morgen. Og vaske huset, er med aktivt i skolearbeid. Det er det som gjør meg til en likestilt mann. At æ faktisk, at æ faktisk får gjøre de her ålreite tingan med unga.

Nils er tydelig i omtalen av sine oppgaver på kjøkkenet. Han presiserer at det er han som lager alle middagene, men beskriver ikke hvorfor hans kone ikke lager mat. Han framhever også at barna skal ha det godt. Dette er elementer som går igjen hos Nils, også når han blir bedt om å beskrive hvordan andre oppfatter han som mann. Han mener enkelte av hans kones kolleger ser på han som ”rar”:

Æ brukte å sende med... ordna mat og sendte med gode lunsjretter, og bakte en del, og gjorde ditt og datt med unga og da. Det syntes dem nok var veldig rart. For der var det veldig tydelig kjønnsrollemønster. Da sa dem det ganske eksplisitt at æ var en ganske annerledes mann, da. Og æ skjønner ikke... det har vi diskutert ganske mye Laila og æ, da, og fatter ikke hvorfor æ skal være en annerledes mann. Det er egentlig ganske forvirrende hele greia. Ikke så forvirrende at det er problematisk, men altså. Æ fatter ikke hvorfor det skal være så forvirrende, det eneste æ gjør det er at æ tar vare på ungan min, og sørger for mat til familien min. Æ skjønner ikke hvorfor det er så rart.

I disse to sitatene fra Nils ser vi at han favner bredt i sin forståelse av seg sjøl som familiens matansvarlig. Han bringer inn både mannsidentitet og lystorientering, og han kobler både barnesentrering og familiesentrering til arbeid med mat. Hele tida presiserer han at dette er noe han *ønsker* å gjøre. Nils bringer mat på banen både i omtalen av seg sjøl som likestilt mann, og i omtalen av hva som kjennetegner han som mann i andres øyne. Dette sier noe om matens

rolle og mulighetene som ligger i arbeidet med mat. Mat og mattilberedning er felt fylt med symboler (Solheim 2004:30, Bugge 2005: 283 ff).²⁸ Tradisjonelt har kjøkkenet og arbeid med mat vært forbundet med kvinners arbeid (Olsen og Aarseth 2006:48). I dette perspektivet får man en forsterket likestillingseffekt når mannen inntar kjøkkenet; han inntar en tradisjonell kvinnebastion. Enkelte av informantene forsterker således effekten ved å overta denne symbolske arenaen. De får da tilgang til sterkt normgivende symboler, og de kan ”bruke disse” i egen utforming av en verdsatt identitet. At handlingene ikke eksplisitt er begrunnet slik, påvirker ikke resultatet.

Nils’ identitet er sterkt forbundet med en ny mansrolle. Han ønsker å ha en annen rolle enn den foreldregenerasjonen representerte. Men mer enn bare å bryte med forrige generasjon ønsker Nils å inngå i en moderne likestillingsnorm. I hans parforhold er kjønnsarbeidsdelinga i stor grad opphevet. Jeg mener det primært er gjennom maten, ved siden av en barneorientering, at han tydeligst finner sin likestilte sjølførståelse. På kjøkkenet styrer han et felt som er sterkt forbundet med kvinnelige symboler, og han gjør arenaen til sin. Gjennom arbeidet med mat blir han aktiv i familiens omsorgsutøvelse, samtidig som han får innpass i normen for likestilling. Middagen blir fysisk sett en arena for næring, men symbolsk blir den en samlende handling og en del av det å gi og tilrettelegge for omsorg. Familiene er borte fra hjemmet mellom 8 og 4. Når familien så samles før eventuell avreise til ettermiddagens aktiviteter, blir middagen et viktig samlingspunkt. Bugge kaller den ”familiens sosiale høydepunkt” (2005:173 ff). Det er da ikke uvesentlig hvem som ønsker ”velkommen til bords”. Jeg mener det har betydning både å bestemme menyen, lage maten, og alternativt også lage maten sammen med barna.

Harald sier også at han lager all maten i sin familie. At han har matansvaret, kommer fram når jeg stiller spørsmål om det er riktig forstått at fordelinga av oppgaver hos dem skjer etter tradisjonelt mønster, og altså ikke som svar på direkte spørsmål om mat:

Ja, akkurat på det punktet der er det nå det. Det går jo litt på hva man kan. Æ skal ikke si at æ ikke kan å vaske en dass, men min frue kan ikke å snekre. Forøvrig så kan min frue heller ikke å lage mat. Så heime hos oss så er det æ som lager all mat 24–7–365.

Harald er ikke i samme grad som Nils en kjøkkenskriver. Han har også et noe mer tradisjonelt forhold til en kjønnet arbeidsdeling, og ser at en tradisjonell deling kan være en god måte å fordele oppgaver på. Men jeg mener at Harald, som Nils, har et ønske om å nå egne mål så vel som den overordnede normen om likestilling. Harald har en sterk familieorientering, og det er mer lyst enn plikt som styrer hans ønske om å innta en likestilt identitet. Og det er med

²⁸ Bugge sier om middagen: ”På den ene siden er middagen et *fysisk* identifiserbart sted hvor familiemedlemmene samles, men det er også et *symbolsk* sted hvor familien kan oppfylle sine håp og drømmer om familielivet” (2005:284).

innlevelse han presiserer sitt døgnkontinuerlige ansvar for matområdet. Harald er bevisst på at han entrer en arena fylt med sterke og kjønnsknoterte symboler. Frode sitt matarbeid er, på den andre siden, ikke like lystbetont, men han synes å se middagslaginga som en like naturlig del av foreldrerolla som å hente i barnehagen. Middagsansvaret blir for han en del av omsorgen. Og når kona har fått ny jobb og kommer sent hjem, er denne oppgava hans. En lignende forståelse for og involvering i matansvaret blir omtalt som en realitetsorientert strategi (Olsen og Aarseth 2006:51).²⁹ Involvering begrunnes med, og identitet bygges på, ønsket om å være nær barna. Men denne koblingen mellom barn, mat og en form for intimitet knyttes ikke nødvendigvis til noe maskulint.

Menneses inntreden på kjøkkenet er et tegn på at dette ansvaret og det arbeidet som følger med, ikke vil svekke eller begrense deres maskuline identitet. Det er heller slik at kjøkkenet som omsorgsarena i stor grad åpner for likestillingsnormen, da ingen annen arena tradisjonelt er forbundet med så mange kvinnelig konnoterte betydningskjeder.

Bente Marianne Olsen og Helene Aarseth peker på at kjøkkenet, ved siden av å få redusert sin posisjon som kvinnes domene, også har blitt en arena der en ny maskulinitet skapes (2006:55 ff).³⁰ Det er på kjøkkenet den moderne mann får skryt når han disker opp med festmiddagen. Samtidig kan han her oppnå likestilling når han serverer hverdagsmiddagene. Joanne Hollows mener at menn har matlaging som livsstilsaktivitet, mens kvinner primært forbinder mat med omsorg (Aarseth 2007:133). For flertallet av informantene virker det som om de først og fremst forbinder mat med omsorg, på samme måte som kvinnene tradisjonelt har forholdt seg til denne arenaen. Det kan også synes som om de ser sin egen rolle på kjøkkenet som omsorgsarbeid, noe de bygger en likestilt sjølførelse på.

Jeg mener å se at normene for hvem som gjør hva på kjøkkenet, er i endring. Kjøkkenet har fått en ny funksjon som familieorientert omsorgsarena. Samtidig er det viktig å være bevisst på at menneses store involvering på kjøkkenet kan ha sammenheng med at det er her det er enklest å få del i likestillingsnormen. For den sosiale gruppa mine informanter inngår i, oppfattes kjøkkenet som så avkjønnet at det heller ikke vil svekke menneses maskuline identitet. Mennene kan også *velge* å lage mat, de kan gå inn på kjøkkenet med en lystorientering. Men normen sier fortsatt at kjøkkenet og matansvaret

²⁹ Med en realitetsorientert strategi viser Olsen og Aarseth til at menn i arbeidet med mat kan "innta nye posisjoner" og gjøre ting på egne måter. De omtaler det som et "jeg gjør det på min måte-mønster" (2006:51).

³⁰ Hollows har studert fjernsynskokken Jamie Olivers program *The Naked Chef*. "Når Jamie Oliver lager mat på sin kule og lett henslengte måte, kan det leses som et aktivt forsøk på å reformulere maskulinitet [...]. Gjennom å sette sammen maskulint og feminint konnoterte diskurser knyttet til maten, som hhv. 'matlaging som livsstilsaktivitet' og 'matlaging som omsorg', konstruerer Jamie en maskulin identitet innenfor det som tidligere har vært et kvinnelig konnotert område, nemlig det hjemmelige kjøkken" (etter Olsen og Aarseth 2006: 55).

primært er kvinnes, og familienormen medfører fortsatt en plikt til å holde kontroll og ha oversikt på kjøkkenet.³¹

4.8. Ankerfeste – der den likestilte mannen er likestilt

Helhetsansvaret for familien og hjemmet har gjennom generasjoner vært forbundet med kvinner og kvinnelighet. Koblingen av det kvinnelige mot mer enn enkeltområder av arbeidet i hjemmet, mener jeg er grunnleggende i konstitueringen av husmorrollen. Denne normen bygger på mange og lange tradisjoner. Det har derfor, som jeg tidligere har vært inne på, vært knyttet en kjønnsstreg til mulig endring av oppgavefordelinga i hjemmet. I møtet med informantene ønsket jeg å stille spørsmål som problematiserte denne forståelsen, og å undersøke hvordan den nordiske likestillingsnormen påvirker familier der likestilling er styrende for familiens organisering.

I arbeidet med å nærme meg likestillingsforståelsen hos ”de likestilte” lette jeg etter et begrep som var kjønnsnøytralt. Jeg ønsket å se hverdagen i disse familiene fra et overordnet ståsted, og å favne hele hverdagen. Her endte jeg opp med å snakke om *familiens ankerfeste*. Dette begrepet prøvde jeg ut i intervju situasjonene, og jeg oppdaget raskt at informantene fylte det med relevant innhold. ”Familiens ankerfeste” har gjennom arbeidet med empirien utviklet seg til å bli et begrep som gir muligheter for å snakke om likestilling, uten at det gir det ene kjønn prioritet når det gjelder innholdet i og symbolene som er knyttet til det. I begrepet legger jeg det daglige ansvaret for at alle familiens medlemmer har det bra, og at det legges strategier for at alle også skal ha det bra i morgen. Det innebærer oppgaver knyttet omsorg, arbeid i hjemmet, oppfølging av barn, familiens representasjon i nærmiljø og storsamfunn, å skaffe inntekter til familien og å sørge for at alle familiens medlemmer føler seg prioritert og verdsatt. Det inkluderer også de oppgavene og det ansvaret som gjør at familiens medlemmer, og familien som enhet, opprettholdes og utvikles innenfor de mål og de rammer familien har.

Geir Gulliksen diskuterer hvilke oppgaver som bidrar til å skape et hjem. Jeg mener hans omtale kan gi en utfyllende forståelse av hva jeg legger i begrepet familiens ankerfeste.

Mye av det som kreves for å skape et hjem er jo vanskelig å få til, vanskeligere enn man skulle tro, i hvert fall hvis man ikke har lært det fra grunnen av. Og hvis man ikke har fått opplæring hjemmefra eller på skolen, må man lære seg det selv, skaffe seg hjelp og råd fra andre som kan det. Det er ikke nok å kunne lage hvit saus, bake brød, disponere over ti-femten sunne og økonomiske middagsretter som man uten videre kan lage på en hvilken som helst dag. Det er ikke nok å vaske klær uten å ødelegge dem, tørke dem uten at de mister formen og kunne brette dem skikkelig. Det er ikke nok å stryke klær og brette sengetøy og håndklær, plukke bær og lage syltetøy. Hva

³¹ Olsen og Aarseth peker på at menn ikke er tvungne til å delta på kjøkkenet, mens kvinnen fortsatt føler et slikt ansvar som påtvunget (2006:56).

med å lappe klær? Hva med å kjøpe gardiner? Hva med å kjøpe gardinstoff og sy gardinene selv?

Antakelig er mye av denne kunnskapen ulikt fordelt. Hvem er det som vet hva som finnes i skapene, hva som mangler og hva som må skaffes? Hvem er det som planlegger familiens liv – ikke bare middager og annen mat, men aktiviteter, klær, gaver til bursdager, følging og henting og hjelp med lekser? Hvem er det som eier en symaskin og kan bruke den? Hvem er det som betaler regninger, og som holder orden på familiens økonomi? Hvem er det som vasker badet, som pusser speilet og vasket doen? Hvem er det som pusser vinduene? Hvem er det som kjøper bil, hvis det skal kjøpes bil? Hvem er det som setter bilen på verksted, hvem er det som bytter dekk (eller får noen til å gjøre det), hvem er det som snakker med elektriker eller rørleggeren, hvem er det som snekrer køyeseng på barnerommet, og som legger fliser eller maler trappa? (2010:14).

Gulliksen setter her ord på det mangfoldet av oppgaver som ligger til grunn for at hjem og familie skal fungere. Og han favner vidt i sin beskrivelse av oppgavene. I intervjuene er spørsmålet om fordeling av ankerfeste stilt eksplisitt, og formulert omtrent slik: Hvis du tenker over om en av dere har ett større ansvar for familien som et *hele*, om en av dere i større grad er familiens *ankerfeste*, hvem av dere er det, og hvorfor er det slik at en har et større ansvar?

Flere informanter sier at det i deres familie er en forståelse av at de nevnte ankerfeste-funksjonene er likt fordelt. Lik fordeling av ansvar blir presentert som noe det streves etter, og dette omtales som normen. Harald svarer slik på spørsmålet:

Hva gjelder barnas ve og vel, og barnehage og skole, så vil æ ikke si at det utpeker seg noen som har et større ansvar eller ankerfeste. Vi gjør det sånn at æ har ansvar for vår [...] datter sin barnehage og det som foregår der. Æ bringer og henter og har gjort det de årene her. Og min frue har mer å gjøre med min stedatter, sin [...] datter, i forbindelse med skole, blant annet. Hva gjelder klær, der æ er helt ubrukelig. Æ klarer knapt kle på meg sjøl, og aller minst kjøpe klær. Så min frue er mer på bana der. Men jevnt over så mener ikke æ at det utpeker seg noen spesielt stor skjevhet der. Når det gjelder hus, kontroll på regninger, økonomi, ikke minst huset i seg sjøl, materielt og bygningsmessig sett, så er det æ som håndterer det.

Harald er en av to informanter som sier han lager all mat i familien, som nevnt i kapittel 4.7. Men han trekker ikke dette inn i den forståelsen av helhetsansvaret i hjemmet som han presenterer her. At Harald glemmer, eller bevisst velger, å ikke inkludere matansvaret i denne ansvarsfordelinga, kan synes overraskende, all den tid mat er et felt preget av mange og sterke symboler. I presentasjonen hopper Harald også over området nattevåk og morgenstell. Deres minste barn har vært mye plaget av sykdom, og oppfølgingen av barnet – dag og natt – er en sentral del av familiens hverdag. At Harald verken nevner denne innsatsen eller matlaginga når det er snakk om helhetsansvaret for familien, sier noe om at dette for han er ”hverdagslige” oppgaver og et selvfølgelig ansvar. Harald er, på tross av dette, blant informantene som er tydeligst på at det er en kjønnsarbeidsdeling

i parforholdet. Denne medfører likevel ikke forskyvninger av ansvar for familiens *hele* over på en av partene.

Fredrik lever i en familie der kjønnsarbeidsdelinga er mindre uttrykt, men han er tydelig på at likestillingen er en del av hans verdisyn. På spørsmålet om noen har et større ansvar for familien som helhet, og hvorfor noen eventuelt har et større ansvar, svarer han:

F: Nei e mener, og at vi etterstreber, og det trur e gjelder for hu og, at ingen har et større ansvar enn den andre. Det gjelder jo og litt i forhold til den her bevisstheten rundt likestilling. Så det mener e at ingen har. Vi har prata kjøle mye, spesielt før vi fikk unga, men også etterpå, på at vi skal være et team. At vi skal være *det* i parforholdet. At det er et mål hele tida. Når vi har sånne gode samtaler så prater vi en del om det. Og vi har prata en del om det sammen med et vennepar, om at vi snakker om teamet. Og det er litt på spøk, men det ligger kjøle mye alvor der. Og det mener e gjelder for familien også, om at vi er et sånn team, og vi er en familie. Og i det, så ligger det at alle har et ansvar for det. Og det er noe vi har lyst til å overføre til ungan. I hvert fall e, vi har jo ikke diskutert akkurat det så mye, men at man har det der teamet. Så e vil si at vi ikke har ansvarsfordeling der nei.

S: Ankerfestet er godt festa i begge to?

F: Ja det vil påstå. Og det tror e er viktig, i forhold til hvordan det skal gå både med parforhold, og om det skal gå, og på hva slags måte det skal gå. Så trur e akkurat det der er viktig, at man er sammen da. E trur at der den ene har mye større ansvar enn den andre for å få familien til å henge i hop, så trur e at det er større sjanse for at man ikke henger i hop.³²

Fredrik henter her begreper fra delt ledelse og lagfølelse, som en ofte forbinder med idrett og næringsliv til det å drive familien. Han ser også, som nevnt i kapitlet om intimitet, kvaliteten i parforholdet i sammenheng med likefordelingen av oppgaver. Det blir derimot for enkelt å se Fredriks innsats for likefordelt ankerfeste som motivert i ønsket om et velfungerende parforhold. Fredrik ser kvaliteten i parforholdet som et resultat av likefordelt ansvar, men uten at dette er målet. Likeverdet og likestillinga er målet, det andre er resultater av at de lykkes. Slik blir det viktig for Fredrik at handlinger og holdninger møtes. Nils gir på sin side uttrykk for at ankerfestet først og fremst handler om fordeling av roller. Han kan forstås slik at oppfølging av oppgaver er en mindre vesentlig del av helhetsansvaret:

Min rolle som en type anker, som et ankerfeste, er at det er æ som bidrar med familien utad. Den her small-talken på gata, den å være med, snakke med folk, være med på skolen, forholde meg til folk, naboer og venner. Æ er veldig der. Sånn sett så er familien med... Mens Laila ikke er så veldig opptatt av slike ting. Men ho Laila er veldig flink på det her med å komme inn i huset – og kose oss. Der er ho viktigst. At vi skaper ting inne i huset, at vi skaper prosjekter som gjør at vi blir en samlende enhet – inne i huset. Mens æ tar med meg familien ut og gjør at vi framstår som en helhet ute.

³² Siste del av dette sitatet er også brukt i kapittel 4.5, da i sammenheng med intimitet og likestillingens påvirkning på kvaliteten i parforholdet.

Og når det for eksempel gjelder økonomi, så er det min jobb, og det er en viktig faktor. Laila er en samler. Ho hamstrer. Ho hamstrer matvarer, og æ lager ting fra det. Vi har ulike roller, så ja, jeg trur det er både og. Ulike roller knyttet til det her ankerfestet. Og begge er like viktige.

Ved å se ankerfestet på denne måten, trekker Nils også inn arbeidsdeling og forsørgeransvar. Her er det familien som organisme som er viktig, den skal holdes sammen, og den skal utvikles. Og igjen ser vi at oppgavene fordeles med bakgrunn i Nils og Lailas individuelle forskjeller.

Det er flere forståelser av hva det innebærer å være familiens ankerfeste. For Nils, som har et sterkt ønske om å leve i en likestilt verden, blir oppgavefordelinga mindre viktig, mens familiesentreringa blir overordna. Rogers umiddelbare svar er at det kan være han som er familiens ankerfeste, da han er den eneste med fast inntekt.³³ Men etter å ha tenkt seg om, sier Roger at ansvaret for familiens ve og vel nok er likt fordelt. Gunnar legger vekt på en barnesentrering når han snakker om fordelt ansvar for familiens hele. Disse mangfoldige svarene og tolkningene av hvordan et felles familieansvar fordeles mellom partene, sier også noe om hvor mangfoldig likestilling kan forstås. Informantene er bærere av en likestillingsnorm, men normen er i så liten grad definert at de kan fylle den med eget innhold.

Denne mangfoldigheten mener jeg opptrer som følge av at likestillingsnormen fortsatt er noe uklar. Innad i familiene er det store muligheter for egne tilpasninger og forskjeller. Disse kan igjen baseres på ulike tolkninger, ulike oppfatninger og at partene har med seg ulike normer og tradisjoner fra egen oppvekst. Da blir også tolkningene av hva en legger i ansvaret for familiens hele, eller i det å være familiens ankerfeste, forskjellige.

4.9. Hvordan skapes likestilling i det samtidige hjem? En oppsummering

How many roads must a man walk down, before you call him a man?
(Bob Dylan 1963)

De mennene som bidrar med empiri til denne oppgava, presenterer seks ulike livshistorier. De gir, på tross av sine forskjeller, uttrykk for en ny forståelse av etablerte normer for likestilling og arbeidsdeling i norske og nordiske familier. Hvis det blant informantene presenteres en ny norm for hvordan likestillinga utformes i likestilte hjem, er det interessant å se hva de gjør for å realisere likestillingen. Eller som Haavind sier det: ”Det er ikke så interessant å se *om* de har likestilling, men *hvordan* de har fått likestilling”(2008:69, mine uthevinger).

Ut fra materialet mitt mener jeg å se at den likestilte mannen anno 2011 finner seg sjøl i en overbygning av flere områder på likestillingsfeltet, og at dette gir en ny og annerledes trygghet i egen rolle og identitet. Det er der disse elementene møtes, som *interseksjonalitet* (Staunæs 2003, Crenshaw 2006,

³³ Rogers kone er student, men har nylig fått jobb hun vil gå over i etter endte studier.

Sørensen et al. 2008) på likestillingsfeltet, at likestillingen i familien gis nye kår.³⁴ Innenfor teoriene om interseksjonalitet betegner begrepet ”samspillet av strukturelle ulikheter som skaper betingelser for identifikasjon og sosial praksis” (Sørensen et.al.2008:141). Begrepet, som kommer av det engelske *intersection* (veikryss) brukes for å oppsummere kompleksiteter, gjerne for å forklare undertrykkelse. For eksempel kan man si at desto flere veier som bringer med seg muligheter for undertrykking eller forbigåelse, desto mer undertrykking og forbigåelse blir man utsatt for. Jeg bruker denne forsterkningstankegangen på likestillingsfeltet: Jo flere veier du kjører mot et imaginært likestillingsentrum, jo sterkere forstår du din egen identitet som likestilt, og jo tryggere presenteres denne identiteten overfor andre.

Forsterkningen gjør seg gjeldende på flere områder. Når målet om tidslighet møter en likestilt omsorgsrolle, skapes en ny mannlig identitet basert på trygghet i utøvelsen av rollen. Når farsrollen blir en del av familiesentreringa og omsorgspraksisen, og når ønsket om å støtte opp rundt partneren og familiens vekst og utvikling, blir likestillingsidentiteten mer enn en ”i prinsipp-orientering”. Det resulterer i en hverdag der det politiske prosjektet om likestilling fylles med mening – av dagens menn. Flere av mine informanter har ikke minst tatt steget over dørstokken til kjøkkenet, og dermed fått del i en symbolmettet arena. Samtidig har de også tatt store steg inn på arenaen for omsorgspraktisering. Menn kan, bevisst eller ubevisst, bruke kjøkkenet til å bygge likestillingsidentitet, skape omsorg, være tilstede og fylle ”tidskontoen”. Samtidig kan de, i tråd med en ny maskulinitetsnorm som knytter menn til mat (Olsen og Aarseth 2006), opprettholde en likestillingsforståelse med klare maskuline trekk.

Blant informantene presenteres likeverdighet i parforholdet og felles tanker om utviklinga i familien som ”naturlig”. Noen trekker fram teamtankegangen og andre omtaler en nærhet og en intimitet i forholdet, der *likeverd, respekt og forståelse* er blant ordene som brukes. Andre beskriver forholdet og nærheten i dette som en forbindelse der en kan utfordre og utfylle hverandre. Denne intimiteten er viktig på vei mot en reell likestilling i et moderne parforhold. Jeg mener denne nærheten presenteres som en nødvendig del av likeverdigheten og likestillingspraktiseringa. Slik blir nærheten, som omtales av eksempelvis Fredrik og Roger lik det Giddens omtaler som *det rene forhold*.

Hvis man, i tråd med teoriene om interseksjonalitet, følger flere veier mot likestilling, kan man tenke seg et ”likestillingens veikryss”, der normen om det likestilte forsterkes. Det er i dette veikrysset at mennene blir familiens ankerfeste. Det er ikke nødvendig, slik jeg tolker mine informanter, å skilte med

³⁴ Dorthe Staunæs beskrivelse av interseksjonalitet: ”the concept of intersectionality is often used to cover the classical backgrounds of gender, ethnicity, race, age, sexuality and class. The concept of intersectionality can be a useful analytic tool in tracing how certain people get positioned as not just different, but also troubled and in some instances, marginalized” (2003:101).

erfaringer og likestillingsinnganger fra alle områdene. Hvilke erfaringer en tar med inn i veikrysset, blir det opp til den enkelte å avgjøre. Mennene kan sjøl bestemme innholdet i rolla og hvordan de definerer likestilling, samtidig som de former sin egen likestilte sjølførståelse. I sine sosiokulturelle miljø inntar disse mennene en verdsatt mansrolle. Likestilte menn av i dag har på mange felt en sjølførståelse som er basert på likestilte egenskaper og posisjoner, og som skiller seg fra en tradisjonell likestillingsnorm. Disse mennene har en frontløperposisjon, og de bruker den definisjonsmakta en slik posisjon gir (Connell 2005). Den sjølbestemte likestillingsrolla blir verdsatt av partneren og barna så vel som omgivelsene. Således blir disse mennene spydspisser også i gjennomføringen av den tosidige nordiske likestillingsmodellen.

5. Mot nye maskuliniteter

Det må jo være snekring og bilsysler og såne ting. Æ veit ikke hvorfor. Men det er kanskje at æ oppfatter det som mannegreier, og når æ holder på med slike spesifikke oppgaver, så får æ en følelse av å være mer mandig.

Dette er Rogers svar på spørsmålet om når han føler seg maskulin, eller mandig. I dette kapitlet vil jeg bruke informantenes fortellinger om ”maskuline aktiviteter” og deres holdninger til mannlighet i en analyse av symboler og normer på maskulinitetsfeltet. Jeg ønsker også å drøfte hvilke tanker den likestilte mannen har om egen maskulinitetspraksis.

Informantene har et mangfoldig syn på hvordan maskulinitet formidles og forhandles hos den moderne likestilte mannen. Fortellingene deres trekker i flere retninger, men har også felles bevegelser mot maskuliniteter som bygger på andre verdier enn det som tradisjonelt forbindes med det maskuline.

Omsorg og ulike omsorgspraksiser sto sentralt i foregående kapittel. I dette kapitlet tar jeg begrepet omsorg med inn i drøftinga av moderne maskulinitetsforståelser. Giddens’ modernitetsteorier og framtidspositive teorier om endring i parforholdet er en vei inn i analysen av intimitetens plass i parforholdet. Og informantenes forståelse av balansen i parforholdet vil si noe om intimitetens plass og kjærlighetens rammer hos den likestilte mannen i vår samtid.

Rollene menn i dagens likestillingshjem skal fylle, har med seg normer og symboler fra tider da valgmulighetene var færre og kjønnskategoriseringa var tydeligere. Mange av oppgavene som dagens menn utfører, ble tidligere nesten uten unntak utført av kvinner.³⁵ Innenfor rammene av et hushold der oppgavene fortsatt har en kvinnelig kjønnskonnatering, og der normene om det mannlige ikke har endret seg vesentlig, skal altså mannen etablere sin moderne mannlige sjølførståelse. Jeg ønsker å drøfte hvor vidt det er slik at maskulinitetsforståelsene opparbeides gjennom et bevisst forhold til hva som er mandig og umandig. Mosse (1996) har jobbet fram denne dikotomien, og jeg ønsker å nyskrive den med utgangspunkt i likestilte menns maskulinitetsforståelse.

Dette kapitlet avsluttes med en drøfting av en mulig ny og likestilt mansrolle, sett i lys av begreper som likeverd, ankerfeste og maskulin identitet.

5.1. Den maskuline mannen – gamle sanger om igjen?

I sitatet som innleder dette kapitlet, viser Roger at han har med seg normer for tradisjonell mannlighet når han skal gi eksempler på områder eller handlinger

³⁵”Folk giftet seg tidlig og kjønnsrollene var klart definert, mannen var forsørger og kvinnen var husmor” (Bugge 2006:63).

der han føler seg mandig. Frode åpner også for samme type mandighet i omtale av egen maskulinitet:

F: Det er jo nesten litt flåsete, men når æ får til sånne praktiske ting, så føler æ meg som mann, for det er jo en sjeldenhet. Går det an å si det? [...] Æ blir stolt av meg sjøl når æ får til noen sånne praktiske greier, og sjøltilliten er jo på null. Og da føler æ meg litt mann, for æ er ikke en sånn type mann.

S: Hvorfor trur du at du føler deg som mer mann da?

F: Jo for det er litt sånn typiske mannsting, og mestre det. En mann skal jo kunne det.

Frode bringer inn tradisjoner fra håndverksområdet og praktiske gjøremål i hjemmet som svar på dette spørsmålet. Både Frode og Roger trekker altså fram handlinger som bærer tradisjonelt maskuline normer, og som kan knyttes til et kjønnsdelt yrkesliv. Som vi skal se, bringer også andre informanter inn snekring, mekanikk og tradisjonelt håndverk ved beskrivelse av områder der de føler seg spesielt mandig. En slik gjengivelse av konnotasjoner til egen maskulinitet, åpner for interessante spørsmål og forståelser av informantenes maskuline identiteter.

Informantene beskrivelser har også andre innfallsporter enn via verktøy og tradisjonelt håndverk. Idrett og fysiske påkjenninger nevnes som eksempler på aktiviteter og opplevelser som gir inntrykk av mandighet. Harald omtaler interessen for motorsykler og følelsen av egen maskulinitet slik:

H: Æ føler meg for det første veldig trygg på min maskulinitet og identitet som mann, og føler ikke behov for å få det bekrefta i noen forstand. Og æ er i all hovedsak veldig lik på jobb som æ er hjemme. Æ går ikke og spiller noen rolle verken på jobb eller hjemme. Situasjoner som æ føler meg mer mandig i? Når æ tar Harleyen og blæs over veien, så synes æ jo det er kjekt. Men æ gjør ikke det for å føle meg mer mandig. Æ gjør det for å ha det fint, fordi æ synes det er utrolig kult.

S: Det høres naturlig ut. Vil du da si at det er ei rolle du trives med som personen Harald, men at du òg ser at det er ei mandig rolle, når du eksempelvis sitter på Harleyen?

H: Æ skjønner hva du spør om. Ja, æ trives med det, selvfølgelig! Men æ har ikke sykkel for å imponere kjærringa, det har æ ikke. Og ikke for å imponere noen andre heller. For det første så er det fordi æ liker å skru, og fordi at æ liker å kjøre sykkel. Og æ kan gjerne kjøre sykkel på den mest ensomme landevei, uten tilskuere. Da føler æ meg egentlig best. Så at æ har den som noen forlenger av min mandighet, eller at folk skal få et spesielt bilde av meg på grunn av det, det må i så fall ligge langt i underbevisstheten. Av andre ting da, kanskje troskyldige mannlige ting som håndverk, snekring, mekanikk og sånt, så gjør æ det for at synes det er artig, og for at hus og hjem trenger det.

Den maskuliniteten Harald her omtaler, er i høyeste grad tradisjonell, og den er billedlig og konkret. At han trekker fram sin Harley Davidson som en del av mandigheten, og som noe andre kan oppfatte maskulint, forstår jeg slik at han legger tradisjonelle og innarbeidede symboler til grunn for sin maskulinitetsforståelse. Harald snakker flere ganger om at han er ”familisert”

men han bruker ikke den manssrollen i oppbyggingen av egen maskulinitet. Hans involvering i hjemmet bygger først og fremst på normene til og forventningene om hvordan man bør bygge en god familie i en likestilt samtid.

Informantene presenterer altså tradisjonelle fortellinger når maskulinitetene skal beskrives, eller når det skal settes ord på det som skaper mandighet. Her er en sammenstilling av noen momenter og formuleringer som går igjen: *fast, sliten etter å ha trent fysisk hardt, en fysisk forsørger- og vakttrolle, fotballinteresse og fotballkultur, gutteturer, ansvar, det å bite tennene sammen og holde ut – fysisk og psykisk, og det å være støttende*. Jeg mener å se at det her er tradisjonelle aspekter ved manssrolla som trekkes fram, og at aktiviteter der menn ofte møtes er gjennomgående. Når det gjelder aktivitetene, beskrives mannen som atletisk: Han mester klatring, fotball, ekstremsport og store fysiske påkjenninger. Det kommer også fram et bilde av mannen som familiens forsvarer, som en *fysisk klippe*. Jeg mener her å se at informantenes fortellinger støtter teoriene til Mosse (1996). Han mener at det maskuline finner sin form i bilder og stereotyper basert på mannskroppen, slik denne billedliggjør seg og symboliseres blant annet ved den greske olympier, ”den hvite mann” og manssrollene slik de er stereotypisert via soldatene fra 1. og 2. verdenskrig.

Når informantene skal formidle hva som er en *verdsatt* maskulin rolle, kommer derimot andre forestillinger inn i bildet. Her blir den likestilte mannen, som har valgfrihet til å bryte med stereotypiene, trukket fram. Mannen som har valgmuligheter, og som tar disse valgene, er bærer av en verdsatt manssrolle. Da blir *ikke* det som tradisjonelt forbindes med maskuliniteter styrende. Fredrik sier det slik:

Ja, e verdsetter dem som lever opp til og prøver å bygge opp under det som e mener er likestilling. Den manssrollen verdsetter e. E verdsetter ikke den manssrollen som bygger opp under stereotyper som fører til lite valgfrihet. Lite valgfrihet for mannen, som gjør at mannen nesten ikke har et valg hvis dattera begynner på dans. [...] Så e verdsetter manssroller som skaper åpenhet og valgfrihet. Og det vil nå si den likestilte mannen, i forhold til det e definerer som likestilt, og den e prøver å leve opp til sjøl.

Det er mange motsetningsforhold mellom hvordan en mann beskriver seg sjøl på den ene sida og hvilke manssroller han verdsetter på den andre. Dels mener jeg dette kan bunne i at symbolene som knyttes til det maskuline er svært sterke, og at ”kjønnsnormene sitter dypt” (Aarseth 2011:15). Informantene trekker fram koblinger til tradisjonelle manssyrker, som snekring og mekanikk, de trekker fram idrettsinteresse, fysisk utholdenhet og ekstremsport, og de viser til mannen som den fysiske forsvareren. Dette blir i stor grad ”gamle sanger om igjen”. Få trekker her inn sin egen kompetanse på kjøkkenet, evnen til å være en god far eller egen omsorgskompetanse. Men samtidig er det altså den mannen som tar en ny type valg, og som bruker den friheten som likestillingsideologien gir, som verdsettes.

Jeg mener å se at disse motsetningene har sammenheng med at normene og symbolene maskulinitetene bygger på, ikke er endret i tråd med innføringa av en ny og likestilt hverdag. Endring i oppfatning av det maskuline går sakte. Så sjøl om det fra politisk hold frontes at menn bør, kan og skal ta ansvar i hjemmet, endrer ikke denne politikken symbolene for det maskuline. Matlaging i hverdagen skaper ikke maskulinitet. Og barneomsorg og familieorientering bærer ikke med seg maskuline symboler.

5.2. Den likestilte mannens maskuliniteter

Det kan synes vanskelig å finne ordene som kobler den likestilte mannen anno 2011 med dagens maskuline symboler. Jeg ser et sprik mellom den moderne likestilte mannen, som gjennom handlinger og holdninger går i front for nye normer på den ene sida, og tradisjoner og begrepene som forbindes med det maskuline på den andre. Ingólfur V. Gislason og Øystein G. Holter sier at: ”forståelsen och orden som används är ganske gammaldags” (2007:24). Blant informantene blir dette problematisert av noen, mens andre ser en direkte sammenheng mellom egen sjølføståelse og egen likestilling. Gunnar svarer slik på om han ser noen motsetningsforhold eller sammenhenger mellom disse bildene:

Ved å være en likstilt mann, en blir ikke noe mindre mandig da, føler æ. Æ ser i hver fall ikke det at en mister sin mandighet ved å være en likestilt mann, ved å være med. Ikke nå. Hvis vi snakker om på 70-tallet, med fotformsko og ”pusete menn” på en måte, men æ ser ikke det nå. Du kan være mann sjøl om du er likestilt.

Mange ser ut til å koble en forståelse av likestilling med tradisjonelle symboler og normer. Og således blir likestillingsmannen en som både har med seg mange av de tradisjonelle oppfatningene om endret kjønnsarbeidsdeling og normer om tilstedeværelse og god omsorg. Men flere av informantene knytter altså ikke disse verdiene og denne kompetansen til mannlighet.

Jeg mener at mange strever med å sette ord på og gi innhold til den likestilte mannens maskuliniteter. Det kan synes som det er lettest å beskrive den moderne likestilte mannen gjennom å si hva han *ikke* er: Han er ikke knyttet til og vil ikke knyttes til tidligere tiders menn. Han er noe annet og står for noe annet enn det foreldregenerasjonen sto for, og han beskriver seg som forskjellig fra arbeiderklasse mannen og de stereotypier som forbindes med ”bygdemannen”.

I ei oppgave som kobler likestilling og maskulinitet hos menn i en familiesammenheng, blir det interessant å se om og eventuelt hvordan disse oppfatningene involverer maskuliniteter og mannlige symboler på hjemmearenaen. Jeg har over vist at lite av det som bygger maskulinitetsforståelse hos informantene inkluderer symboler fra likestillingsområdet. Hvis maskuliniteten ikke finnes i hjemmesfæren, er det da

vanskelig å koble likestillingsmannen til det maskuline? Alternativt: Hvordan ser mennene at likestillingen påvirker maskuliniteten?

5.3. Statlige initiativ for økt pappapermisjon

Når Gunnar blir spurt om statlige initiativ på familieområdet har noen innvirkning på egne valg, er han usikker på *hva* som er staten og storsamfunnets mål. Samtidig ser han at offentlige føringer påvirker hans egne valg. (se kap.4.3).

Fedrekvoten, som økte til 12 uker 1. juli 2011, har vært blant de viktigste virkemiddelene for å nå den doble likestillingsmodellen i de nordiske landene. Siden ”pappaledighet” ble innført i Sverige i 1986³⁶ har denne signalisert hvordan en fra statlig hold ønsker å fordele ansvaret i hjemmet. Når Gunnar ser det problematiske i de statlige føringene, kan det skyldes et ønske om en mer tradisjonell kjønnsarbeidsdeling. Han ønsker likestilling, men han ønsker den på sine egne premisser. At han er lite motivert for tradisjonelt kvinnelige oppgaver, kan være en av grunnene for uttalelsene nevnt over. En annen tolkningsmulighet er at Gunnar er mer en ”i prinsipp-mann” (se kap. 2.2.5) enn en mann med likestilte handlinger.

Berit Brandth og Elin Kvande hevder at pappapermisjonene gir økt deltakelse i barneomsorgen, noe som igjen utvider forståelsene for hva som defineres som maskulint. Den statlige satsingen på fedrekvote kan således være med på å endre normene for det maskuline (2003:214).³⁷ Fredrik setter ord på denne forståelsen, når han sier noe om helheten i koblingen mellom mann og far, og at farsrollen er en veldig viktig del av det å være mann. Men Fredrik sier ikke noe om at pappapermisjon har påvirket egen maskulinitetsforståelse. En kobling mellom mannsrolle og farsrolle mener jeg kan tolkes som at Fredrik er far i en tid der det forventes at fars omsorgskompetanse skal påvirke hans sjølførståelse. Fredrik har tatt ca 1/3 av permisjonen med begge barna. I hvor stor grad de statlige initiativene har påvirket den delingen Fredrik og hans kone har valgt, sies det ikke noe om.

5.4. En barneorientert maskulinitet

Så det er nok kanskje litt mann i farsrollen min, men ikke så mye far i mannsrollen min (Gunnar).

³⁶ Sverige innførte som første land i verden egne pappauker i 1986. Danmark og Island fulgte etter, før Norge innførte egne permisjonsuker for far (fedrekvoten) fra 1993.

³⁷ Klinth og Johansson omtaler holdningene staten formidler i sine kampanjer for ”pappaledighet” slik: ”På samma sätt [...] hade det manliga symbolspråket snarast uppgiften at besvärja ”feminiseringsspöket” – at klargöra at pappaledighet inte er liketydigt med en förlorad manlig identitet”(2010:71).

Det kan stilles spørsmål om hvor vidt likestillingsmannen finner sitt likestillingsfokus og sin involvering i familien gjennom en barneorientering. Jeg ønsker å drøfte om den barneorienteringa som Bekkengen (2002) omtaler, påvirker maskuliniteten hos mine informanter, og eventuelt hvordan en barneorientering, eller en mer generell farsrolle påvirker maskuliniteten. Jeg stiller også spørsmål om Bekkengens vurdering av menns involvering i egne barns hverdag, passer til den virkelighetsoppfatningen mine informanter presenterer. Gunnar svarer slik på spørsmålet om han føler at det å bli far har endret hans rolle som mann:

G: Ja, kanskje. Æ vet ikke. Kanskje blir du *mer* mann? Kanskje får du bekrefta at du er mann? Æ kan lage barn, på en måte. Æ kan få etterkommere, så kanskje blir en enda mer mann når en blir far? Jeg vet ikke. [...]

S: Gunnar før og etter barn er mye samme Gunnar?

G: Ja, på mange måter så, så føler æ at æ er mye den samme. Det eneste som har kommet inn etterpå, er jo omsorg, og ansvaret for barn.

Gunnar omtaler her en maskulinitet som han kobler mot biologiske egenskaper. Farskap og reproduksjon blir således med på å definere hvordan han ser på seg sjøl som mann. Koblingen mellom farskap og maskulinitet er ikke ny, ei heller overraskende. Tilsvarende koblinger finnes mellom femininitet og morsrolle. Gunnar ser omsorgskompetanse som noe som tilføres han ved overgangen til farsrollen. Roger ser ikke på samme vis at hans mannsrolle har endret seg, eller at han har fått ny omsorgskompetanse ved å bli far. På spørsmålet om han ser fellestrekk mellom mannsrolle og farsrolle svarer Roger:

R: Ja. Ja æ gjør jo det. Jeg tror i hvert fall, eller æ håper i hvert fall at æ har den samme mannsrollen som æ er mannsfigur. Og at æ framstår som trygg som både mann og far, og at æ er deltakende både som mann og far [...]

S: Men hvis jeg skal følge opp litt, rundt rollen som omsorgsperson. Hva er dine sterke sider som omsorgsperson? Det har vi kanskje ikke vært innom.

R: Æ føler jo det at ungan er veldig trygg på meg. Dem får masse kos og vil ha masse kos[...] Samtidig at det at æ er en trygg og konsekvent far, når æ har sagt at det skal vi gjør, det skal vi ikke gjør, så firere æ ikke på det. Uansett hvor mye dem sutrer og skriker og slikt.

Det Roger her setter ord på, er slik jeg tolker det, en farsrolle som har med seg normene for far som oppdrager, den som endelig bestemmer hvor skapet skal stå. Samtidig ønsker Roger å se omsorgen for og deltakelsen med barna som jevnbyrdig med sin kones utførelse og tidsbruk. Men når det kommer til koblinga mellom mann og far, trer tradisjonelle normer fram: Han framstiller en far som er *litt strengere, litt mer bestemt, og litt mer konsekvent*. Også Harald og Nils kommer med lignende fortellinger om den mandige eller patriarkalske far. Harald sier:

Når far blir stram i ansiktet og sier fra, da er det definitivt slutt – på tullet! Den rollen har nok æ også. Og det har nå kanskje noe med mannlighet, maskulinitet eller mansrolle å gjøre.

Denne koblingen mellom omsorg og tradisjonelle mannlige handlingsmønstre ser jeg som en mannlige barneorientering i en likestilt hverdag. Informantene omtaler en tilstedeværelse, en nærhet og en barneorientering som bryter med de tradisjonelle normene for fars deltakelse. Men i den utvidede deltakelsen bringes elementer fra en noe mer tradisjonell farsrolle inn, blant annet fasthet, bestemthet og en kobling til oppdragelse. Det er noe av det samme Kimmel kaller ”the Genteel Patriarch” (i Nordberg 2005:90).

Bekkengen finner en motsetning mellom en barneorientering og en familieorientering når hun omtaler menns innsats i hjemmet. Noe forenklet ser hun at menn velger en involvering mot *barna*, og at dette samtidig styrker en maskulin, men samtidig likestilt, sjølførståelse. Hun ser ikke at mennene involverer seg i *familien* i samme grad. Verken huset eller parrelasjonen er noe som mennene ønsker å ta ansvar for. Dette forklarer hun med at slike involveringer ikke er like enkle å koble til en maskulin identitet som det å delta i barneomsorgen (Bekkengen 2002:116). I mitt materiale finner jeg både støtte for og brudd med en slik forståelse. Flere informanter kobler farskap til mansrollen og til det maskuline, men ikke nødvendigvis til husarbeidet, ansvar for alle familiens medlemmer og for parrelasjonen. Men, både hos Roger og Fredrik, finnes det en iboende vilje og en identitetsforståelse som knytter dette familieansvaret til egen aktivitet og egne holdninger. De ser ingen grunner til at kvinnen skal ha større ansvar for familie, hjem og parrelasjon. Og de ser heller ingen grunner til at dette ansvaret i større grad skal kobles til det kvinnelige enn til det mannlige. Fredrik trekker også inn individualisme i en slik likestillingsforståelse. Han ser at det blir mer interessant å se på paret som bestående av to individ, framfor kvinne og mann eller mor og far. Han er således en talsmann for en individualistisk og likhetsbasert forståelse. Fredrik har tro på individets muligheter for valg, og han ønsker først og fremst å se mennesker som individ, framfor som kvinne eller mann.

At koblinger mellom huslige roller og maskulinitetsforståelse er vanskelige å få øye på, kan også forstås som at tradisjonene for det å delta i arbeidet med familieoppgaver ikke er endret i en slik grad at menn av i dag kan, eller velger, å se egen involvering på hjemmeområdet som ledd i egen maskulin identitetsforståelse. Oppgavene har fortsatt for mange feminine symboler knyttet til seg. Hvis så er tilfellet, er det ikke disse mennenes manglende involvering på familieområdet som er problemet. Det handler heller om et manglende språk, og om samfunnets uferdige nyskriving av hvordan symbolene som knytter involvering i hjemmet til mannlige handlinger og verdier, skal forstås. En tolkning er at normer og symboler fra hjemmearenaen primært knyttes til kvinnelighet, og at de således er lettest overførbare til kvinnelig

identitetsforståelse. Jeg mener altså å se at det for informantene blir vanskelig koble denne involveringen til egen maskulin identitet.

Samtidig blir det oppfattet som svært lite maskulint, til og med umandig, å ikke mestre oppgava som far. Dette kan kanskje tolkes som at normene er i endring.

5.5. Maskulinitet og omsorg

Som nevnt i kapittel 4.6 ser Roger paralleller mellom omsorgutøvelse i hjemmet og tilstedeværelse overfor kolleger. For Roger blir denne væremåten overfor kolleger en del av en helhetlig identitetsforståelse. Hans omsorgsoppgaver stopper således ikke ved tilstedeværelsen for barna. Roger har også hatt et totalansvar i hjemmet i over 1 år, da kona var langvarig syk og sengeliggende. Dette presenteres ikke som et offer, men som en del av hans omsorgsansvar. Hans vilje til involvering baserer seg på en likhetsforståelse mellom kjønnene, og han knytter i liten grad slike handlinger til oppbygging av egen maskulinitet. Slik jeg forstår Roger, er denne omsorgsinvolveringa i mye større grad en del av den sosiale sjølførståelsen hans. Samtidig ser Roger at han har endret omsorgsrollen og forsterket egne familieverdier etter at han ble far, ”uten at jeg synes det truer mannligheten min”, som han sier.

Nils har også en sterk omsorgsinvolvering innad i egen familie. Han legger vekt på tid og tilstedeværelse og på å ta ansvar overfor barna så vel som parrelasjonen. Dette kommer blant annet fram gjennom hans store involvering på området mat. Han trives godt med det, og det blir en viktig del av hans identitet. Samtidig er det en kobling mellom mannen Nils og hans omsorgsutøvelse når han snakker om endringen av mannsrollen etter at han ble far. Han snakker om utvikling av egen emosjonalitet, noe som innebærer at han nå kan begynne å gråte, og at han er flinkere til å vise følelser overfor egne barn. Han refererer også til at noen ”rett og slett er blitt avhengig av meg. Det er en deilig følelse. Jeg kan bidra, jeg kan være tilgjengelig”. Jeg mener at Nils her setter ord på det å være en omsorgsutøvende far. Han får være tilstede, han kan bruke tid med barna, og han er trygg på sin egen rolle. Og han ønsker å være en moderne mann.

5.6. Maskulinitet, parforhold og intimitet

Intimitet og nærhet har en sentral plass i de likestilte parenes hverdag. En slik kjærlighetsforståelse blir beskrevet som viktig, og som en del av det som holder parene sammen. Det ”moderne” kjærlighetsforholdet presenteres som en motpol til arbeidsdelingsforholdet der mor er (var) hjemme og tar ansvar for reproduksjon med hus og barn, mens far er ute og tar ansvar for produksjon (Solheim 2004:31). Men kjærlighet, intimitet og likeverdighet blir også presentert som essensielt for å holde parforholdet sammen i en tid med sterk

individualisering. Intimiteten i parforholdet blir *limet* i en tid der sjølrealisering kan forstås som brudd med normene om å prioritere familien og parforholdet. Jeg ønsker å se nærmere på hvilken former for intimitet og nærhet informantene presenterer, og hvilke sider ved egen maskulinitet de bringer inn i parforholdet. Det gjelder både i utviklingen av parforholdet, og det gjelder erotikken og seksualitetens plass.

På dette feltet finner jeg variasjoner i informantenes tilbakemeldinger. Noen framhever en nærhet, en vennerelasjon og en intimitet i parforholdet som rommer elementer fra Giddens teorier om "det rene forhold" (1992:63). Nils har en forståelse av at den mannen han er, gir han tilgang til "forståelse, nærhet og frihet, rett og slett. En frihet til å være." Nils' uttalelser tolker jeg som del av en ny maskulin identitet som også inkluderer ønsker om å drive en parrelasjon. Slike tilbakemeldinger bryter med Bekkengens konklusjoner. Hun hevder at menn ikke ønsker en familieorientering, ei heller å ta ansvar for utviklingen av parforholdet.

Jeg stilte informantene spørsmål om *for stor grad* av likestilling ville kunne ta bort lidenskapen. Ingen av dem hadde slike opplevelser. Noen så at det muligens kunne gjøre det "for andre", men at det ikke var tilfellet "for dem". Hos Roger er likestillingsforståelsen som han og hans kone har med seg i hverdagen, en arena for "glede, felles forståelse og likebelastning". I denne situasjonen fører likestilling verken til manglende lidenskap eller manglende lyst. Likestillingen blir således ikke et hinder, men et grunnlag for intimiteten. Kjærligheten og erotikken får påfyll i Rogers liv ved at partene utfyller hverandre, avlaster hverandre, ser hverandre og er trygge på hverandre. Og alt dette skjer, slik jeg forstår Roger, mellom en kvinne som er trygg på sin kvinnelighet og en mann som er trygg på sin mannlighet.

Når intimitet og nærhet går over til seksualitet og lidenskap, mener flere av informantene at kjønnsrollene i større grad utspiller seg etter tradisjonelle mønster og handlingsstrategier. Her blir informantenes fortellinger forskjellige. Noen begrunner dette med "natur", andre presenterer det som en avtalt strategi de trives med. Andre igjen ser slike handlingsmønstre som en følge av at lysten, eller viljen til å ta initiativ, ikke er likt fordelt eller likt forvaltet. Under følger noen intervjusekvenser som viser et mangfold, men også trekk der en forskjellighetsforståelse mellom mann og kvinne er tydelig. Fredrik får spørsmål om det er en annen form for maskulinitet han har med inn i seksualiteten, enn den han har med seg på andre områder?

Fredrik: Nei, e synes ikke det. Ehm, e prøver å ta med de samme verdiene inn dit, og opp i senga, eller hvor det nå er hen. Så er det slik at e har de samme prinsippene der. Men det er klart det er nå... det er nå noe natur som våkner når en begynner med den type aktiviteter. Men det er det nå hos begge kjønn. Og e trur at det er viktig at en ikke lever opp til stereotypier der at kvinnfolket er passiv og karen er aktiv... Så at en på en måte slipper til og gir rom for hverandre i seksualiteten, at en ikke lever opp til en

stereotypi vi ikke vil ha der. E trur det er viktig for at begge skal føle at man har et godt sexliv.

Når jeg utdyper spørsmålet om seksualiteten med et spørsmål om hvem som tar initiativ innenfor dette området, svarer Gunnar:

G: Ja, ja, der er det uten tvil. [...] Der er æ mer maskulin. Der er æ mer enn ... Ja æ trur æ er, ja æ trur æ er mer tradisjonell, æ trur de fleste mannfolk er mer pågående enn damene. Æ er i hvert fall mer pågående enn kona mi. [...] Ja, det er ikke noe sånn, nei det blir på en måte en annen greie for meg. Æ føler i hvert fall det. Det blir liksom litt rart, sånn der annenhver gang, det funker ikke på det området der[...]

S: Så der du på noen områder kan være likestilt, som annenhver dag å lage middag...

G: Så blir det noe anna. Hvis en forventer at en annenhver dag skal ta initiativ. [...] Ja, nei det synes æ blir... nei det funker ikke. En slags type arbeidsfordeling i sexlivet? Nei, det her handler om noe anna.

Harald er om mulig enda tydeligere på at rollene i seksuallivet er ulikt fordelt. Når han blir spurt om dette, med henvisning til at det maskuline gjerne er framheva som dominant, svarer han:

H: Det trur æ en kan si, at det er nok riktig i forholdet våres også. At min mandighet spiller stor rolle der. Og det er også noe vi har diskutert, som alt anna vi diskuterer innenfor husets fire vegger, og vi liker... den rollefordelinga der.

S: Så når du sier at dere er ganske tydelig på at, kone er kone og du er mann, og at dere liker hverandre som tydelige kjønn...

H: Så gjenspeiler det seg også i bingen ja.

Ved å se disse uttalelsene i sammenheng, tolker jeg opprettholdelsen av kjønnsforskjellene i seksualiteten, og i forspillene til parenes seksualliv, som en ønsket del av lidenskapen og seksuallivets dikotomi. Harald formidler dette som noe som er diskutert fram og ønskelig. For Gunnar og Fredriks vedkommende er dette ledd i et normsystem som legger føringer for hvem som naturlig tar initiativet, men også en forklaring basert på at den ene parten ”oftere har lyst”. Seksualiteten inngår således i mennenes likestillingsforståelse på en annen måte enn andre aktiviteter. Forskjellsforståelsen blir dominerende, det er to ulike individ, mannen og kvinnen, som skal tilfredsstilles og leve ut sine lyster. Hos et flertall av informantene blir dette presentert som et område der de tradisjonelle maskuline handlingsstrategiene kommer tydelig(ere) fram, og der mannens initiativ dominerer, og til dels styrer, kvinnens deltakelse. I hvor stor grad forvaltninga av initiativet til sex, og seksuallivet mer generelt er bærer av tradisjonelle normer og symboler fra hvordan menn og kvinner skal handle, gir ikke mitt materiale grunnlag for å vurdere. Men flere av informantene er tydelige på at seksualiteten også er likeverdige. Her er det to individ som begge har lyster og ønsker. Og det er ingen som gir uttrykk for at seksualiteten ikke skal være likestilt, i betydningen like tilfredsstillende og like verdig for begge parter.

Når praktiseringa av seksuallivet har med seg andre normer enn det likestillinga i hverdagen ellers er tufta på, og når kjønnsdikotomien her opprettholdes, mener jeg det kan ha flere årsaker. Dels er det en praktisering av kjønnes forskjellighet, et sted der likestillingen ikke ”hører hjemme”, eller der mennene føler at ”for stor grad av likestilling” vil svekke lidenskapen eller erotikken. Videre forstår jeg informantene som at et mer tradisjonelt kjønnsrollemønster på dette feltet videreføres, og at parene forstår dette som en del av en ”tiltrekning” de som par er avhengig av. Ingen av mennene gir derimot uttrykk for at en slik strukturering av lidenskapen og seksualiteten på noen måte ødelegger for likestillingen i parforholdet.

Seksualiteten blir i liten grad omtalt i forbindelse med maskulinitet. Harald har riktignok en kommentar som følges opp med latter, når han på spørsmål om når han føler seg mandig eller maskulin svarer: ”Hver fredag med kjæringa! ... Og det er vel naturlig”. Ut over dette knyttes ikke maskulinitet til seksualitet. Det blir derimot trukket fram som en del av mannligheten å være far og å gi omsorg. Dette blir, slik jeg tolker det, og med forbehold om at intervjusituasjonene la opp til denne type svar, et bilde på at intimiteten og nærheten inngår i flere av mennenes forståelse av egen mannlighet. Dette mener jeg er den samme nærheten og intimiteten som Giddens omtaler som en forutsetning for en ny parforholdskonstellasjon (1994:102,181).

Ved en sammenstilling av informantenes tilbakemeldinger kan det altså synes som om intimiteten og likestillingen rommer større grad av likhetsforståelse enn seksualiteten, der en forskjellsforståelse dominerer.

5.7. Likhet versus forskjellighet, mandig versus umandig

They bring you up to do like your daddy done
(*The River*, Bruce Springsteen 1980)

Dikotomien likhet – forskjellighet står sentralt i denne oppgava. Både maskulinitet og likestilling drøftes ved å se kjønn i et likhets- eller forskjellighetsperspektiv. Jeg mener også det er fruktbart å bruke denne dikotomien i ei drøfting av hvordan de likestilte mennene forstår seg sjøl i forhold til andre menn. I denne drøftinga vil jeg også trekke inn en diskusjon om den mandige eller umandige mannen. Flere menn etablerer sin egen maskuline rolle i forhold til, eller i motsetning til, andre menn.

Den moderne likestilte mannen, som informantene mine representerer, presenterer seg som en direkte motpol til den tradisjonelle og delvis fraværende faren. Hos informantene er denne farsfiguren en samstemt erfaring. Alle har hatt fedre som i liten grad har deltatt i omsorg eller i familien, verken ved tilstedeværelse eller tidsbruk. Informantene uttrykker eksplisitt at de ønsker å opptre forskjellig fra mannsrollene, farsrollene og fedrene de vokste opp med. Denne avstandstakingen uttrykkes slik av henholdsvis Nils, Roger og Gunnar:

Nils: Eksempelvis faren min, var jo helt fraværende, sant. Helt i det bl... ja helt, ja han, han skulle ikke ta i oss, ikke kose med oss. Han skulle være *den derre personen* som var ut og tjent penger, og så skulle komme inn og legge de materielle forholdene til rette for oss da. Og sånn sett så trur æ vi har, vi mennene nå da [...] gjør mye mer enn hva fedrene våres gjorde. Dem kan faktisk ha ungan på fanget, de kan kose med dem, dem kan leike med dem. Dem kan gjøre... dem kan møte opp på foreldremøter, og så videre.

Roger: Ja, når det gjelder omsorg og forsørgerrollen for barn så deltar æ veldig, veldig aktivt. Det er ikke noe som er pålagt meg, men det er noe som æ ønsker sjøl. Æ hadde en far som var veldig, veldig opptatt, som nå sier det at, for når vi spør om hvordan var vi som små, så svarer han bare: ”Det husker æ faktisk ikke, for æ deltok nok ikke i de aktivitetan der”.

Gunnar: Mora mi gifta seg i 66, tok navnet til faren min, men valgte på 70-tallet å ta tilbake pikenavnet sitt, uten at det lå noe, uten noen konflikt eller ingen ting, men bare tok det navnet for å få det fram igjen. Og var liksom bevisst på det. For ho har vært bevisst på å gi oss unga ansvar i huset da, og det skjønner æ jo veldig godt nå som æ begynner å bli voksen sjøl. Hvor utrolig slitsom det er å skulle drifte et helt hus, alene med tre unger. For det er ikke til å stikke under en stol, at den generasjon der, det var på langt nær det samme. Faren min deltok aldri så mye som det æ gjør. Aldri i livet.

Motsetningen mellom den fraværende farsrollen som informantene opplevde i egen oppvekst, og et samfunn som frontet likestilling og kvinners deltakelse i yrkeslivet ser ut til å være av betydning for informantenes valg. At dette skjedde i en tid da Norge og Norden var styrt av profilerte kvinner.³⁸ Her blir egne holdninger til og handlinger for å gå inn i rollen som den nye og nærværende far en direkte motpol til den tradisjonelt fraværende farsrolla. Normbruddet blir således et resultat av manglende endring i forrige generasjon.

Etableringen av egen identitet basert på motpoler er en mye brukt strategi (Mosse 1996). Dette omtales også eksplisitt av informantene, blant annet der foreldregenerasjonen utgjør motpolen. Informantene, som må kunne plasseres innenfor den store kategorien ”middelklassens menn”, ser også menn fra innvandrer-, bygde-, arbeiderklasse- og drabantbymiljø som mindre likestilte enn dem sjøl. Forståelsen av en likestilt mannsrolle bygges altså opp gjennom bevisst å etablere motpoler til andre maskuline roller. Disse er dels basert på stereotyper.

Den rolla som kanskje presenteres som mest umandig er ”likestillingsmannen” fra 70-tallet. Gunnar omtaler denne som ”pusete” og ”med fotformsko”. Det er den samme rolla som blir beskrevet i nedverdiggende ordelag når begrepet ”velourpappa” dukker opp (Klinth og Johansson 2010:70). Når den tidlige likestillingsmannen fungerer som motpol, kobles dette til manglende synliggjøring av maskulinitet. På samme vis som feminismens frontløperer ikke alltid følte støtte blant egne søstre, kan det altså se ut til at den mannlige

³⁸ Gro Harlem Brundtland ble Norges første kvinnelige statsminister i februar 1981, og var statsminister i tre perioder fram til oktober 1996. Vigdis Finbogadóttir var Islands president fra 1980 – 1996.

motparten heller ikke hadde en rolle som var verdsatt av brødre. I stedet ble disse mennene representanter for det umandige og sett på som ”mannlige feminister”.³⁹ Jeg velger å tolke denne nedvurderingen av 70-tallets likestillingsmenn som en avstandstaking til den mannsrollen de representerte, men ikke nødvendigvis en motsetning til disse mennenes likestillingsholdninger og -handlinger. Det umandige mener jeg dels kan kobles til de symbolene denne mannen blir assosiert med: Fotformsko, forkle, barnevogn og palestinaskjerf. Alt dette passer inn i Mosses definisjon av det umandige. Palestinaskjerfet kan ses som et symbol på militærnekteren, og fotformskoene kan knyttes til den noe makelige mannen. Forkleet kan, sammen med barnevogna, kobles til kvinnelighet og den tradisjonelle husmorrolla. Når det gjelder barnevogner, skriver også Karl Ove Knausgård seg inn i diskusjonen:

I den klassen og kulturen vi tilhørte, betydde det at vi begge tok den samme rollen som tidligere ble kalt kvinnerollen. Den var jeg bundet til som Odyssevs til masten: Ville jeg komme meg fri, kunne jeg det, men ikke uten å miste alt jeg hadde der. Slik hadde det seg at jeg gikk moderne og feminisert rundt i Stockholms gater med en rasende attenhundretallsmann i mitt indre. Måten jeg ble sett på forandret seg ved et trylleslag i det øyeblikk jeg la hendene på håndtaket på barnevognen (2010:88).

Mosse (1996:66 ff) hevder at utviklingen av mannligheten styres gjennom frykten for det umannlige.⁴⁰ Dette perspektivet har imidlertid liten påvirkning på informantenes forståelse av maskulinitet og egen sjølførståelse, heller ikke når de omtaler de tidlige likestillingsforkjemperne fra 70-tallet.

Hos flere informanter er motpolen til andre mannsroller vel så tydelige som forskjellighetene i forholdet til egen partner. Roger er en av representantene for et slikt syn. Han mener at menn og damer har akkurat de samme forutsetningene for å utføre jobber, ”det er bare snakk om at forholdene må ligge til rette for begge parter”. Han ønsker heller ikke at barna skal ha kjønnsespesifikke leker. At barna likevel velger leker med tydelig kjønne symbol, blir registrert og anerkjent. Med erfaring fra Forsvaret ser Roger også at store deler av denne organisasjonen har en likhetsideologi, men at forholdene ikke i like stor grad legges til rette for begge kjønn. Roger knytter ikke Forsvaret til mannlighet. For han er forskjellstankegangen først aktuell i parforholdet. Han ser at maskuliniteten, sin egen iberegnet, styrker parforholdet.

Nils er også blant informantene som ser likhet framfor forskjellighet. Han ser ingen argumenter for en forskjellighet, heller ikke for en kjønnsarbeidsdeling. Han ser altså ingen grunner for at den ene parten skal ha andre oppgaver eller være en bedre omsorgsperson enn den andre, eller for at det i arbeidslivet skal være slik at menn eller kvinner har fortrinn. Hos Nils

³⁹ I artikkelen *Män gör jämställdhet – eller kan en man vara feminist*, skriver Klinth (2003) om mannlige frontløperne for en likestillingsordning. Maria Nordberg skriver også om hvordan de tidlige likestillingsmennene knyttes til noe umandig. Denne mannen homoseksualiseres, og ”mjukismann” og ”velournisse” er begrep som brukes. (2003:81).

⁴⁰ Mosse (1996) snakker både om ”mannlig”, ”mandig” og ”maskulinitet”. Jeg bruker også alle tre begrepene.

medfører dette at han i større grad ønsker å skille mellom individ enn mellom kjønn. En slik manglende motsetning mellom kjønnene passer sammen med Nils' tanker om egen identitet. Men også hos Nils er beskrivelsene av egen maskulinitet tradisjonelle: Han presenterer seg som familiens vokter, den som på trening presser kroppens fysiske grenser, og som fotball- og friluftinteressert. Jeg mener å se at alle Nils' bilder av egen maskulinitet passer sammen med Mosses beskrivelse av det mandige (1996:40 ff), overført til en moderne maskulinitet.

Harald er i større grad representant for en forskjellighetstankegang. Han ser grunner for en kjønnsarbeidsdeling, og ønsker ikke å problematisere forskjelligheten mellom kjønnene. Han sier det slik:

Det er ikke noen forskjell på hva æ gjør heim, eller hva min frue gjør hjemme, sett bort i fra at vi har fordelt enkelte ting mer konkret. Som eksempel at æ, som en følge av min fysikk måker all snø, hogger all ved osv. Mens min fru vasker litt mer hjemme enn hva æ gjør.

Senere i intervjuet utdyper Harald at arbeidet hos dem er fordelt etter et nokså tradisjonelt mønster, men at han lager all mat. Han blir således en forsvarer for likhet i resultat. Han har lik utdanning og lik lønn som sin kone. Men han er tydelig på at hun er dame, og han er mann, og at han ønsker å gi rom for de forskjellene dette fører med seg. Harald tror på en forskjellighet mellom kjønnene, og han blir eksempelvis indignert over barnehager med en pedagogikk som ikke skiller mellom gutter og jenter. For Harald vil det, slik jeg tolker han, være vanskelig å forstå seg sjøl uten å distansere seg fra det kvinnelige. Dette kan knyttes til at aktiviteter og interesser som han bygger sin identitet på, tydelig er forbundet med tradisjonelle mannlige symboler og normer.

5.8. Helhet i likestillinga – trygghet i maskuliniteten

I kapittel 4 drøftet jeg likestilling gjennom en likt fordelt rolle som ankerfeste. Jeg viste til at det innad i informantenes familier er stor grad av likestilling på et overordna og helhetlig nivå. I dette delkapitlet ønsker jeg å drøfte hvor vidt det er slik at mennene, innenfor den samme helhetsforståelsen av likestilling, etablerer en ny maskulinitet.

Mosse (1996:56 ff) etablerer dikotomien mandighet – umandighet som en teoretisk modell. I hvor stor grad denne stereotypiseringen av det mandige preger informantenes sjølførståelse, kan drøftes. Men det kan virke som om de mennene som ikke "frykter" for egen mandighet, har en noe tryggere maskulin identitet.

Når Roger skal beskrive seg sjøl som mann, ser han ingen motsetning mellom involvering i familien og sin egen maskuline rolle. Også han har en tradisjonell forståelse av mannlighet, slik det blant annet går fram av sitatet som

innleder kapittel 5, men han viser i intervjuutdragene under til en helhetlig forståelse av identitet og mannlighet.

1. S: Ser du store fellestrekk mellom farsrollen og mannsrollen?
R: Ja. Ja, æ gjør jo det. Æ tror i hvert fall, eller æ håper i hvert fall at æ har den samme mannsrollen som æ er mannsfigur. Og at æ framstår som trygg som både mann og far, og at æ er deltakende både som mann og far.
2. R: Det er jo ingen motsetning mellom det å være likestilt og det å fortsatt være mann.
3. S: Du sa noe om at du var med i Forsvaret, knytter du det noe mot mannlighet?
R: Egentlig så gjør æ ikke det [...] vi heldigvis har et [...]-område hvor det er kvinnelige medtroppssjefer, og også under førstegangstjenesten var det masse kvinnelig befall, så æ ser ikke på militæret som ... æ ser ikke på min rolle der som mandig.
4. S: Føler du at mannligheten din er under utvikling, at du som mann endrer deg på noen måte?
R: Ja, etter at æ vart far så fikk æ jo, om ikke nye verdier, så i hvert fall en forsterking av de familieverdiene. Så sånn sett så har det vært en endring og en forsterkning av omsorgsrollen, uten at æ synes at det truer mannligheten min.

Slik jeg tolker Rogers beskrivelse av egen mannlighet, har denne rot i andre områder enn de tradisjonelle. Selv om også Roger viser til snekring og bilsysler som mandige områder, bruker han elementer fra ulike roller i presentasjonen av seg sjøl som mandig: Befalet, omsorgsmannen, likestillingsmannen, offroad-syklisten, faren og kollegaen. Roger synes å ha en trygghet i egen identitet som gjør det mulig å velge hvordan egen maskulin sjølførståelse etableres. Han har stor grad av frihet, noe som gjør det mulig å gå i brudd med etablerte og tradisjonelle normer, der disse ikke passer de valgene han ønsker å ta.

Når Roger gir seg sjøl et så stort handlingsrom for egen maskulin identitet, kan det forstås som at han er bærer en *hegemonisk maskulinitet*.⁴¹ Denne hegemonien omfatter ikke forholdet til partneren, da ville den vært et brudd med hans intensjoner om likestilling og individenes frie valg, men den kan oppfattes som hegemonisk i forhold til andre mannsroller i samtida. Jeg mener at det også er mulig å tolke Rogers mannlighet som nært forbundet med Mosses verdsatte side i dikotomien mandighet – umandighet, uten at det er enkelt å plassere en likestillingsforkjemper på mannlighetssiden hos Mosse. Roger praktiserer en likestillingsideologi som frontes og verdsettes av storsamfunnet. At han ved siden av verdsatte måter å håndtere omsorg og likestilling på, jobber i kunnskapsindustrien, har militær grad og er fysisk og atletisk, helt i tråd med Mosses beskrivelse av det mandige (1996).

Jeg mener at det først er når mannen inkorporerer likestillingsverdiene i egne erfaringer og holdninger at disse kan inngå i den mannlige sjølførståelsen. Når mannen står stabilt innenfor et helhetlig likestillingsfelt, og når han er et ankerfeste i familien, skjer involveringen av nye normer og nye symboler i egen

⁴¹ Brandth og Kvande sier om Connells *hegemoniske maskulinitet* at den "viser til dominante kulturelle idealer, som ikke behøver å være i overensstemmelse med praksisformene til flertallet av menn" (2003:47).

hverdag med basis i en trygghet. Bekkengens doktoravhandling fra 2002 heter *Man får välja*. Jeg tror det er valgene, og friheten til å ta dem, at menn faktisk får velge, som gir rom for nye maskuline identiteter. Dette åpner igjen for opprettelsen av nye og mer etablerte normer for hvordan mannlighet kan utformes og utfoldes. Da vil med tiden også symbolene som gir mening til det maskuline, kunne endres.

5.9. Maskuliniteter - en oppsummering

Informantene mine presenterer en trygghet når det gjelder å definere egen maskulinitet. De står i en samtid som åpner for muligheter og individuelle valg, og de bruker denne friheten. Thomas Ziehe (1993:38) omtaler dette som en kulturell fristilling, og som noen av de muligheter det moderne samfunnet åpner for. Det samme hevder Giddens (1996:46 ff). Han peker på at samtiden åpner nye muligheter løsrevet fra tradisjonelle vilkår for identitetsutforming.

En slik frihet ser jeg også hos mine informanter, eksempelvis der Fredrik snakker om friheten til å ta egne, reelle valg, og der Nils snakker om friheten til ”å leve”. Slik jeg forstår Nils, handler dette nettopp om de mulighetene samtiden gir til å utforme egen hverdag, uavhengig av de normer og symboler som styrer individet i kulturelle, klassemessige eller kjønnede retninger.

På tross av denne friheten og de nye mulighetene for relasjonstenkning og alternative valg, mener jeg likevel at det er ”gamle sanger som synges” når informantene omtaler hva som er mandig og maskulint. Her presenteres tradisjonelle bilder, i tråd med Mosses teorier basert på dikotomien mannlig – umannlig. Jeg mener å se at Mosses teorier, satt inn i en moderne vestlig kontekst, er rådende. Informantene formidler i liten grad nye maskuline symboler. Jeg tolker dette som at normene endres senere enn den hverdagen de lever i, og at de rådende normene på området i for liten grad har tatt opp i seg det mennene omtaler som verdsatt. Slik blir det som uttrykkes som verdsette sider ved en mann av i dag, som f.eks. omsorg, likestilte holdninger og respekt for enkeltindivid, områder som ennå ikke er overførbare til det som forbindes med maskulinitet. Dette fører til en motsetning mellom hva som verdsettes hos menn og hva som forbindes med maskulinitet.

Claes Ekenstam (2007) bruker begrepet *klämda män*, om menn som befinner seg mellom tradisjonelle mansroller og de nye normene og strukturene i likestillingssamfunnet. Informantene mine viser i liten grad til en krevende rolleforståelse mellom tradisjonelle holdninger på den ene siden, og en ny likestilt mansrolle på den andre siden. Det interessante er imidlertid den manglende integreringen av en likestilt hverdag og egne maskulinitetsforståelser.

Informantene involverer på mange vis sine egne verdier i det som verdsettes hos menn generelt, og de ser sin egen hverdag som en del av det de legger i en verdsatt mansrolle. Men de klarer altså ikke å viderebringe dette i

forståelsen av maskulinitet. I tråd med Mosses teorier blir i stedet mottypen, the countertype (1996:56 ff), med på å bekrefte egen verdsatt rolle.

Når det maskuline hos de likestilte mennene skal oppsummeres, er det nokså gjennomgående at de i mange sammenhenger ønsker å se bort fra kjønn. Dette er likevel ikke entydig, og noen av informantene legger også en forskjellighetstankegang til grunn for forståelsen av forholdet mellom kjønnene. Likhetstankegangen er likevel dominerende. Denne kobles hos flere sammen med en individualistisk forståelse, der de ønsker å se individet før de ser kjønn.

6. Likestilling og maskuliniteter blant likestilte – noen konklusjoner.

Jeg har i det foregående vært opptatt av likhet og forskjellighet mellom kvinner og menn, og mellom menn. Jeg har forsøkt å studere hvordan normer, symboler og menns sjølførståelse styrer forholdet til likestilling, mannlighet og maskulinitet.

6.1. Hvordan likestilling etableres i privatsfæren

Likestillingens plass og likestilte menns forståelse av likestilling i hjemmet har vært sentralt i arbeidet. Et gjennomgående trekk er informantenes barneorientering. Denne barneorienteringa ser jeg i liten grad som opposisjon til en familieorientering eller likestillingsorientering. Det er tid, tilstedeværelse, deltakelse og omsorg som omtales. Opposisjonen til egen far er vesentlig. Den motsetningen som Bekkengen sporer mellom barneorientering og involvering i familien, er lite framtreddende.

I flertallet av informantenes hjem er kjønnsarbeidsdelingen opphevet. Hvem som tar klesvask og hvem som lager mat, blir fordelt etter interesse, ferdigheter og familiens behov. Et interessant trekk er likevel hvordan kjønnsarbeidsdelinga fortsatt er gjeldende for tradisjonelt mannlige oppgaver. Enkelte av informantene hevder at de sjøl vil ha disse oppgavene, fordi det er noe de trives med. Andre problematiserer disse oppgavene, og utfører dem fordi partneren ikke ønsker å utføre dem. En ny holdning til hvem som gjør hva, bekreftes også gjennom hvem som bestemmer hvordan oppgavene skal løses. Roger svarer slik på spørsmålet om husarbeidet på noen områder skaper konflikt eller diskusjon:

Det hender av og til at æ gjerne vil støvsuge golvet og sånt, og hvor æ får høre at det ikke passer og sånn. Det blir jo litt bråk av det, forstår jeg.

Svaret fra Roger bidrar ikke bare til å bekrefte en oppheving av kjønnsarbeidsdelinga i hans familie, den sier også noe om hvem som mener noe om nivået for renholdet. At svaret også sier noe om at konfliktnivået synes å være relativt lavt, velger jeg ikke å følge opp her.

Det moderne parforholdet, ”det rene forhold”, blir av Giddens omtalt som en endring i retning en ny parforholdsforståelse. Mine informanter er på linje med Giddens når de snakker om en nærhet og intimitet, og om en forståelse for den andre. Dette tolker jeg både som et resultat av og en forutsetning for kvalitetene i forholdet deres, noe som fyller Giddens’ begrep med innhold.

Likestillingsholdningene og viljen til å se sin motpart som likeverdige, blir, slik jeg tolker det, en forutsetning for intimiteten. Og nærheten og friheten som følger med denne, blir en forutsetning for likestillingen.

6.2. Likhhet versus forskjellighet

En av utfordringene i oppgava har vært å balansere en dikotomisering mellom kvinner og menn, da likhet er et av de sentrale og strukturelle målene på området likestilling. Ingen sier at menn og kvinner skal være like, men det omtales av flere at det er større grunner til å se likhet enn forskjellighet. Samtidig vil en framheving og drøfting av maskuliniteter kreve en polarisering, med en distansering fra andre menn (blant annet homoseksuelle) og fra det feminine/ kvinnelige (Whitehead og Barrett 2001:23).

Ved siden av polariseringen som finnes i dikotomiene mellom kjønn, og mellom likhet og forskjellighet, har informantene en gjennomgående bevissthet rundt individualisme og etableringen av en sjølførståelse. Hos Nils er for eksempel forskjellene i individuelle ferdigheter og personlighet med å bestemme fordelingen av oppgavene mellom han og kona. Han ønsker å se forskjellene mellom individ framfor forskjellene mellom kjønn. En slik fordeling kan likevel medføre et tradisjonelt mønster, der de verdsatte rollene tilfaller far. Det er eksempelvis slik at Nils representerer familien ute i storsamfunnet, mens Laila gjennom sin innsats skaper et familiesamhold innenfor husets fire vegger. Nils ser likevel ikke den ene rollen som mer verdsatt enn den andre.

Gjennom den overordnede rollen symboler og normer har spilt i analysen, kommer også motsetninger til uttrykk. Symboler er ofte polarisert, og symbolene som støtter forskjellighet er ofte flere og tydeligere enn de som støtter likhet. For eksempel er gjerne tradisjonelle forestillinger knyttet til hvem som gjør hva i huset: Det er fortsatt sjelden en ser kvinner skifte dekk på biler, og det er like sjelden at menn styrer skuta ved barnebursdager. De symbolene som er nedfelt i slike aktiviteter, er sterkt kjønnsstereotypiserende. Normene som følger den tradisjonelle kjønnsarbeidsdelinga, er også baserte på en polarisering. Jeg mener å ha påvist at informantenes normer i større grad fører mot likestilling. Dette kan tolkes som at endringer er på vei.

Det kan være motsetningsfylt å skrive om kjønn og maskulinitet sammen med likestilling. Dette går også fram av informantenes fortellinger, der de ser individuelle og personlige egenskaper som mer relevante måter å beskrive forskjeller på. Samtidig er det slik at samfunnet, på tross av fokusering på likestilling, er svært opptatt av symbolene som knyttes til to kjønn. Denne høsten har kjønn blant annet vært diskutert i forbindelse med den nylig framlagte likestillingsmeldinga (NOU 2011:18) og voldtektsbølgen i Oslo.

Utgangspunktet for denne oppgava er menn i en familiesituasjon. En slik vinkling mener jeg har vært med på å styrke og tydeliggjøre forholdet mellom likhet og forskjellighetsforståelsen. Likhhet må for mennene balanseres da relasjonene til partneren skal være basert på motpoler og på tiltrekning, samtidig som de lever i en likestilt hverdag.

I materialet er det flere trekk som presenterer likhet, enn som viser til en forskjellighetsforståelse. Hos informantene kommer den overordnede normen om likestilling sterkt fram i fortellingene deres, også i måten de omtaler

likestillingen på. At denne er så tydelig, kan også ha sammenheng med temaet for intervjuet, og en må ta forbehold om at mennenes svar kan være noe styrt av dette.

Gunnar og Harald er de informantene som presenterer en hverdag der forskjellighet er mer synlig enn likhet. De er mer opptatt av tidslikhet enn av en kjønnsarbeidsdeling. Gunnars uttalelser om at tradisjonelt kvinnearbeid er ”drit kjedelig” og Haralds fordeling av oppgavene i hjemmet etter ”fysiske forutsetninger” og interesser, styrker en forskjellighetsforståelse. De er også, som de andre informantene, opptatt av at likestillingen er relasjonell. Det er i forholdet til egen partner de lettest finner og tydeligst ser at de bidrar til likestilling. Gunnar og Haralds fortellinger fremmer i liten grad en *organisatorisk likestilling*. Samtidig er alle informantene veldig klar over at de lever i en samtid der strukturelle endringer, som fedrekvoten, påvirker egen praksis. Således er denne formen for likestilling initiert, og forventet, av staten. Mennene som ikke lever opp til de (nye) strukturene og normene som staten og storsamfunnet presenterer, har gjerne lavere verdsatte roller i samfunnet.

6.3. Ankerfeste

Tidslikhet og oppheving av kjønnsarbeidsdelingen er presentert som sentrale momenter i forståelsen av likestilling, og av hvordan man ser på menn og kvinners innsats i hjemmet og for familien. I denne oppgava har jeg presentert begrepet *ankerfeste*, eller *familiens ankerfeste*, og brukt det om de oppgavene som handler om å få et hus og en familie til å fungere.

Når alle informantene kommer fram til at de i familien er like viktige og sentrale ankerfester som sine partnere, er det, slik jeg tolker det, et tegn på at arbeidet i hjemmet oppfattes og praktiseres som likestilt. Enda viktigere er det at det er innenfor en slik forståelse de ønsker å leve. De ønsker å handle i tråd med likestillingsnormen og i samsvar med egne holdninger.

Hva informantene legger av oppgaver og tilstedeværelse inn i forståelser av likestilling, varierer. Noen bruker tidslikheten som indikator og mener at lik tidsbruk fyller ankerfesterolla. Andre ser at tilstedeværelsen med barna, ansvar i huset og en oppheving av kjønnsarbeidsdelingen er det som fører til likestilling. Og for enkelte er oppgaver og omsorgsutøvelse knyttet til mattilberedning sentralt. Informantene legger forskjellig innhold i likestillingsforståelsen, noe som igjen gir forskjellige definisjoner av likestilling. Med egen definisjonsmakt, som jeg mener å se at mennene gir seg sjøl, blir måloppnåelsen enkel. De bestemmer sjøl hva likestilling er og hvordan likestilling skal forstås. Samtidig er viljen til og gjennomføringa av likestilling i familiene reell. Mennene legger lista høyt for egen deltakelse i familiene, gjennom omsorgsutøvelse og involvering i barnas hverdag. Dette mener jeg følger normene for familier i middelklassen, med en vellykket yrkeskarriere, spennende fritid og aktive barn.

Samtidig blir egen oppvekst for flere et bilde på hva de *ikke* skal videreføre til egne barn.

Den tydeligste ankefesteforståelsen finner jeg ved å sammenstille informantenes fortellinger. Det er i det jeg velger å kalle likestillingens interseksjonalitet, eller ”likestillingens veikryss”, at informantene finner sitt ankerfeste og sin reelle likestilling. Slik jeg tolker informantenes fortellinger, er det i møtet mellom den enkeltes involveringer på ulike felt at likestillingsforståelsen og likestillingspraksisen formes. Det er der mennene er tilstede for familien, og der deres involvering kombineres med egne holdninger, at likestillingen skapes. Med mine egne begrep kan dette formuleres som at man i dette veikrysset former ankerfesterollen. Slik jeg tolker informantene, er det ikke innenfor enkeltområder som omsorg, husvask eller henting i barnehagen at likestillingen skapes, men i *summen* av disse.

6.4. En likestilt maskulinitet

Det kan synes som at de mennene som har erfaringer fra et bredest mulig likestillingsfelt, i størst grad inkluderer innsats for familie, barn, hjem og partner i egen sjølforståelse.

I materialet mitt er det likevel vanskelig å spore koblinger mellom likestillingsaktiviteter og aktiviteter som er med på å skape maskulinitet. Informantenes forståelse av hva som regnes som maskulint, og hva de forbinder med verdsette mannlige handlinger, henger i liten grad sammen. Det er de tradisjonelle rollene og symbolene som trekkes fram når maskulinitet skal beskrives: Håndverkeren og praktikerens, den sterke, den strenge og vaktende, samt idrettsutøveren eller mannen på motorsykkel. Samtidig er det den mannen som gjør ”likestilte” valg, og som gir sin omverden de samme valgene, som verdsettes. Mannen som har omsorgsevne, og som gir av sin tid likeså. Slik jeg tolker dette, er de symbolene som forbindes med det maskuline og det mandige, ikke endret i samme grad som normene og symbolene for likestilling. Derfor blir det vanskelig for informantene å se at omsorg og ”familiekompetanse” er oppgaver som kan forbindes med det maskuline.

Når storsamfunnets mål om å realisere den doble likestillingsmodellen møter normer og symboler som ikke endres i overensstemmelse med målsetningene, oppstår det et motsetningsforhold. Det er ei utfordring for den delen av likestillingsmodellen som omfatter privatsfæren, at de mennene som må kunne regnes som likestillingens frontløpere, i liten grad kobler huslige ferdigheter og familieinvolvering til egen maskulinitet.

Når egenskaper og posisjoner som menn har i likestillingshjemmet, i liten grad forbindes med det maskuline, mener jeg det viser hvordan Connell og Mosses teorier om en hegemonisk og stereotypisk maskulinitet opprettholdes også innenfor en forståelse av den nordiske mannligheten.

”Likestillingsmannens” kompetanse består i liten grad av ferdigheter og

posisjoner som verdsettes hos andre menn. Dette mener jeg skyldes sterke symboler på maskulinitetsområdet, de samme symbolene som Mosse bruker i sin omtale av det maskuline. Connell hevder at den hegemoniske maskuliniteten er universell, men at den kan endres. Jeg mener å se at maskuliniteten er under utvikling, men at symbolene som følger den dominerende og stereotype maskuliniteten altså ikke er endret i samme grad.

6.5. Språkets begrensinger for en moderne maskulinitet

Den manglende koblingen mellom maskulinitet og likestilt involvering mener jeg dels kan knyttes til et manglende utviklet språk på dette feltet. Det språket som omhandler og beskriver menns involvering i familien, er ikke nyansert og uttrykksfullt nok til å beskrive de nye normene som vokser fram. Gulliksen (2010) etterlyser en mer feminisert maskulinitet, eller et språk som i større grad avkjønnes, og som gir rom for et mindre forhåndsbestemt kjønn. Blant mine informanter mener jeg å se manglende positive symbol og begrep for disse når en likestilt mannlighet skal omtales. Normene for en tosidig likestillingsmodell er der, den er verdsatt og den praktiseres. Men de oppgavene som utføres av menn som lever innenfor likestillingsmodellen, er ikke nødvendigvis knyttet til positive symboler. Normene som styrer privatsfæren, er så dyptgripende at språket som omtaler dem, i liten grad har endret seg. Gislason og Holter sier om denne situasjonen: ”Det gamle språket, som öppet gagnade män er utdöende, medan det nya inte har etablerats ordentelig ännu. Resultatet kan bli en situation utan språk” (2007:45).

I privatsfæren er det fremdeles omtaler av de kvinnelige handlingsmåtene og den kvinnelige normen som er dominerende, og språket er ikke endret på en måte som gjør at mannlig involvering kan verdsettes som nettopp det. Således kan språket opprettholde en dikotomisering.

Språket er sentralt i utvikling av begreper og gir rom for å tolke og forstå stadig nye fenomener. Fairclough mener det er gjennom språket vi konstruerer vår sosiale bevissthet, og at språket gjør oss i stand til å tolke den samtiden vi lever i (1992). I mine informanters fortellinger, mener jeg det er et misforhold mellom den likestilte verden de sjøl ser seg som en del av, og beskrivelsene av egne mannlige roller. Det kan skyldes mangel på etablert språk som kan beskrive endringene. Måten menns involvering i hjemmet og på omsorgsarenaen omtales på, oppfattes heller ikke som verdsatt, ei heller som mannlige.

En språklig mangel blir synliggjort hos Nils når han forsøker å beskrive oppgaver som tidligere ble gjort av kvinner, men som han nå har ansvaret for:

N: Æ synes det skal gå begge veier da. Æ skal fortsatt videreføre den her mannerollen og de oppgavene, mens æ skal ta del i de her tidligere feminine, eller ka skal æ kall det da, ka æ skal kall det da? De arbeidsoppgavene...

S: Ja det er kjempespennende hvilket begrep en skal sette på akkurat det.

N: Ja, hva skal en kalle det da... Men det der ... *Come on da*, dette er viktig!

6.6. Avslutningskommentar

Hos alle informantene finner jeg en reell vilje til å overskride rammene som finnes på hjemmeområdet. Grunnstemningen i intervjuene jeg gjennomførte, bar bud om en lystorientering og en investeringsvilje for familien. Informantene finner mening i husarbeidet, og de finner en nærhet og en felles forståelse med partneren som legger grunnlag for utvikling både av fellesskap og enkeltindivid.

Hva likestilling er, og hvordan det defineres i de ulike hjemmene, er det vanskelig å konkludere med ut fra informantenes fortellinger. Men jeg mener det er mulig å tolke deres forståelser som at ”likestilling er det jeg sjøl definerer det som, og jeg er likestilt.” Dette kan faktisk være en funksjonell konklusjon på et så sammensatt felt.

Det er også viktig å avklare at en dikotomisering mellom kjønnene ikke står i veien for likestilling. Blant informantene blir det uttrykt en likhetsforståelse, som i større grad skiller mellom individ enn mellom kjønn. Samtidig uttrykker enkelte en tydelig forskjellsforståelse. Jeg mener et slik dikotomisk syn ikke er et hinder for likestillingsforståelsen.

Kjønnsarbeidsdelinga er fremdeles viktig i diskusjonen om realisering av den tosidige likestillingsmodellen. I denne oppgava mener jeg å ha funnet trekk som taler for at mennene har en forståelse som går ut over timeregistrering og et entydig mål om oppheving av kjønnsarbeidsdelinga. De er opptatt av at de lever i likestilte forhold, og i mindre grad hvordan likestillingen etableres i egen familie. Jeg mener å se at dette støtter en forståelse av at mennene ser seg selv som et ankerfeste i familien, i like stor grad som sin partner.

En av oppgavas utfordringer har vært å sammenstille likestillingsfeltet med ulike maskulinitetsforståelser. Jeg mener et slikt helhetsperspektiv har gjort det mulig å se sammenhenger på områder som ikke nødvendigvis drøftes innenfor samme felt. Slik jeg vurderer det, er likestillingsmotivasjonen og involveringa i en likestilt familiesfære uavhengig av en forskjells- eller likhetsforståelse i forholdet til partneren. Maskuliniteten, derimot, inngår ikke nødvendigvis i de likestilte mennenes sjølførståelse.

Vedlegg 1 – Informasjon om informantene

I brevet som oppfordret aktuelle informanter om å stille, ble flere kriterier etterspurt (se vedlegg 2). Under følger bakgrunnsinformasjon om de 6 informantene som gruppe. Tre av informantene, som representerer ulike typer, er presentert ved miniportretter.

Informantene

Alle informantene er gift. Tre av informantene har to barn. Av disse har en informant barn nummer tre på vei. De tre andre informantene har tre barn hver. Ingen av informantene har barn fra tidligere forhold, men to av informantene er gift med kvinner som har barn fra før. Disse barna er inkludert i tallene over.

Alle mennene bor i by, men det er stor spredning i geografisk og sosiokulturell bakgrunn. Tre av mennene er opprinnelig fra en by, hvorav en fra drabantby. De tre andre har sin oppvekst fra tettsteder og bygder. Informantene har vokst opp i fire ulike fylker.

Tre av informantene har tatt ut mer permisjon enn de tilmålte ”fedreukene”, mens de tre andre til enhver tid har fulgt standardandelen ved uttak av pappapermisjon. Argumentasjonen som ligger til grunn for disse valgene varierer. Noen mener at fedrekvoten er ”det normale”, andre ser at en tredeling av permisjon virker mest riktig. En av informantene tok halvparten av permisjonstida, da kona forventet at permisjonen skulle deles likt.

Mat fikk en stor plass i intervjuene, da flere av informantene har et stort og aktivt engasjement på området. To sier de lager all maten i sine hjem, mens andre igjen sier de lager halvparten eller mer av maten i familien. En av informantene er noe mindre aktiv på kjøkkenet enn sin kone, men han sier at det er han som har ansvaret for at kjøkkenet skal være rent og ryddig.

Når det gjelder fordelingen av andre tradisjonelle ”kvinneoppgaver”, var det få som hadde et ansvar for klær og klesvask. En presenterte dette som, ”æ klarer knapt å kle på meg sjøl”. En annen fiksa ikke å pakke klær for å dra på ferie. To var tydelige på at klær og klesvask var områder som var en del av den tradisjonelle kjønnsarbeidsdelinga.

På fritidsområdet var forskjellene noe større, men flere av mennene hadde fotball som et sentralt interessefelt. De fleste hadde også trening som en sentral og viktig del av hverdagen, hvor sykkel og ski ble nevnt. Det ble også rapportert om deltakelse i foreldreutvalg og brukerråd i skoler og barnehager.

Tre portretter

Tre av informantene finner jeg det naturlig å portrettere. Jeg mener disse mennene sier noe om mangfoldet blant mine informanter, og blant menn som regner seg som likestilte. Portrettene vil også kunne brukes som eksempel på at vi snakker om ulike maskuliniteter.

Roger

Roger er oppvokst i by sammen med mor, far og et søsken. Roger inngår i kategorien ”fireårig høyskole eller mer”. Han har også bakgrunn fra Forsvaret. Han jobber i dag i kunnskapsindustrien. Roger er gift og har to barn som er i barnehagealder.

Oppvekst var preget av tradisjonelle kjønnsrollemønstre og en far som jobbet mye. Hos Roger var det mor som var omsorgsgiveren. Samtidig har også mor vært yrkesaktiv, og Roger og hans søsken fikk tidlige oppgaver i hjemmet.

Roger presenterer likestilling og likeverd som overordnede prinsipper, som han ønsker å leve etter. Han formidler et ønske om at handling og holdning skal henge sammen. Roger er en type som tar ansvar for nye medarbeidere på jobb, og som gjerne blir kontaktet av kolleger hvis de har problemer.

Farsrollen og tilstedeværelsen for barna er viktig. Omsorgsrollen utøves også ved deltakelse og samhandling med barna. Ved siden av denne sterke familiesentreringen har både Roger og hans kone aktive fritidsvaner, og de trener ofte og mye.

Rogers forhold til sin kone er basert på tillitt, respekt og forståelse. Det presenteres et kjæresteforhold som er trygt, kjærlig og utviklende. Forholdet har mål om likebelastning og overskridelse av kjønnsarbeidsdelinga, og det er basert på forståelse av hverandre som to kjærester med tydelige avklarte kjønnsroller. Roger mener også at de trenger hverandres kjønnete identitet for å styrke hverandre og parforholdet.

Harald

Harald er gift, han er far til to og stefar til et barn. Det er både gutter og jenter i barneflokkene. Han er oppvokst i en bygdeby i en familie med tradisjonelt kjønnsrollemønster.

Harald har helsefaglig utdanning og har, siden han var ferdig utdannet, jobbet i det offentlige. Han trives i arbeidet og er tydelig på at han jobber med omsorg. Han trekker med seg kommunikasjons erfaringene fra jobben inn i samlivet, og han ser sammenheng mellom holdninger til likestilling og erfaringer fra jobben.

Ved barn nummer to delte Harald og hans kone permisjonen 50/50. En slik fordeling var ikke et krav fra han, men en forventning fra kona. Ved første barn var permisjonslengden den ”avsatte” tiden.

Kjønnsarbeidsdelingen i hjemmet til Harald er på enkelte områder svært tradisjonelt, på andre områder mer uvanlig. Harald er tydelig på at en tradisjonell kjønnsarbeidsdeling er ønskelig, og at en slik arbeidsfordeling for han er uproblematisk. Eksempelvis blir det begrunnet med fysiske fortrinn. Samtidig framhever han at han lager all mat, da kona ”ikke kan lage mat”.

Hans holdninger til likestilling baserer seg mer på likeverd enn på lik fordeling av oppgaver. Han er tydelig på forskjeller mellom kvinner og menn, og ser dette som grunner for ei kjønnsarbeidsdeling på generell basis, og for fordelinga i eget hjem mer spesifikt.

Harald presenterer seg som en mann som er trygg på sin maskulinitet. Han har tidligere trent jevnlig og vært aktiv jeger. Ved siden av dette er han glad i ”å skru” og kjøre motorsykkel. Mange av disse områdene er nedprioritert, og han bruker i dag vesentlig mer tid på familie enn på denne type aktiviteter. Samtidig sier han at han etter fem måneder med pappapermisjon fikk behov for å ”ta seg en tur med Harley’n og tatovere seg hardt”. Nedprioritering av egne interesser og en ”familisering” av seg sjøl omtales som en ønsket prosess.

Nils

Nils er oppvokst i en drabantby sammen med mor og bror. Foreldrene skilte seg når Nils var liten. Nils har høyere utdanning og jobber i academia. Han er gift, har to barn og venter barn nummer tre.

Nils trekker fram oppveksten i et hjem med ei sterk og tydelig mor som en årsak for egne positive holdninger til likestilling. Samtidig er argumentasjonen også omvendt. Han er opprørt over morens nye samboere og hans foreldres og svigerforeldres manglende likestilte liv. Foreldregenerasjonens holdninger og fedrenes manglende involvering, brukes av Nils som begrunnelse for egne likestilte valg.

Nils’ holdning til arbeid i hjemmet og fordelingen av arbeidsoppgaver opphever delvis kjønnsarbeidsdelinga. Han lager all mat, han involverer seg sterkt i omsorgsoppgaver i familien og han har tydelige familieorienterte og lystorienterte innganger i dette arbeidet. Der oppgavene deles mellom Nils og hans kone, ser Nils at dette delvis skyldes forskjeller ved dem som individ.

Nils er lite tilfreds med mer tradisjonelt mannlige oppgaver. Han ”hater” alt arbeid med bilen. Han beklager også at hans kone ikke ønsker å delta i dette arbeidet, sjøl om det ellers er stor grad av kjønnsarbeidsdeling. Han uttrykker sammenheng mellom matansvar i familien og utøvelse av omsorg.

Det er ved utøvelsen av farsrolla at forskjellighetstankegangen kommer tydeligst fram hos Nils. Han ser at han utøver denne rolla annerledes enn sin kone: Han og eldstemann ser andre filmer, de har en felles fotballinteresse, og han er leken og aktiv. Dette skiller seg fra hvordan hans kone utfører sin foreldrerolle. Han omtaler seg sjøl som en mann med ”Man United-drakt og med teddybjørn i ene hånda og Star Wars-sverd i andre”.

Vedlegg 2 – Forespørsel om å bidra som informant

Forespørsel om å bidra med data til masteroppgave om moderne menns mannlighet, eller likestilte menns forhold til mansrollen

Til

deg som har sagt deg villig til å stille som informant,

eller deg som vurderer å stille

15.08.2010

Under følger litt informasjon til deg som vurderer å bli med, eller som allerede har sagt ja til å bli med som informant i mitt masterprosjekt om likestilte menn.

Jeg skal i løpet av høsten 2010 og våren 2011 skrive en masteroppgave ved Institutt for tverrfaglige kulturstudier på NTNU, med spesialisering i Kjønn- og kulturstudier. Masteroppgava har arbeidstittel Moderne menns mannlighet, og jeg ønsker å finne mannlige informanter i en familiesituasjon, som ser seg sjøl og sin hverdag som en del av en likestilt verden.

Jeg ønsker informanter med mer enn ett barn, informanter som sjøl definerer seg som likestilte, eller som blir definert som likestilte av andre. Det kan være ønskelig at informantene også har tatt ut en større andel av farspermisjon enn det som er "pålagt". Det er en fordel om du lever i parforhold, eller at du inntil nylig har gjort det.

Informasjonsinnhenting vil skje gjennom intervju i løpet av august og september 2010, og vil ta fra en til en og en halv time. Det vil bli benyttet lydopptaker under intervjuene. Alt arbeidet vil bli behandlet i henhold til føringer fra Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD), og alt materielle vil bli slettet etter at masterarbeidet er ferdigstilt. Informasjon fra dere som er informanter, vil således bli anonymisert, slik at det ikke vil bli mulig å koble dere til informasjonen i min oppgave.

Det er frivillig å delta, og du har mulighet til å trekke deg underveis. Da vil alle opplysninger om deg bli slettet. Intervjudata vil bli brukt til analyse i mitt masterprosjekt, og dette vil bli publisert våren 2011. Du vil få tilbud om et eksemplar av oppgaven. Mine veiledere for prosjektet er Merete Lie og Malin Noem Ravn, begge ansatt ved Institutt for tverrfaglige kulturstudier ved NTNU.

Litt mer informasjon om oppgava:

På politikk- og samfunnsområdet blir likestilling omtalt som et av de overordnede målene i det norske samfunnet. Jeg ønsker å se på den delen av likestillingen som retter seg mot familien, og hvordan denne likestillingen innvirker på mannen sjølførståelse. Med andre ord kan dette kanskje formuleres slik: Hvordan endres kjønnsrollemønstrene våre, og våre kjønnsidentiteter som følge av den pågående likestillingsutviklinga i samfunnet? Og for min del: Hvordan påvirker dette mannen?

Kan det være slik at likestillingen i privatsfæren har kommet lenger enn hva som er tilfellet i samfunnet for øvrig? Og hva skyldes eventuelt det? Hvis så er tilfellet, at likestillingen har kommet inn i familien, hva får det å si for mannen at han er blitt en del av en likestilt familie?

Jeg håper du vil og kan stille.

Jeg kan kontaktes på stehau@stud.ntnu.no, eller mobil [...] Jeg takker for at du stiller, og vil kontakte deg for å avtale intervjuetidspunkt.

Med hilsen

Steinar Haugen
Masterstudent
Institutt for tverrfaglige kulturstudier

Vedlegg 3 – Intervjuguide

MODERNE MENNS MANNLIGHET

Likestilte menns forståelse av, og forhold til egen maskulinitet

INNLEDNING:

Bakgrunnsinformasjon:

Alder, sivil status, utdanning, jobb, stillingsstørrelse, oppvekst, bosted, opprinnelig fra, foreldres utdanning/yrkesaktivitet

Antall barn, barnas kjønn, permisjonslengde ved barns nedkomst, eventuelt annen omsorgspermisjon

Partners utdanning, jobb og stillingsstørrelse (nå og mens barna var mindre)

Hva forstår du med likestilling?

Synes du at likestilling forstås forskjellig i ulike deler av samfunnslivet?

Kan du beskrive hva som gjør at du betegner deg sjøl som likestilt mann?

Mener du at dette er kjennetegn du har med deg på alle felt i ditt daglige virke?

Hvis det er noen områder hvor du som likestilt mann er mer synlig/ tydelig, kan du si noe om disse områdene og hvorfor du mener det er slik?

Hvordan tror du andre ville beskrevet deg som mann?

Hva forstår du med mannlighet, eller maskulinitet?

Synes du at mannlig/ maskulinitet forstås forskjellig i ulike deler av samfunnet?

FAMILIEN:

Kan du beskrive en vanlig uke i din familie og fordelingen av arbeidsoppgavene i det å "drifte" familien?

Er det tydelig avklart hvem som gjør hvilke oppgaver?

Er det noe som vektlegges eller verdsettes mer enn noe annet i oppgavefordelinga?
Fordeling etter tradisjonelle mønster?

Har dere leid hjelp til noen oppgaver i heimen?

Skaper arbeidet i heimen konflikt på noen områder?

Hvordan er familiens fritid organisert?

Hvem følger opp barna i fritiden?

Hvordan fordeles oppfølging av skole og barnehage?

Hvordan er de voksnes fritid?

Hvordan vil du si at likestillingen framstår i din familie/ i ditt parforhold?

Skapes den – eller bare er den der?

Hva er det som medfører at du ser parforholdet/ deres samliv som likestilt?

Hva tenker du om fordeling av oppgaver i familien – hvem fordeler oppgavene?

Er det noen områder hvor de ene parten i forholdet bestemmer eller tar mer initiativ enn den andre?

Kan du si noe om de valg som ble gjort i familien da dere valgte at du skulle ha en større andel av farspermisjonen enn "pålagt" andel?

Hvis du tenker over om en av dere har ett større ansvar for familien som et *hele* – om en av dere i større grad er familiens ankerfeste – hvem av dere er det, og hvorfor er det slik at en har et større ansvar?

Kan du reflektere over hvorfor du gjør en så stor innsats i familien?

Kona/ samboeren? Egen familiebakgrunn? Statlige initiativ? Utdanning/ jobben? Hvordan passer dette sammen med karriere? Ideologisk overbevisning? Forholdet til barna? Annet?

MANN og FAR:

Hvordan vil du sette ord på din egen rolle som mann og far?

Hvordan ser du deg sjøl som omsorgsperson?

Mener du at du ved at du ble far endret din rolle som mann? Og at du gjennom dette på noen måte ble i besittelse av en ny mannsidentitet? Kan du si noe om dette?

Tror du at du på noe vis er annerledes som far overfor dine barn, avhengig av deres kjønn?

FORSØRGERROLLEN:

Kan du si noe om hvordan du ser på forsørgerrollen i familien?

Kan du si noe om hvordan du opplever det/ ville opplevd det når/ hvis din partner var familiens hovedforsørger/ den med størst inntekt?

MANNSROLLEN/ IDENTITETEN:

Kan du gi noen eksempler på når du føler deg (mer) mandig?

Spesielle roller, spesielle aktiviteter, sammen med spesielle mennesker?

Hvordan forholder du deg og hvordan trives du i disse situasjonene?

Forholder din forståelse av deg sjøl som mann seg forskjellig om vi skiller mellom familie – arbeid – fritid?

Eventuelt hvordan og hvorfor?

Er det noen ganger du føler at dine handlinger bryter med forventede mannlige handlinger?

Hvis du skulle beskrive forskjellige mansroller i Norge i dag, hvordan vil du plassere og vurdere disse, og hvor vil du plasserer deg sjøl i et slikt utvalg av mansroller?

Hvordan vil du beskrive en mansrolle som du verdsetter?

Hvordan vil du beskrive en mansrolle som står for andre verdier enn de du verdsetter?

Føler du at din mannlighet er under utvikling?

Eventuelt hvordan og med bakgrunn i hva?

Ser du noe motsetningsforhold mellom det bildet du har av deg sjøl som likestilt mann, og det bildet du har av deg sjøl som mann?

I hvilken grad er den mansrollen du lever i i dag, ønsket eller valgt av deg sjøl?

MANNSROLLEN OG PARFORHOLDET:

Hvordan vil du beskrive forholdet du og din partner har?

Påvirkes forholdet deres på noen måte av at du regner deg sjøl som likestilt mann, og hvilke deler påvirkes eventuelt?

Hva i deres forhold føler du er med på å styrke din forståelse av din maskuline identitet?

Er forholdet likestilt på alle områder?

Hvilke områder føler du eventuelt at ikke passer inn i likestillingsbildet?

Hvordan tror du deres kjærlighetsliv påvirkes av din måte å være mann på?

Hvordan tror du at romantikken, lidenskapen og seksualiteten i ditt liv påvirkes av at dere ellers lever i en likestilt hverdag?

Tror du det er annerledes for en kvinne å bevare sin kvinnelighet/ femininitet i et likestilt par, enn for en mann å bevare sin maskulinitet/ mannlighet?

Er det en annen form for maskulinitet/ en annen rolle du lever ut i seksualiteten enn den du viser i hverdagen forøvrig?

Hvordan føler du at du lever ut din maskulinitet i seksualiteten?

Føler du at likestillingen på noen måte kan gjøre forholdet noe "kjønnsløst"?

AVSLUTNING - MANNEN OG SAMFUNNET:

Tenker du at din forståelse av hvordan det er å være mann i dag, blir forstått og verdsatt likt i alle deler av samfunnet?

Hvis du forvalter din maskulinitet annerledes i arbeidslivet, og blant kolleger/ ledere/ kunder, hvordan uttrykker du din maskulinitet her, og hvorfor tror du den blir annerledes enn den du uttrykker i heimen?

Hvilke fordeler opplever du ved å ha en maskulinitet slik som den du har?

Eventuelt – hvilke problemer eller utfordringer møter du på som likestilt mann?

Litteratur

- Aarseth, Helene. 2008. *Hjemskapingens moderne magi*. Oslo: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Universitetet i Oslo,
- . 2011. *Moderne familieliv – Den likestilte familiens motivasjonsformer*. Oslo: Cappelen Damm akademiske.
- Andenæs, Ellen. 1995. «Språklig konstituering av sosial identitet (Hvor i all verden ble det av mamma?).» I *Konstituering av kjønn fra antikken til moderne tid*, red. Program for grunnleggende humanistisk kvinneforskning. Oslo: Norges forskningsråd, s. 150 - 163.
- Andersen, Arnfinn J. 2011. «Fra heteroromantikk til mangfoldig lystfellesskap. Intimitetens endrede organisering.» *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 1/2011, s. 3 - 18.
- Austgard, Kitt. 2002. *Omsorgsfilosofi i praksis Å tenke med filosofen Kari Martinsen i sykepleien*. Oslo : Cappelen akademiske forlag.
- Bekkengen, Lisbet. 2003. «Foreldrelediga män och barnorienterad maskulinitet.» I *Manlighetens många ansikten, om fäder, feminister och andra män*, red. Jari Kousomanen og Thomas Johansson, 181 - 202. Malmö: Liber.
- Bekkengen, Lisbeth. 2002. *Man får välja - om föräldraskap och föräldradighet i arbeidsliv och familjeliv*. Malmö: Liber.
- Bondevik, Hilde og Linda Rustad. 2006. «Humanvitenskapelig kjønnsforskning.» I *Kjønnsforskning En grunnbok*, red. Wencke Mühleisen og Jørgen Lorentzen. Oslo: Universitetsforlaget, s. 42 - 46.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax forlag.
- . 1996. *Symbolisk makt, artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag.
- Brandth, Berit og Elin Kvande. 2003. *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Branteberg, Gerd. 1977. *Egalias døtre*. Oslo: Pax forlag.
- Carrigan, Tim, Robert Connell og John Lee. 1985. «Towards a new sociology of masculinity.» *Theory and society* 14, s. 551 - 604.
- Connell, Raewyn. 1987. *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press.
- . *Masculinities*. 2005. Cambridge: Polity Press.
- DeVault, Marjorie L. 1994. *Feding the family*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dylan, Bob. 1963. *Blowin in the wind*. New York: Columbia.
- Døving, Runar og Ingun Grimstad Klepp. 2010. «Husarbeidets grenser. Når kunnskap erstattes med skam.» *Kjønnsforskning* 4/2010, s. 366 - 376.
- Ekenstam, Claes. 2007. «Klämda män: föreställningar om manlighet och omanlighet.» I *Män i rörelse*, av Øystein Gullvåg Holter. Stockholm: Gidlunds förlag, s. 173 - 224.
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira. 2004. *Velferdsstaten og familien Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal.

- Giddens, Anthony. 1994. *Intimitetens forandring*. København: Hans Reitzels forlag.
- . 1996. *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels forlag.
- Gislason, Ingólfur V. «Maskulinitet eller sociala möjligheter.» I *Män i rörelse*, av Øystein Gullvåg Holter, 62 - 74 . Gidlunds förlag, 2007.
- Gislason, Ingólfur V. og Øystein Gullvåg Holter. 2007. «Välfärdsstaten i könslämma: kön, ekonomi och livskvalitet.» I *Män i rörelse*, av Øystein Gullvåg Holter, 22 - 61. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Gulliksen, Geir. 2010. «Se min kjole.» *Samtiden* 1/2010, s. 4 - 19.
- Haavind, Hanne. 1982. «Makt og kjærlighet i ekteskapet.» I *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnssteori*, red. Runa Haukaa, Marit Hoel og Hanne Haavind. Oslo: Universitetsforlaget, s. 138 - 171.
- . 2008. «Det tosidge likestillingsprosjektet: Hva er det som skjer, og hvordan blir forståelsen formet?» *Tidsskrift for kjønnsforskning* , 4/2008, s. 59 - 79.
- Hammarén, Nils og Thomas Johansson. 2010. *Identitet - kort og godt*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Hearn, Jeff. 1996. «Is masculinity dead? A critique of the concept of masculinity/ masculinities.» I *Understanding masculinities. Social relations and Cultural Arenas*, red. Máirtín Mac an Ghail. Philadelphia: Open University Press, s. 202-217.
- Holter, Øystein Gullvåg og Helene Aarseth. 1993. *Menns livssammeheng*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Jensen, An-Magritt. 2004. «Harde fakta om myke menn.» I *Velferdsstaten og familien*, red. Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira. Oslo: Gyldendal akademiske, 2004.
- Klinth, Roger. 2003. «Män gör jämställdhet – eller kan en man vara feminist?» I *Manlighetens många ansikten – fäder, feminister, frisörer och andra män*, red. Jari Kousmanen og Thomas Johansson. Malmö: Liber, s. 30 - 45
- Klinth, Roger og Johansson, Thomas. 2010. *Nya svenska fäder*. Umeå: Borea Bokförlag.
- Knausgård, Karl Ove. 2010. *Min kamp 2*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Koren, Elisabeth S.. 2008. «Georg L. Mosse.» I *Kjønnssteori* , red. Ellen Mortensen mfl. Oslo: Gyldendal, s. 297 - 304. 2008.
- Kousmanen, Jari og Thomas Johansson. 2003. *Manlighetens många ansikten – fäder, feminister och andra män*. Malmö: Liber.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.
- Kvåle, Kirsti. 1997. *Hva er viktig for god omsorg? En studie av kreftpasienters og sykepleieres oppfatning*. Bergen: Universtietet i Bergen.
- Lie, Merete og Kristin Spilker. 2007. «Gender and Bioethics Interwined.» *European Journal of Women's Studies* 4/2007, s. 327 - 340.
- Lorentzen, Jørgen. 2006. «Forskning på menn og maskuliniteter.» I *Kjønnsforskning En grunnbok*, red. Wencke Mühleisen og Jørgen Lorentzen. Oslo: Universitetsforlaget, s. 121 - 135.

- Lunde, Harald og Toril Sandnes. 2010. «Det "lønner" seg å være mann.» I *SSB - Samfunnsspeilet*. ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/201001/04/art-2010-03-01-01.html (hentet 25.05.11).
- Løvlie, Lars. 1989. «Oppdragelse til samhold.» I *Oppdragelse til det moderne*, red. Harald Thuen og Sveinung Vaage. Oslo: Universitetsforlaget, s. 47 - 72.
- Melby, Kari. 1995. *Kvinnelighetens strategier*. Trondheim: Det historisk- filosofiske fakultet, Universitetet i Trondheim.
- Mosse, George L. 1996. *The image of man*. New York: Oxford University Press.
- Nordberg, Maria. 2005. *Jämställldhetens spjutspets?* Göteborg: Arkipelag.
- Nordberg, Maria. 2003. «Jämställldhetens spjutspets? Rollemodeller, velourner og andra män i kvinnoyrken.» I *Manlighetens många ansikten*, red. Jari Kousmanen og Thomas Johansson. Malmö: Liber, s. 76 - 102.
- NOU 2011: 18. «*Struktur for likestilling*» (Likestillingsmeldinga) Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Olsen, Bente Marianne og Helene Aarseth. 2006. «Mat og maskulinitet i senmoderne familieliv.» *NORMA Nordic journal for masculinity studies*, 1/2006, s. 42 - 61.
- regjeringen.no*. 2011. «Pappaperm utvidet med to uker» (Nyhetssak www.regjeringen.no 30.05.11) hentet 15.08.11.
- Rudberg, Monica. 2003. «Våt såpe – Kjærlighet og likestilling i unge jenters fortellinger.» I *Ungdom, makt og mening*, red. Fredrik Engelstad og Guro Ødegård. Oslo: Gyldendal akademiske, s. 284 - 303.
- Rustad, Linda M. 1998. «Kunnskap som delvise forbindelser.» I *Betatt av Viten, bruksanvisninger til Donna Haraway*, red. Kristin Asdal, Ann-Jorunn Berg, Brita Brenna, Ingunn Moser og Linda M. Rustad. Oslo: Spartacus forlag.
- Røthing, Åse og Helene Aarseth. 2006. «Kjønn og familie.» I *Kjønnforskning En grunnbok*, red. Wencke Mühleisen og Jørgen Lorentzen. Oslo: Universitetsforlaget, s. 169 - 176.
- Scott, Joan Wallach. 1998. «Deconstructing Equality – Versus – Difference: Or the Use of Post-structuralist Theory for Feminism.» *Feminist studies* 14, 1/1988, s. 33 - 50.
- . 1999. *Gender and the politics of history*. New York: Columbia University Press.
- Skjeie, Hege og Mari Teigen. 2003. *Menn imellom – Makt og demokratiutredningen 1998 - 2003*. Oslo: Gyldendal.
- Solheim, Jorun. 2004. «Kjønn som analytisk nøkkel til kultur.» I *Kultur og kjønn*, red. Siri Gerrard og Kari Melby. Oslo: Høyskoleforlaget, s. 21 - 38.
- Springsteen, Bruce. *The River*. New York: Columbia, 1980.
- Statistisk sentralbyrå. 2010. *Tidsbruksundersøkelsene*. http://www.ssb.no/emner/00/02/20/tidsbruk_und/index.html (hentet 10.10.11).
- Staubæs, Dorthe. 2003. «Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification.» *NORA Nordic Journal of Woman Studies*, 2/2003, s. 101 - 110.

- Syltevik, Liv Johanne og Kari Werness. 2004. «Det rasler i lenker – forsørgernormer i endring?» I *Velferdsstaten og familien, utfordringer og dilemmaer*, red. Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira. Oslo: Gyldendal, s. 100 - 127.
- Søndergaard, Dorte Marie. 2006. *Tegnet på kroppen*. København: Museum Tusulanums forlag, Københavns universitet.
- Sørensen, Anne Scott, Ole Martin Høystad, Erling Bjurstrøm og Halvard Vike. 2008. *Nye kulturstudier*. Oslo: Spartacus forlag.
- Teigen, Mari. 2006. «Kjønn og politikk.» I *Kjønnforskning En grunnbok*, red. Wencke Mühleisen og Jørgen Lorentzen. Oslo: Universitetsforlaget, s. 185 - 197.
- Thåström, Joakim. 2009. *Be-bob-a-lula hela jävla dan – Thåström samlat 1989 - 2009*. Stockholm: Universal.
- Vesaas, Haldis Moren. 1955/1998. *Dikt i samling*. Oslo: Aschehoug.
- Whitehead, Stephen M.. 2001. «Man: The invisible gendered subject.» I *The Masculinities Reader*, red. Stephen M. Whitehead og Frank J. Barrett. Cambridge: Polity Press, s. 351 - 368.
- Whitehead, Steven M. og Frank J. Barrett. 2001. *The Masculinities Reader*. Cambridge: Polity Press.
- Ziehe, Thomas. 1993. *Kulturanalyser*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Øverlid, Bjarne. 1996. «Mannsforskningas ulike forgreiningar.» I *Hun og han. Kjønn i forskning og politikk*, red. Harriet Holter, Beatrice Halså, Janneke van der Ros, Else Skjønberg og Bjarne Øverlid. Oslo : Pax Forlag, s. 97 - 116.